

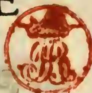
DE ORIGINE; ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
Hemidecas.

PETRI PAVLI BOSCHÆ BIBLIOTHECARII,

Ex ſodalitio Sacerdotum Oblatorum,

DE ORIGINE, ET STATV

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ Hemidecas.

AD

EMINENTISSIMVM PRINCIPEM

S. R. E. CARDINALEM

FEDERICVM BORROMÆVM

A Secretis Status Clementis X. Pontificis Maximi,

Comitem Aronæ, Marchionem Angleriæ,

Ducem Cerri &c.

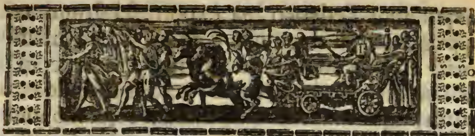

MEDIOLANI, MDCLXXII.

Typis Ludouici Montiæ. *Superiorum permiſſu, & Priuilegio.*

PRINCEPS
EMINENTISSIME.

VÆ profecta ſunt à Federico Cardinali Borromæo, ea reddimus Cardinali Federico. Debuerat quidem Magnus Patruus tuus liberare inuidiâ hoc nomen, cum memor excidij ſui Patria magis odiſſe Federicum videretur, quàm Roma Vatinium. Deleuerat Federicus Aenobarbus vrbem: reſtituit prope Federicus Borromæus, non modò quia ſacras Aedes reficiendas ſuo ære curauit, atque pudicitiæ domicilia condidit, verùm ſubſtructâ mole, quæ vna illatis literarum opibus vrbanas opes auxit, & ſuo faſtigio Patriam ſupra cæteras Italiæ vrbes collocauit. Bibliothecam igitur, cuius donatus iam cælo Federicus conditor fuit, tradimus tibi: vt quando fuiſti ac-

ceptiſſimus Federico, ea exporrectâ fronte accipias, quæ illi chariſſima fuerunt, & iucundiſſima. Prouiderat Cardinalis Borromæus, cum adhuc moraretur in terris, excelſam indolem tuam, atque animum maximarum cogitationum rectorem, atque architectum, ac proinde inſtitutiones optimas ad formandam pueritiam ſcripſit. Finxere profectò mentem tuam, Princeps Eminentiſſime, hæc præcepta: & fortaſſe Ioanna Parens ex nobiliſſimâ Cæſiorum familiâ Federicum Cæſium Cardinalem tibi exprimendum propoſuit: vt ex patrij, & materni generis purpurâ regium ſpiritum haurires, ac magno incitamento eſſet ex heroum progenie prodijſſe, atque heroum nominibus inſigniri. Profectus es ad Romanam aulam honoribus iam dignus, quos deinde es conſecutus; & quidem cum in te omnia eſſent, præter ætatem, matura, honores tamen virtus negauit, quò induſtriæ, & meritis obſequi videretur, non gratiæ. Vel ipſum nomen ſatis te Vrbano Pontifici Maximo conciliauit: vt, quando te Magnus Patruus auxiſſet honoribus, ille pergeret cumulare. Præfuiſti nobiliſſimis vrbibus in Piceno, profectus es in Melitenſem Inſulam Quæſitor: vtrumque munus eâ ratione, & conſilio geſtum eſt, quâ rectiùs admi-

mi-

miniſtrare nec Themis ipſa poſsit, nec Aſtræa: Gentilitijs nimirum annulis tuis maritari nouerat virtus, improbitas frænis coerceri: nec quiſquam te, poſtquam tot honoribus es perfunctus, auſus eſt odiſſe, niſi qui amaret flagitium. Diutius apud Heluetios moratus eam legationem viſus es conſecraſſe; tentauit tuam patientiam diuturnitas temporis, vt hæc etiam conſtantiæ tuæ laus accederet. Reuocauit Federicum ab eâ legatione Alexander VII. breuique curriculo temporis diuturnam eam moram iuſta Principis prouidentia redemit. Præfectus es Vrbi, non modò cum Alexander Pontifex Eccleſiæ præſideret, verùm cum res Eccleſiaſtica ad interregnum veniſſet, frequenti Quiritium acclamatione, & Patrum omnium Purpuratorum conſenſu; tot enim ſuffragatorum iudicio honeſtari debuerat, qui tot monumentis diu ſpectatæ virtutis ornabat ſuffragatores ſuos, cum ornaretur. Verùm hæc communia cum multis (nam & alijs vacua Petri ſedes prorogauit imperium); illa ſingularia, vt in Madritenſi legatione ædes Legatorum regio planè ſumptu reficeres, vt rei Hiſpanæ conſilio, & ope adeſſes, ac doceres, Borromææ familiæ ſplendorem, & lumina etiam in ijs regionibus occaſum neſcire,

quas

quas cum attingit Phœbus, occidit. Inuidit Madrito Roma: deesse Federico noluit Clementem X., cui Clemens alter plurimum detulerat. Committuntur tuæ fidei arcana Pontificiæ mentis: redimitur Borromæus multiplici lumine, cum prope Alteriana Sidera collocatur. Rutilas nimirum ostro: felici astrorum afflatu Solem tibi, immo purpureum imbrem, Alteriæ Pleiades ferunt, atque IN FLVMINE MAGNO conchas inuenis, quibus virtus antè fulgeat, quàm amictus. Tibi igitur, qui hæreditarium muricem facis (iam enim quartùm Romana purpura Borromæam Gentem decorauit) Bibliothecam tuam tradimus, non minorem fortasse Alexandrinâ, quam olim *Patriarchalis* vrbs tua gloriosè iactauit. Cæterùm scriptori gratiam nullam debes, cum tibi consecrat tua; nihil enim deferre tibi præter se ipsum potest: quanquam neque se ipsum, nam totus est in ære tuo, mancipio proprius, & nexu. Vale diutius ad Ecclesiæ totius opem, & ornamentum.

Mediol. Cal. Quintilibus anno 1671.

Eminentiæ Tuæ

Hum.mus, addict.mus, & obseq.mus seruus

Petrus Paulus Boscha.

TESTIMONIA SCRIPTORVM,

Qui Ambrosianam Bibliothecam, aut eius Conditorem Federicum Borromæum Cardinalem Archiepiscopum Mediolani commendarunt.

Ioannes Antonius Velasquez ex Sodalitate Iesu

N Caput secundum Epistolæ B. Pauli ad Philippenses cap. 2. vers. 6. suam interpretationem tuetur Catenà Græcà in Paulũ totidem verbis: eadem enucleatiùs habentur in Catena Græca in Paulum, quæ in Bibliotheca Ambrosiana Mediolanensi asseruatur; cuius quidem cum potiri percuperem, Illustrissimus Fredericus Borromæus, qui non modò pari purpurà, & Mediolanensi Cathedrà, sed cælestibus etiam virtutibus Patruelis sui, Magni, inquam, illius Caroli

Diui vestigia pressit:

plura, quibus tam hic, quàm alij Pauli loci mirificè illustrantur, inde ad me, ne de facie quidem notum, quæ mira tanti Principis humanitas, & in sapientiæ studiosos singularis beneficentia est, transferri iussit.

An-

Andreas Schottus ex eàdem Sodalitate

Ex Tabulario Biblioth.

LIteris Antuerpiâ ad Federicum Cardinalem Borromæum missis Idibus Octobris anno 1607. laudat Bibliothecam, Doctorum Collegium, & Græcæ linguæ studia: Probaui equidem (ait), vehementerque laudaui, simùl inaudiui tantum abs te beneficium adornari Italiæ, hoc est, in maximo ingeniorum theatro, atq; adeò vniuerso terrarum Orbe excitari abs te interiores hasce literas, Græcas præsertim perpaucorum hominum, quibus cæteræ disciplinæ adornatæ veluti in illustri lumine collocatæ splendescunt; vt, absit verbo assentatio, si iuris essem mei, capite iam diminutus, & si ea esset ætas, quà olim in Iberiam profectus, tanquam in laudandarum artium mercatum, doctissimis me hominibus sponte adiunxi Ant. Augustino, & Coaruuijs, Petro Nunnesio, & Ioanni Marianæ nostro, mihi crede, nusquam gentium libentiùs, quàm tuorum in cœtu literatorum acquiescerem: quos & exemplo excitas tuo, & præmijs foues, atque amplificas &c.

Idem Andreas Schottus

Ex eodem Tabulario.

TOrnaco decimo cal. Aprilis anno 1610. scribit ad Cardinalem Federicum, seque libenter ait decedere Antonio Salmatio in Sermonibus Paschalibus D. Cyrilli in latinum sermonem conuertendis (quam modestiam Patris Schotti eximiâ laude est prosecutus idem Salmatius in epistolâ ad lectorem, cum typis interpretationem illam ederet) ego verò quis sum, qui in hàc ingenij mediocritate, nullàque doctrinâ, crescentis Ambrosiani Collegij honori obijcere meas nugas audeam? In quo illud verendum, vt duos hic Cyrillus interpretes admittat, cum vnus satis, superque sit futurus: si Salmatius Græca adiunget, cedo equidem libens, laboreque defungor.

Iosephus Scaliger epist. 133. lib. 2. ad Isaacum Casaubonum anno 1607.

ILlustrissimi Cardinalis Borromæi iudicium de te tam mihi gratum est, quàm iucundum te à tam laudato Viro laudari...

Idem

Idem Scaliger ad eundem Casaubonum epist. 140. lib. 2. anno 1608.

ILlustrissimi Cardinalis Borromæi literæ argumento sunt, non prorsus humanitatem ex rebus sublatam: & superesse animas, Queis meliore luto finxit præcordia Titan.

Iacobus Augustus Thuanus Lutetiâ Paris. Pridie Nonas Ian. 1608.

Ad Cardinalem Federicum Borromæum.

SVbitus Antonij Olgiati discessus, nam ipsum ad paucas tantùm horas videre contigit, causa fuit, vt nec eruditi viri optimi colloquio diutius frui, nec quædam ad Ambrosianæ Bibliothecæ tuæ olim Alexandrinis comparandæ ornamentum facientia, quæ tunc negotiorum mole obruto in mentem non veniebant, cum eo communicare licuerit; quæ etsi ab alijs meliùs, ac pleniùs, atque ex te ipso in primis scire potes, tamen hoc extitisset deuoti erga amplitudinem tuam animi nostri monumentum. Ex Tabllino Bibliothecæ.

Philippus Vuannemacherus Dominicanus in libro, cui titulus, triumphus literatorum pag. 80., & sequ.

NObilissimam, maximamq; non Insubriæ tantùm, sed Hesperiæ totius vrbem appuli (Superis gratia) fœlici successu, & accessu. Et vt primũ licuit Illustriss. Borromæũm adij &c. eà occasione cum Bibliothecæ mentionẽ facerem, quam magnificè eum struere, & instruere famà percepissem, voluit primà à meridie horà ad eum reuerterer comitaturus me ad illam &c. Cæpi autem oculos auidè circumferre ad libros, ad ædificia, ad structuras, ad humanæ vix potentiæ monumenta. Stupeo, dum narro; nec dum satis oculis meis credo, atque identidem me, an viderim, interrogo. Ducor per omnia, & singula. Quid primùm miror? Non refero pompam, & selectissimum librorum apparatum, erat numerare 14. millia voluminum manuscriptorum. Quot de alijs? Summe Deus! Innumerabilia in omni genere, in omni scientià, in omni

ſtilo. Ibi SS. Patres Græci, Latinique: hic Theologi: illic Iuriſconſulti, Philoſophi, Medici, iſtic Mathematici, Aſtronomi: alibi Oratores, Poetæ, Hiſtorici, Grammatici. Clariſſimi Vincentij Pinellij Bibliotheca, quam apud omnes rumor, & fama commendauerat, tamquam rarum theſaurum, & quam Cardinalis poſt ipſius è vitâ diſceſſum comparauerat, angulum aliquem occupabat, & viceſimam partem. Reliqui ex omni Orbis plagâ aſportati, & conquiſiti. Nam ſunt, quibus illam curam prudentiſſimus Princeps curæ commiſit: alijs Orientem, alijs Occidentem, alijs Septentrionem, alijs alium Mundi angulum ad Bibliothecas, Bibliopolarumque officinas perluſtrandas, ſi quid deeſſet. Hi verò nullum maius, gratiuſque munus Antiſtiti adferre poſſunt, quàm rariorem, & electiorem librum. Iam imagines, & Diuorum, Magnorum, Illuſtrium, Doctiſſimorumque virorum veræ, ac viuæ effigies in ſummitate per circuitum depictæ, quo elogio explicabo? nihil illis artificioſius, nihil pulchrius. Illam è Græciâ acceperat, alteram è Syria, ex Aſiâ, alteram è nouo Mundo. Erant etiam, quas ingenioſiſſimus Antiſtes collegerat ex annulis aureis & numiſmatibus &c.

Iuſtus Lipſius Louanio 3. Idus Ian. anno 1605. ad Card. Fed. Borrom.

Ex Tallini Bibliotheca.

S*Ignificat aliquid Illuſtriſſima Dom. tua, ſed communiter, aut obſcurè; diſtinctius de Bibliothecâ tangit Erycius noſter, quam ait magno impendio, curâ, iudicio, magnam, & amplam ab Illuſtriſs. Dom. Tua iri inſtructum. Gaudeo equidem, & applaudo tam præclaro operi magis, quàm Prætorijs, aut Palatijs aliorum manufactis &c. Idem Lipſius laudat pluribus Bibliothecam, & Collegium Ambroſianum epiſt. 88. Centuriæ V., commendat autem Federicum Cardinalem Borromæum epiſt. 19. 73. 92. centuriæ ſingularis epiſtolarum ſelectarum, quam eidem Federico nuncupauit.*

Ery-

Erycius Puteanus Louanio Pridie Cal. Octob. 1615.
Ad Cardinalem Borromæum.

AC sanè, qui inclytas virtutes tuas, qui summam doctrinam, qui absolutam facundiam, qui reliquas plusquam humani pectoris diuitias intuebitur, integram aptæ, & perfectæ Bibliothecæ laudem, gloriamque vnico Auctori Borromæo ascribet. Nomina Ambrosianam: à te tamen appellationem desumet posteritas. Hoc pium erit originem non auditæ hactenus liberalitatis profiteri. Ego quidem quantùm stylo potero, aui nostri Bibliothecas percurram omnes, & describam ordine: sed vt tuam ostendam eminere. In hanc rem si curiosus ero, verus ero &c. Ex Tabulario Bibliothecæ.

Idem Puteanus Louanio 12. Cal. Decembris 1609.
Ad Cardinalem Feder. Borr.

DE Bibliotheca iam audiui publicis vsibus aperiendam esse, die Diuo Ambrosio Sacro. O bis igitur lucem illam magnæ vrbi tuæ felicem! bis notandam bono lapillo! quia & vetus tutelaris sui beneficium ciues agnoscent, & nouum hoc tuum, quod etiam insignire ipsius Ambrosij nomine voluisti &c. Ex Tabulario Bibliothecæ.

Alphonsus Ciaconius in hist. Pontif., & Cardinal. vol. 2. col. 1810.

BIbliothecam Ambrosianam totà Europà celebrem innumeris ferè libris, & multis codicibus manuscriptis insignibus instructam, quam Federicus Cardinalis Borromæus suo ære parauit, & viris doctis auxit, viri eruditi Mediolanum proficiscentes admirantur, & laudant.

In libro, cui titulus *Successores S. Barnabæ Apostoli*, eiusmodi elogio commendatur Cardinalis Federicus Borromæus.

LIterarum impensus cultor, literatorum impendiosus Mæcenas fuit. Sapientiæ suæ magnum Insigne posuit, insignem,

totàque Europà celebrem Bibliothecam, cui peculiare Collegium adstruxit, hoc est, lectissimos Viros eius decoro seruitio adligauit: Affectatà sui nominis negligentià nomen promulgauit Ambrosij.

Saluator Vitalis Franciscanus in Theatro triumphali Magnalium Vrbis Mediol. Spectaculo Quarto.

AMbrosianam Bibliothecam Eminentissimi Federici Borromæi S. R. E. Cardinalis Archiepiscopi Mediolani magnanimitas splendida, largitas Principalis instituit &c. Opus equidem regium, & magnale: vt, Bibliothecam Vaticanam si demas, Ambrosianæ sit meritò, iureque quàm optimo palma danda. Cuiusmodi rei mysterium signare crediderim ferream, æneamue illam passis ad ostium atrij spatalionibus sitam.

Philippus Ferrarius Seruita in Lexico Geographico.

VRbs Mediolani cæteras Italiæ vrbes excellit, quatuor inter alia, populi frequentià, Templo augustissimo vix vnquam perficiendo, Arce firmissimà, & Bibliothecà Ambrosianà à Federico Borromæo Cardinali & Archiepiscopo Mediolanensi viro doctissimo, & studiosorum Mæcenate de suo extructà, librisque omnis generis, & linguæ, ac reditibus amplis ad perpetuitatem instructà.

Ferdinandus Vghellus Abbas Cisterciensis Vol. 4. Italiæ Sacræ columna 397.

INter plura pietatis opera, quæ salubriter Federicus Borromæus vrsit, Bibliotheca Ambrosiana est, quæ propemodum Vaticanæ æmula tantà librorum copià abundat, tantoque ordine digesta est, vt ad commoditatem mortalium nil videatur potuisse fieri absolutius &c. Reliquit aliquot monumenta tum Latinà, tùm Italicà linguà conscripta, quæ reconditam sapiunt eruditionem, pietatis autem studium singulare.

Ianus

Ianus Nicius Erythræus Vol. pr. libri, cui titulum prætulit, *Pinacotheca Virorum illustrium*.

Edericus Cardinalis Borromæus insignem Bibliothecam magnifico opere excitatam erexit, ac ditauit, omnibus cuiusuis professionis libris vndique magno sumptu conquisitis refertam, Ambrosianam ex Diui Ambrosij nomine, Ecclesiæ illius tutelaris Diui, nuncupatam, quam duodecim Sacerdotibus omnium doctissimis commisit, quos etiam Collegij Ambrosiani Doctores appellauit. Fuit ingenio præstanti, eruditione magnà, eloquentià maiore, & à summis suis occupationibus feriatus non aliam animi remissionem habebat, præter hanc literarum humanissimam, ac liberalissimam &c.

Lucilius Terzagus in Dialogo de Bibliotheca Ambros.

Ardinalis Federicus Borromæus Archiepiscopus Bibliothecam omni librorum genere repelendam curauit, eamque non de suo nomine Borromæiam, sed de Diui Ambrosij Patroni nostri Ambrosianam nuncupari voluit. In quo non possum non vehementèr tanti viri admirari summam prudentiam, qui omnem inanis gloriæ suspicionem vitans, cui semper inimicus fuit, maioremq; publici commodi, quàm sui & suorum rationem habens, vt omnes intelligerent ad communem omnium vsum, & vtilitatem esse comparatam, eam, vt dixi, Ambrosianam appellauit &c.

Ioannes Henricus à Pflaumern in libro, qui inscribitur *Mercurius Italicus*, editionis secundæ, in Elogio Mediolani.

Iterati in vniuersum, quibus ad libros emendos res angusta domi, habent Bibliothecam publicam omnium vsui quotidie patentem, in qua, cum Mediolani agerem, numerabantur librorum XL. millia, & conquirebantur vndique noui codices Friderici Borromæi Cardinalis iussu, & impensà. Bibliotheca præter libros legendos, exhibet oculis lustrandas pictas effigies virorum eruditione, & vitæ sanctitate illustrium.

Ioan-

Ioannes Petrus Puricellus Laurentianæ Basilicæ Mediolani Archipresbyter Cap. 2. libri, qui inscribitur *Dissertatio Nazartana*.

HIC ipse codex (scilicet Michaelis Pizolpassi) nunc extat in Ambrosianà Bibliotheca, quam nostrà ætate magnanimus ille Federicus Card., & Archiepiscopus Borromæus, æternùm propterea etiam celebrandus, à fundamentis erexit, multiplicique librorum copià ad stuporem locupletauit.

Henricus Spondanus in Auctario Chronologico ad Annales Cardinalis Baronij pag. 94.

FRidericus Borromæus Cardinalis, Archiepiscopus Mediolanensis, egregius pietatis, ac virtutum Patrui (rectiùs Patruelis) *S. Caroli imitator, locupletissimà Bibliothecà instructà, Collegium etiam insignium virorum instituit, quod Ambrosianæ Bibliothecæ Collegium nuncupari voluit, quo præclara ingenia excolantur ad Orbem Christianum suis scriptis illustrandum.*

Eisdem disertè verbis commendat Federicum Parentem Bibliothecæ Claudius Robertus in 2. parte appendicis ad Galliam Christianam pag. 44.

Benedictus Sociacus libro secundo Epigrammatum commendat Bibliothecam Ambrosianam.

NIliaci taceant Museum nobile Reges,
Ante Paratonijs quod posuere locis:
Nec quas hospitibus congessit Pollio Musis
Diuitias iactet porticus alta suas;
Quin Vaticano consurgens vertice sedes,
Ipsa suos fastùs erubuisse potest.
Omnibus insultet mirabile Borromæum:
Sol etenim maius nullibi spectat opus.

Aliud

Aliud Epigr. lib. 7.

GRaiugenas Federicus opes congessit in vnam,
Inque vnam Latium contulit omne domum:
Culmine sub tanto seruatur tota vetustas,
Orbis in hoc totus clauditur vsque loco.
Cælicolæ hìc populos omnes seruare potestis,
Hìc Syrus, hìc Solimas, Auson, Achiuus, Arabs.

Ioannes Baptista Spadius Dominicanus In Idyllio, quod ex Virgilianis centonibus conflatum, laudibus Cardinalis Federici Borromæi, eiusq; rebus gestis exornauit, Ambrosianæ Bibliothecæ meminit.

Geor. 2. *Diues opum variarum opera inter tàlia primũ* Aenei. 6.
Aenei. 7. *Tectũ augustũ, ingens, sublime è marmore ponit* Geor. 3.
Aenei. 4. *Cũcta virũ monumẽta ferẽs, opera, atq; labores* Aen. 11.
Aenei. 1. *Ambrosiæ, & gentis nomen dedit, armaq; fixit* Aenei. 1.

Antonius Franciscus Columbus Placentinus, Petrus Franciscus Petruccius Apuanus, vulgò Pontremulensis, & Octauius Guastauinus Alexandrinus carmine Bibliothecam Ambrosianam, eiusque Conditorem Federicum Borromæum illustrarunt.

Longè plura scriptorum Italorum testimonia Latinis inserere importunum visum est.

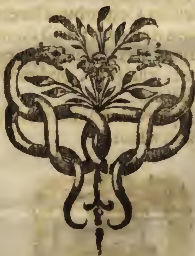

Mens

Mens Authoris.

Vdi Romana Religio: voces fati, fortunæ, & commentitiorum numinum, characteris gratiâ, illatas in ſcriptionem ſcito: elogia ſummorum virorum nihil Maximorum Pontificum oraculis aduerſari volo; ſicubi verò imprudens peccaui, palinodiam canam. Adeò me in poteſtate tua ſemper futurum profiteor.

Cæsar Bartholomæus Gorranus, Abbas Sancti Michaelis Archangeli in Regno Neapolitano, Insignis Collegiatæ, ac Regij Sacelli Sanctæ Mariæ Scalensis Canonicus, Prothonotarius Apostolicus, & S. Officij librorum Reuisor, & Censor &c.

IVssu Reuerendissimi Patris Iulij Mercori Mediolanensis huius Ciuitatis, ac Status Inquisitoris Generalis vidi librum Petri Pauli Boschæ Bibliothecarij, cui titulus: *De origine, & statu Bibliothecæ Ambrosianæ Hemidecas*. In eo non solum Institutoris Augustissimi operis Cardinalis Federici Borromæi, dignitas cum magnificentia, sed Auctoris Libri diligentia cum eruditione certatim resplendent; vnde tanquam vtilem valde Reipublicæ litterariæ, & omnium laude dignum typis edi in lucem totius Orbis terrarum debere censeo.

Mediolani die 5. Augusti 1671. in fidem

Locus ✠ sigilli.

Cæsar Bartholomæus Gorranus
S. Officij librorum Reuisor.

Die 10. Augusti.

Stante supradicta attestatione.

IMPRIMATVR.

Fr. Antonius Maria Cruceius Sac. Th. Magist., & Commiss. S. Officij Madiolani.

Iacobus Saita S. T. D. Canonicus S. Ambrosij pro Eminentiss., ac Reuerendiss. D. D. Cardinali Litta Archiepiscopo &c.

Franciscus Arbona pro Excellentissimo Senatu.

AMICO LECTORI Scriptor.

Elix Latium, totamque prouinciam caſtiſſimi ſermonis parentem, cum ſæpius vaſtauerint barbari latinitatis hoſtes, quàm ab Attila, aut Odoacro quondam direpta Italia eſt, æquum fuit, vt voces ab eiſdem in Latium illatæ alijs itidem literis ederentur in vulgus: quaſdam etiam cum mutuati eſſemus à Græcis, ijſdem omnino formis euulgandas curauimus (quanquam adhuc aliqua caſtigantibus typographiæ menda exciderint). præteritis tamen ijs, quæ oppida, familias, honores, aut certas ſedes indicant. Obuerſabuntur item oculis nonnullæ voces, quæ cum aliâ atque aliâ ratione ab Orthographis ſcribantur, verbi causâ, odeum, muſeum, cæremonia, nummus, ſepulchrum, ſcalptor & ſculptor (quamuis ſecundùm Diomedem ſcalpendi verbo vſi ſimus) & aliæ eiuſmodi, nobis placuit, aut ademptâ diphthongo, aut immutatis literis ſcribere. Neque aduerbia paſſim apice onerauimus (quod plerique perperam ſolent) ſed ea tantùm, quæ homonymiâ laborant, vel in emendatis codicibus erudítiſſimorum ſcriptorum apice inſigniri animaduertimus. Cum autem hæc monumenta traderemus, non vnas ſcribendi formulas, & voces conſectati ſumus, quas religiosè non minùs, quàm putidè, nonnulli aucupantur ſoli Tullio emancipati, atque omnia ad illius obruſſam exigentes. Et quidem meis Auditoribus, quos in Seminario Mediolanenſi inſtitutionibus oratorijs formaui, author ſemper fui, vt diurnâ, nocturnâque manu verſarent Ciceronem; nam illud certius eſſe cenſui, quàm quæ apud Sagram, quod à Gherardo Ioanne Voſſio lib. 4. cap. pr. inſtitutionum didici: muſtæ illi

ætati.

ætati in primis commendamus lacteam copiam, ac facilitatem Ciceronis, quem & aliquandiu solum legi volumus, quò in sanguinem vertatur, ac succum. At postquam habebit oratio lineamenta corporis, ac Romani sermonis habitum, legendi alij, & ante omnes Plautus &c. *Itaque & cæteri scriptores euoluendi sunt, præcipuè qui aureo, atque argenteo latinitatis seculo floruerunt* (*quanquam inter se dissentiant admodum viri doctissimi : nam quos Gaspar Scioppius in libello, cui titulus*, consultationes de scholarum & studiorum ratione, *aneæ ætati adiudicat, alij in scriptores ætatis argenteæ cooptant*); neque enim (*si credimus eidem Vossio*) omnibus de rebus scripsit Tullius, ideòque nec omnium rerum vocabula peti possunt è summo quidem illo, attamen non solo Latinæ linguæ authore. *Subscribit Vossio Scioppius agens de rhetoric. exercitationũ generibus, pag.* 33. facilè mihi persuadeo, nec Ciceronem, Celsi, Senecæ, Columellæ, & Plinij verba repudiaturum fuisse, si ei de re medicâ, de re rusticâ, deque multis alijs rebus physicis scribendi occasio euenisset. *Cum igitur historia scribenda esset, componere me ad historicorum imitationem debueram; siquidem* cum omne scripti genus (*vt contendit Franciscus Floridus Sabinus lib. pr. lectionum succisiuarum cap.* 2.) proprios habeat limites, proprias etiam virtutes, quo pacto Ciceronem in historiâ imitabimur, quam ille nunquam scripsit? Nisi fortè tres libros, quos de suis temporibus carmine composuit, quique multis iam seculis exciderunt, historiam appellemus? *Postulabatur quidem à Cicerone, vel flagitabatur potiùs historia; sic enim putabant Romani, se, illam tractante Tullio, effici posse, vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cederent; verùm Cicero,* (lib. pr. acephalo de legibus) *cum sibi nullum vacuum tempus, & liberum tribui fateretur, historiam verò nonnisi præparato otio institui, nec exiguo tempore absolui posse censeret, cum scribendæ historiæ laborem*

borem recusauit. Quapropter optimum quemque Latinæ linguæ ducem in his castris sequuti sumus; quòd si quædam aliquibus subobscura videbuntur, tuebitur nostram causam Vossius (eodem lib., & cap.) non est necesse (*inquit*) ita scribere, vt omnes omnia intelligant, sed potiùs vt quædam sint, quæ rudiores inuestigare, ac discere cogantur; *quanquam paranesim illam apud Ciceronem lib. 2. de finibus multùm moratus sum*: sed tu istuc dixti bene Latinè, parum planè; *idcirco conatus sum & planè scribere & Latinè. Caterùm quæ scriptor, & typographus peccauere (peccauit autem vbique scriptor, alicubi typographus) amicus Lector facilè emendabit, inimicus nunquam. Verum nosti quid Callicles ancillis dixerit apud Plautum in Truculento?*

Egone tibi maledicam, aut tibi adeò malè velim, vt animus meu'st?
Propemodum expertæ estis, quàm ego sim mitis, tranquillusque homo.

Id &, si graue est, nihilo minùs placidè feram. Tu me ama, & bene vale.

MENDA GRAVIORA.

Quæ se animaduersioni scriptoris subduxere, (nam interpunctiones, & commata, aliaque eiusmodi facilè emendabit Lector beneuolus) hoc pacto

pag. 8. Calaminus	*corrige*	Galaminius
14. trienni		*trienni*
20. qui cum se puer		qui cum se puerum
33. Pyrro		Pyrrho
42., *& alibi* Stateliorum		Statiellorum
44., *& alibi* infulati		*infulati*; ea est vox Suetonij, & Sidonij.
48. sagmentis		segmentis
49. scalæ cochleæ deducunt		scalæ cochleæ in speciem deducunt; nam

		nam cochlides eas scalas appellauere Daniel Barbarus, & Gulielmus Philander in comment. ad caput secundum lib. 9. Vitruuij, Ripamontius in vita Card. Feder. pag. 239. cochleam Budæus, cochlidia Strabo; Vitruuium ætatis aureæ scriptorem sequutus fuissem, si eà voce esset vsus.
pag. 55.	orbiculari	orbiculatà
70., *& alibi*	orientalium	*orientalium*; est Ripamontij, & recentiorum.
72.	vrbeculam	*vrbiculam*
76.	gentem propinquam sibi	gentem consanguinitate propinquam sibi
81.	Credant hoc inuestes pueri, vt taciti &c.	Credent hoc *inuestes* pueri? Vt taciti &c.
87.	defluente	defluenti
88.	pelliceos	*pelliceos*
100.	Martisanam Merula	Marthesanam Chalcus & Ripamontius: sine aspiratione à Marte.
101.	aut egentes, seminis	aut egentes seminis
120.	constricto gelu fontes	constrictos gelu fontes
122.	flammas artifices	flammas artifices
133.	vocum Armenicarum	vocum Armeniarum
147.	eam enim spem conceperat animo Federicus, vt facultatibus &c.	eam enim spem conceperat animo Federicus, fore vt facultatibus &c.
150.	Fontanablò	in libris Gallicis legitur Fontanableò
152.	Emanuel	Emmanuel
154.	à læua nimirum ora paginæ ad dexteram	à dextera nimirum ora paginæ ad læuam
158.	Mediolanensium Antistites	Mediolanensium Antistes
161.	vrbis Præfectura	Vrbis Præfectura
171.	Ioannis Bolognæ	Ioannis vulgò Bolognæ
178.	sucollantibus	succollantibus
183.	Lucernenses	Lucerienses
ibid.	ex Senatus consulto	ex Senatusconsulto

In ora pag. 179. vsi sumus testimonio Brusoni cum titulo *Historiæ belli Italici*; locus emendabitur, cum titulus libri sit *Historiæ Italiæ libri duodequadraginta*, qui nuperus ex typis Venetis prodiuit.

PETRI

PETRI PAVLI BOSCHÆ BIBLIOTHECARII DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER PRIMVS.

Istoriam scribere, & veteris memoriæ exempla obliuioni subducere, tam puto difficile, quàm Iouis auribus placere. Monumenta quidem rerum gestarum si ab vltima antiquitate repetantur, iam commento pro piora videntur; præteritâ verò gentium, regnorumque origine, rerum incunabula curiosè quærimus, negaturi fidem, nisi doceat scriptor, ex quibus initijs singula sint profecta. Suo æuo proxima qui chartis tradunt,

nihilò felicius operam ponunt; primùm enim principum virorum sceleribus, & temerè factis narrantem blandiri necesse est: tum verò de re publica ita disputandum, vt nusquam veritas moderatorum errata prodat. Quòd si fuco vitium afferimus veritati, aut eorum supercilio deterriti, qui vrbibus præsunt, in procerum maleficijs conniuemus, Vopiscus meritò irascitur nobis, ac proinde rectè affirmat neminem eorum, qui scripserint, non aliquo mendacio fidem corrupisse; facit verò dictis fidem, ac Liuium, Salustium, Tacitum, & Trogum huiusce criminis insimulat: quin etiam propositis eorundem locis mendacia indicat. Mihi autem facilior scribendæ historiæ ratio omne prorsus eiusmodi negotium eripit; neque enim Principum arcanis interesse, non Magistratuum impunè peccantium consilia damnare, aut populares turbas, & imperia fortunæ vicibus obnoxia referre iuuat. Quænam propagandi imperij libido regum animos incendat ad martem: quis fœdera percutiat, aut violet, quærere nostri consilij non est. Nusquam hîc Macedones, vel Persæ: non Spartacus, aut Sylla; singula pacata sunt, & incruenta. Igitur, quæ aliorum ingenijs crucem figunt, cum sunt prætermittenda, facilem viam sternunt ad scribendum. Illud sanè, quod ij, qui annalium monumenta persequuntur, proponunt animis, deesse in hac librorum luxuria haud potest; habebunt enim viri principes, quod imitentur: certè in amplissima Insubrum Bibliotheca musarum amorem discent, quam ornauit studiosa magnificentia literarum. Cæterùm noua scribendi supellex alliciet fortasse magis animos, præsertim cum antiquitatis rudera effodienda non sint, quæ altiùs abdita alienant legentes, ipsius vetustatis fastidio, ne annales, & commentarios iam diu cum carie pugnantes de scribentis fide interrogent. Opus enim seculis omni-

In Aurelian.

bus

bus admirandum nostra ætate contigit, quod vrbis famam, & scientiarum opes auxit; tam breui autem temporis spatio in eam magnitudinem creuit, vt iam terris omnibus sit miraculo. Huius verò historiæ prouinciam Cardinalis Federicus Borromæus Bibliothecæ conditor mandauerat Fortunato Raulio Ambrosiani Collegij Alumno: verùm is, fatis incœpto obluctantibus, authoris, & posterorum desideria est frustratus. Iosephus Ripamontius, & Franciscus Riuola, dum acta Federici in annales suos retulere, pluribus Bibliothecæ Ambrosianæ originem, paucis incrementa descripserunt. Iacobus Philippus Opicellus libellum de Bibliotheca Ambrosiana vulgauit: sed ipsa tantùm primordia, & quæ initijs sunt proxima, recensuit. Nos candidè originem, & statum Bibliothecæ scribendo prosequemur, scriptorum, & tabularum fide, ac testimonio: ne monumenta patria, vt plerique solent, ciuibus consecrare, exteris amplificare videamur.

IXerat Gaspar Vicecomes Mediolanensis Ecclesiæ Antistes, cum Clemens VIII. Pontifex Maximus Ambrosianæ rei Cardinalem Federicum Borromæum præfecit. Recusauerat quidem excelso animo honorem illum Federicus: verùm Philippi Nerij viri Sanctissimi, qui Cardinalis conscientiam moderabatur, hortatione permotus ab ea sententia decessit. Depinxerat nimirum cogitatione *Episcopales* curas, quæ bene gerendi muneris officia consequuntur: tum verò recens in omnium oculis fratris patruelis viuendi, regendique disciplina, ipsa etiam ætas, vt ei videbatur, immatura (cum annum trigesimum, & alterum ageret) ab honoris maiestate Borromæum submouebant. Vicit tamen pudorem ratio, & Pontificis Summi imperium: atque ab ipso Cle-

Anno 1595.

Riuola in rebus gestis Fed. lib. 2. cap. 15.

Glussianus in rebus gestis D. Caroli lib. pr. cap. 8.

Riuola lib. 2. cap. 16.

mente inauguratus Ambrosianum honorem capessiuit. Inito Pontificatu maxima quæque animo complecti cœpit; ad hæc literatus ipse exosculari literas, earumque

Anno 1601.

causâ se se in solitudinem frequentiùs abdere. Hanc siquidem amabat vnicè: eratque iucundissimum, cum se ab vrbanis negotijs vindicaret, loca sola incolere ad scribendum, meditandumue. Incessit inde animum ponendæ eremi cupiditas; quamobrem scriptis ad Pontificem Maximum literis potestatem illius excitandę exora-

17. Cal. April.

uit, eamque Camaldulensium legibus formare statuit. Architectus fuerat instituti Romualdus Rauennas, cum

Augustinus Florentinus lib. pr. hist. Camald.

in Apennini verticem euadens, ad annosas, procerasque abietes meditabundus substitisset in campo, qui ab herili nomine Malduli diceretur: isque Maldulus in agendis feris obuius fortè factus Diuo, campum illi dono dedit, sesèque Romualdi sectatoribus adiunxit. Hìc eremus condita, atque ex gemina voce vna coaluit, Camalduli appellata. Accenderat fortasse Cardinalis animum æmu-

Io. Petrus Gluss. in rebus gestis D. Caroli lib. 6. cap. pr.

latio; Camaldulensem enim eremum Sanctissimus Cardinalis Carolus Borromæus adamarat impensiùs, atque eo secessu delectatus cælestibus addixerat animum: &

Ferdinand. Vghellus in Italia sacra vol. 2.

Cardinalis Gabriel Palleottus, qui D. Carolo vsus fuerat amicissimo, Camalduli hospitalitios lares Bononiensis Ecclesiæ Archiepiscopis excitarat, si illuc otij, pietati sue causa vellent diuertere. Sedem certè eremo Federicus ibi statuerat, vbi ornatæ postmodũ Diui Caroli ædiculis rupes Aronensem montem arce ipsa validiùs muniunt.

Ex Diplomate Pontif. 17. Cal Aprilis.

Attributus etiam à conditore census est; copiam fecerat Clemens Octauus, vt ex opulentissimis reditibus Collegij Borromæorum (hoc enim nomen à conditore Carolo impositum sedi, quæ substructa regio sumptu Ticini est) sex millia aureorum numûm adimerentur, eaque erigendæ eremo cederent. Igitur missitatis literis eremi-

colæ

colæ Pontificis voluntati seruiebant. Arsenius cœnobita promiserat Cardinali, fore vt Paulus Præfectus totius ordinis Mediolanum Camaldulensis familiæ antesignanos duceret duos, Angelum videlicet, & Aegidium, quorum auspicio inciperet institutum. Rursum idem Paulus Camaldulensium Antistes Fauentiâ literas miserat ad Cardinalem de Angelo Mediolanensis eremi conditore; simulque solicite cauerat, vt omnia ad leges Benedictinorum dirigerentur; ad hæc rogauerat, vt medijs in lucis, qui totam eremum tegerent, cellulam sacram excitandam curaret, ac ex tabulatis ad cœnobitas recipiendos cubicula, ne degerent sub dio: illudque esset contra imbres, & Iouis frigidi inclementiam munimentum, donec ingens postea substructio iustæ eremi, & cœnobij speciem faceret. Hic operis ardor sensim elanguit: nec inconstantiæ vitium, sed molis alterius cogitatio immutauit propositum; etenim magistra grauissimæ cogitationis dies est: nec pudet consilia damnare, cum ratio consilium emendat. Reputauerat animo Federicus eremum totam, eremique disciplinam: abditam illam intra siluas viuendi seueritatem vrbanis moribus minùs profuturam intellexerat: esse præstantius, quod Ecclesiæ foret vsui, & seculi iam non sua vitia ferentis audaciæ, atq; hæresi luis in morem grassanti obuiam eundum; reuocasse mystarum vitam ad numinis cultum patruelem Carolum: facturum se vtique operæ pretium, si eandem sanctimoniam seruet, immo ex equo veluti Troiano milites euocet, qui hæresim exarment; id impetrari posse, si literas sacrorum hominum decus tueatur, & Regiam aliquam sapientiæ extruat in vrbe: hoc musarum, & literatorum contubernio Religionem, & bonarum artium studia adiutum iri plurimùm. Quæ diu agitata mente Cardinalis, placuere postmodum: sicque mutata voluntas,

Ex literis Cal. Iun.

8. Idus Iunias.

atque à solitudine abducta ad literas. Hanc Federici voluntatem probauit Pontifex Maximus, de cuius sententia dicemus opportunè. Inde Borromæus meditari Bibliothecam, Collegiumque; atque hoc vno consilio Principis animus feruebat, excitaturus fortasse veterem famam vrbis, cum, Mona Archiepiscopo, Bibliotheca publica ciues ad scientiarum otia inuitaret. Porrò frustra est Beyerlinchus, qui Diuum Carolum parentem operis, Federicum amplificatorem fuisse tradit; nam aream hanc Bibliothecæ insederant, cum moraretur in terris Carolus, ædes ciuium multæ, ac gymnasia Taberniana: tum verò tabulæ omnes, & superstites ædificationis testes peregrino scriptori refragantur. Igitur exquisiti codices sacri, profanique, barbaræ, latinæque linguæ, autographa, membranæ, ex papyro, & philyra; nam descripti codices minimè vulgares sunt, nec in plebe vilescentium librorum præstolantur emptorem. Etiam cum Romæ moraretur Federicus, instruxerat Bibliothecam, maximamque librorum vim collegerat vndique, animo futura prouidente. Eius rei argumento literæ sunt Roberti Bellarmini viri doctissimi admonentis Borromæum de Francisco Pitæo homine Gallo; namque id Cardinalis quæsiuerat à Bellarmino, & cognouerat plura Conciliorum volumina apud illum Lutetiæ Parisiorum seruari, eaque descripta, & vetustati erepta; immo & tabulas legimus tanti apparatus indices. Ante omnes Octauius Boldonus Ambrosianæ Bibliothecæ scrinia ditauit; eius quasi anathema exterorum hæc inuisentium oculis subijcimus duplex literarum autographum, quas Imperator Turcarum Baiazetes ad summos Pontifices Innocentium Octauum, & Alexandrum Sextum exarauit; character epistolarum nitidus satis, & humanior, quàm vt à tyranno proficisci potuisse videatur. Nomina plurima, & commentitiæ ma-

Annis 1602, & 1603.

Ripamontius lib. 2. decad. pr. histor. Eccles.

In Theatro Vitæ humanę tom. pr. verbo Bibliotheca: idem mendùm irrepsit in librum, cui titulus Voyage d'Italie tomo p. pag. 143.

6. Cal. Mart. anno 1591.

Anni 1596. Nonis Septemb.

magnitudinis tituli frontem literarum implent: ſalus dicitur, tum officia, & ſtudia humanitatis epiſtolas commendant, & claudunt: elementares autem notæ græcis formulis finguntur. Per eas verò literas Baiazetes dono miſerat Innocentio lanceam, qua vnus militum tranſuerberauit Seruatoris pectus: vt eo munere deliniret Pontificis animum, cum Zizimus frater ipſius Baiazetis Romam abductus fuiſſet in vincula. Poſtquam autem ſatis inſtruxerat totam molem Cardinalis, conſilij ſui rationem Pontifici Maximo probat: immutatam videlicet mentem docet, neque ſe iam eremicolas, ſed literatos homines in ſpem ſeruandæ Religionis quærere. Sedit ea cura Clementi VIII., literęque ad Borromæum miſſæ; hæc ſumma: commendare ſe conſilium Federici de condenda Mediolani Bibliotheca: ea nolle rata, & firma eſſe, quibus Camaldulenſis eremi inſtitutionem probaſſet: ac proinde addicere ſe huic operi ſex millia aureorum numùm olim attributa eremo, & mandare ſe, vt eadem, imminuto reditu Ticinenſis Collegij Borromæorum, in molem Ambroſianam erogarentur. Hæc Pontificis munificentia, & animus ſtimulauit Federicum ardentiùs: atque palàm profiteri ſua ſtudia, & communicare cum exteris cœpit; & quamquam domeſticam Bibliothecam ſummis opibus apparaſſet, ingentia tamen cogitāti, neque ipſa fortaſſe Ambroſiana moles ſatisfecit. Habiti in conſilium literatiſſimi viri: ſcriptæ ad vnumquemque literæ, & ab omnibus reſponſum perhumaniter. Quærebantur potiſſimùm græcorum, latinorumque codices deſcripti à librarijs, antiqui, ſemeſique, eò ditior ſupellex, quò vetuſtior; illa verò conquiſitio apud Calabros, Venetos, Germanoſque fiebat ope Antonij Aquinatis Epiſcopi Sarnenſium, Iacobi Barotij, & Marci Velſeri. Pari ſtudio contendit Franciſcus, Ciuis Me-

Gaſpar Aluerus p. 2. libri, qui inſcribitur Roma in ogni ſtato.

Anno 1604. 8. Id. Septembr.

Ex literis ad Card. Fed. ſcriptis, & ex Tab. Bibl. deprompti.

Mediolanensis, Franciscanæ Cucullatorum familiæ vir, cum Placentiæ moraretur; namque Ferrariæ rem transegerat ita, vt Biblia hebraicis literis exscripta magno etiam sumptu redimerentur, quæ olim Clementis Octaui oculis ad spectaculum, miraculumque fuerant oblata, cum illuc ad vrbis imperium capessendum se contulisset. Alius item Bibliorum codex septingentis antè annis exaratus proponebatur venalis: & Dominicus Hierosolymitanus nullũ in Italia tota eiusmodi codicem esse affirmabat, nisi apud Ducem Vrbinatem; porrò hæc Biblia esse Mantuę apud Hebræum quendam salis redemptorem: pretium plusquam tercentum aureorum numùm fore. In hoc certamine officiorum eminuit munificentia singularis Pauli Garexij; is enim cum Dominicano Ordini in Prouincia Insubrum præesset, dono dedit Cardinali paginas duas autographas Diui Thomæ Aquinatis contra ethnicos, decerptas ex codice, quem Bergomatum Religio exportatũ Neapoli anno MCDIV. intulit in Aedem Dominicanorum. Has autem paginas Augustinus Calaminus sacer Quæsitor Mediolani iussus à Garexio tradidit Borromæo. Tantam Federici curam interpellauit Clementis Octaui Pontificis Maximi funus: itaque ad comitia profectus creandi Summi Pontificis causa, Romæ paulò opinione omnium longiùs substitit. Nam Leo Vndecimus (hunc Pontificem illa comitia renuntiauerant) cum vix summum totius Ecclesiæ honorem iniuisset, rursus ad interregnum cõtinuatis prope funeribus res Romana redijt; eoque sublato Pontificatum Maximum obtinuit Paulus V. maximo Ambrosianæ Bibliothecæ bono, atque compendio. Reditum in patriam est, nihiloque segniùs res curata. Augustæ Taurinorum Ioannes Franciscus Rantius consilium Federici indicauerat Allobrogum Duci: cuius vt adhuc animo Caroli Borromæi san-

Ex literis Bartholom. Georgij quarto Idus Nouemb.

Anno 1605. 4. Non. Martias.

Ex literis, quas scripsit Vercellis 7. Idus Ian.

ſanctimonia obuerſabatur, ita in Cardinalem Caroli patruelem ſtudia ſua omnia facilè conferebat. Commendauit magnificentiſſimis verbis illius propoſitum: mandatumque, vt Federico aliquot antiquæ epigraphæ mitterentur. Ex eadem vrbe Metamorphoſes Ouidianæ vetuſtiſſimis exſcriptæ notis, alijque codices magni nominis, & ſumptus Mediolanum tranſmiſſi. Eodem tempore Iuſtus Lipſius, ſcriptor erudititiſſimus, Bibliothecę erigendæ conſilium probauit: eamque ſtructuram maiori emolumento futuram dixit, *quàm inſanas domos, & faſtigiata Pario ſilice palatia*. Comparandi autem libros curam gnaui homines in ſe receperant, ad quos literas dederat Cardinalis, nimirum Bartholomæus Georgius Mantuæ, Iacobus Barotius Venetijs, de quibus antea ſcripſimus. Et quidem à Barotio acceperat Cardinalis lemmata orationum Diui Ioannis Chryſoſtomi, quæ antiquiſſimis voluminibus continebantur; ex quo itidem Barotio intellexerat libros græcè ſcriptos Byzantio delatos Venetias fuiſſe, ſumptuoſos nimiùm, ideòque chariores Cardinali, cuius magnificentiam ſumptus magnitudo vehementiùs incitaret. Regio Lepidi Camillus Boſius tertio Cal. ſextiles exemplaria permulta deferenda Borromæo curauit. Erant verò autographa Caroli Sigonij ſcriptoris clariſſimi, archetypum Annibalis Cari, quo Italicà linguà rhetoricas Ariſtotelis inſtitutiones donauerat: ad hæc latini commentarij in Porphyrium membranà deſcripti. Duo pariter hoc tempore Epiſcopi Ambroſianæ Bibliothecæ commodis ſeruiebant: Marcus Cornelius Patauinorum Præſul de quærendis hebræorum libris erat maximè ſolicitus: Raphael Zacynthi, & Cephaleniæ Epiſcopus per epiſtolam ſe curaturum promiſerat, vt libri omnes exquirerentur, quot quot inſulæ illæ ſeruarent: donoque dederat codicem

Ex literis 3. Idus Febr. eaq; ſeruantur in Tablino Biblio.

Conſtantinopoli

Reggio.

Ex literis 14. Cal. Octobr.

Zante, e Cefalonia.

Ex literis 3. Cal. Sextiles.

Federico, in quo græcis literis exaratæ fuerant orationes Leonis Imperatoris nondum typis vulgatæ. Hæc exterorum hominum munificencia: par ciuium. Cœnobitæ Cistercienses ærarium sanctius Bibliothecæ ijs opibus auxere, quales ne Vaticanis quidem scrinijs continentur. Cum enim librum philyrà contextum tot vrbis casibus eripuisset fortuna, ac veluti Cumanæ vatis codices in Ambrosiano Cœnobio condidisset, *Monachi* tradidere Borromæo, maiori nescias munificentiæ, an muneris pretio. Vtrumque profectò magnum; nam abhinc annos mille & trecentos exaratus codex antiquitatem Iudaicam à Flauio Iosepho traditam latino sermone narrat; descripsit autem singula in cortice Ruffinus Aquileiensis, Diui Hieronymi æqualis. Literæ eminent adhuc toto opere, nec alicubi blattam senserunt; quod autem maximè mirere, magnificentissima Mediolanensium Bibliotheca vnicum librum suis in forulis seruat. Porrò illud autographum delatum ad Insubres fuisse ab Attila, postquam euertit Aquileiam, conijcit Puricellus: neque eam coniecturam futilem arbitramur; nitet liber argenteis vmbilicis, ac præfert titulum tantæ munificentiæ testem. Eadem apparandæ Bibliothecæ cura, procedentibus annis, sequuta est Federicum: nec Principem cogitatio eiusmodi dimisit, nisi cum rebus humanis est exemptus; his verò studijs ferebatur Cardinalis etiam ad extremas superi maris oras. Corcyræ totius officinas diligenter interrogauit Vincentius Archiepiscopus (quamquam & alio loco conquisitio Corcyrea fastis Ambrosianis addet plurimum) sed temporum magis, quàm pelagi tempestatibus plura volumina perierant. Acturum se tamen per literas idem Antistes memorabat cum cœnobitis Epiri: vt, cum ibi primùm desæuijsset pestis, libri compararentur: seque eandē operam in insula Zacynthi adhi-

De Ruffino Gennadius, & Honorius agunt in libro, cui titulus de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, & de hoc Codice Puricellus in dissertatione Nazariana cap. 64. n. 35.

Villa in libro septem Basilicarum, & Ioannes Henricus à Pflaumern in Mercurio Italico. Chalcus lib. 3. hist. Patriæ. Gesnerus in Biblioth. vniuers. pag. 587.

Corfu.

Ex ipsius literis 13. Cal. Feb.

Albania.

Zante.

adhibuisse, sed ne libellum quidem expiscatum. Apud Corcyreos cum spes omnis decollasset, affulsit alibi. Bubiemi Ioannes Stephanus Ferrerius Vercellarum Episcopus, quem à Germanica legatione Pontifex Maximus reuocabat in Italiam, antequam iter ingrederetur, obtulerat vltro suam operam Cardinali, librosque se omnes, quos vellet, delaturum spoponderat. Ipsi etiam cucullatæ familiæ homines Franciscani, qui Genuæ morabantur, licèt rerum omnium egentissimi, has opes librorum prodigebant: & Bobiense Cœnobium Benedictini Ordinis librorum spem fecerat, quos deinde munificè oblatos accepimus. Adeò nemo se in officiorum certamine vinci patitur, si paulò humanior sit. In hunc ferè modum sensim supellex libraria ditescebat, auctarium nobilius paulò post acceptura. Ingenti enim incremento rebus auctis, decus aliud desiderari videbatur, & ornamentum ad tuendas potiùs literas, quàm hæc præsidia literarum. Hactenus multos esse intellexerat conditor Borromæus, qui thecas libris refercirent, nullos (nisi Deus præsenti ope respiceret musas) fore, qui libros scriberent ad implendas thecas: hanc copiam variorum codicum etiam à priuatis hominibus iactari, proponi pretio, & blattis interdum esse ludibrio, quibus cum infeliciter versentur: maius aliquid excogitandum, quod magnitudine sua omnes, minimè vinceret Federicum: secum iam inde rationem iniuisse quemadmodum debacchantem hæreticorum audaciam cohiberet: eàdem homines literarum negligentes posse conciliari musis; tot malis præsentissimum fore amuletum, si virorum sapientum cœtùs cogeret: fieri vtique bono publico, cum ingenuis artibus mystæ excoluntur; scientiarum autem disciplinis excultos Bibliothecæ Ambrosianæ emancipandos, vbi nec scribentium, nec scribendi exempla desiderentur: Seminariensem

Praga.

Ex literis decimo nono Cal. Septemb.

Ex literis P. Elisei Bergomatis 15. Cal. Sept., & 5. Cal. Febr.

Ex literis 13. Cal. Febr.

Anno 1607.

Collegij Ambrosiani institutionem laudat Ioannes Stephanus Menochius Iesuita Centuria 8. historiarum cap. 18., & centur. 5. cap. 5.

sem sobolem in hanc spem adolescere posse. Huc igitur animum, & vota conuertit Borromæus, & Collegium Ambrosianum instituit; hoc enim nomine cœtum maluit insignire. Placuerat quidem scholæ appellatio; sed ea vulgaris, & gregaria videbatur, à priscis nimirum Philosophis vsurpata: tum verò puerilibus ludis cognominem esse nouerat, eamque olere Grammaticos, & Orbilij virgas. Nec specie ipsa venerandi nominis improbauerat titulum Academiæ: sed nondum hæc appellatio æquabat grauitatem cœtus, siue ascribendos homines, siue ipsius conditoris famam spectares. Collegij nomine hunc conuentum sapientum virorum nuncupauit recentiori appellatione, quali duo iam nobilia iuris, & medicæ artis consultorum Collegia vrbis nomen latiùs ad exteros propagarent. Cæterùm cum Fidei Catholicę defensio ageretur totius Ecclesiæ commodo, euocauit ex Mediolanensi *Clericorum* Seminario florentissimum quemque, quem adoptaret Collegio, nostrates tamen, aut certè prouinciæ, agriue Mediolanensis accolas, quò Insubrum dignitati studerent impensiùs. Seminarium frequentissimam veluti sacræ iuuentutis coloniam deduxerat D. Carolus initi Pontificatus auspicio; immo ne multitudini adolescentum deesset, quos Ecclesia ad templorum præfecturas, & sacerdotia expectaret, tria in vrbe condidit, vnum alendis adolescentibus ingenio promptis, duo aliquantò grandiori ætate hominibus ad veteris *Canonicæ* ædes, & ad Fulconis delubrum; reliqua verò erudiendæ iuuentutis domicilia in Diœcesi collocauit. Quod tamen in Orientali vrbis regione condidit, id veluti *metrocomia* est, & caput rerum. Ibi adolescentes politioribus literis formantur primò, tum ad Philosophantium gymnasia dimissi ijs facultatibus immorantur, postremam operam Theologiæ impendunt. Præclarum

Ex Ioanne Petro Glussiano cap. 5. lib. 2 in vita D. Caroli.

opus

opus, cum Ecclesiæ Mediolanensis compendio, quæ ex hac sparta viros pietate, & literis nobiles sibi hactenus pergit oppignerare, tum immani substructionis mole. Hanc excitauit Carolus, fastigium imposuit Federicus: eam vtrique Borromæo debet posteritas. Moles ipsa columnata, quadrata specie, multiplici porticu, qualem Solis Regiam columnis sublimibus altam somniauit Poeta; eæ teretes, & continuo marmore, fornicatas porticus fulciunt, disceptantium adolescentum sonore jugi repercussas, & vocales. Conclauia ingentia; horum quidem alia somnus, & epulæ, alia Pietas, & Musæ sibi vendicarunt. Sedes Ioanni Baptistæ sacra est: manet adhuc vetus nomen Diui præsidis, licèt sint æquata solo antiqua *Humiliatorum* ibi incolentium tecta. Seminarienses autem Musæ vberrimos prouentus attulere Bibliothecæ huic; à Federico adolescentes octo (quamquam Riuola *Lib. 3. cap. 27.* nouem delectos fuisse tradat, quem numerum certè non explet, nisi etiam Olgiatum iam natu magno, & huiusce familiæ patrem annumeret) ex vniuerso grege iuuenum secreti Ambrosiano Collegio sunt ascripti, Antonius Sal- *Hos laudat Borserius in supplemento Nobilit. Mediol. ca. 9.* matius, Iosephus Ripamontius, Antonius Gigæus, Franciscus Bernardinus Ferrarius, Benedictus Sociacus, Franciscus Collius, Antonius Rusca, Iosephus Viccecomes; agminis ductor Antonius Olgiatus, quem cæteri humaniorum literarum præcepta tradentem audiuerant: ij verò omnes Seminariensis medulla. Iam studiorum carceribus egressi metam attigerant: erantque ad ea munia obeunda idonei, queis à conditore destinabantur. In *Decadis 5. lib. 3. cap. 4. Versius Riuola in vita Fed. lib. 3. cap. 27.* hoc delectu Ripamontius nonnullos memorat fuisse vocatos ad Ambrosianum laborem, quos adhuc facultas oratoria vmbraticis exercitationibus ad dicendum excoleret. Si vera narrat, Doctorum aliqui aspersi tantùm maioribus disciplinis in hunc cœtum sunt cooptati (res mi-

minùs digna Collegio); licèt enim trienni ſtudio viam facilem inuenerat Cardinalis, Philoſophiæ, & Theologiæ addiſcendæ, neutiquam tamen hæc aſſequi ob anguſtias temporis integrum erat. Nam Collegio addicti ſtatim ea tractauerunt, quæ ſcribenda propoſuerat Cardinalis: tum duo tantùm anni poſt hunc delectum abierunt, cum extructa moles Bibliothecæ ciuibus patuit. Vt autem omnia caderent auſpicatò, cum priùs ad aram feciſſet Cardinalis, ſeptimo Idus Septembres coactam hactenus vim librorum ex Pontificali Palatio ad Sepulchri domicilium deferri iuſſit; nam iuxtà illas ædes excitabatur Bibliotheca.[a] Acta in tabulas relata ſunt, vt munificentiam Principis poſteritati narrarent. Aedium Sepulchri author fuit Diuus Carolus, cum dirutis veteribus in illa tecta induxiſſet[b] Oblatos Sancti Ambroſij (is cœtus eſt myſtarum vltro ſe Mediolanenſis Eccleſiæ commodis temporibuſque offerentium):[c] templum verò Benedictus Rozo condidit, dicauitque Diuinæ Trinitati; refecit autem poſt expeditionem, & victoriam Hieroſolymitanam anno ab orbe terrarum ſeruato centeſimo ſupra milleſimum Benedictus alter Rozo ad ſepulchri Dominici ſpeciem, quæ obuerſata fuerat oculis, cum Hieroſolymis moraretur. Templum luſtrauit Anſelmus IV. Archiepiſcopus, dedicauitque. In vetuſtioribus libris Ambroſianæ *Liturgiæ* ſolennem legimus fuiſſe diem dedicationis iſtius, eique ſacras Idus Quintiles, quibus, iuſſu Anſelmi, Cardinales Eccleſiæ Mediolanenſis (hac enim appellatione Templi maioris *Canonicos* honeſtatos quondam fuiſſe in omnibus faſtis, tabuliſque legimus) ad fanum Sepulchri ſupplicatum ibant: eaque dies celebris erat nundinis. Hìc olim rem ſacram, & pſalmodiam octo *Monachi* peragere, & quatuor *Canonici* (cuiuſmodi cultu inſignis eſt etiam in præſens Baſilica Ambroſiana);

Hanc Bibliothecam laudat Sotacus li. 6. epig.

a *Ex tab. Cæſaris Pezzani.*

b *De Oblatorum inſtitutione præter Scriptores Mediol. vide Hēric. à Pflau. in Mercurio Italico, & Aubertum Miræū in libro, cui titulus* de Congregationibus Clericorum &c. *Iacobum Mercantium in virga Aaronis.*

c *Triſtanus Chalcus lib. 6. Donatus Boſſius in Chron. ad annum 1096. Ioannes Petrus Puricellus in Ambroſ. Baſil. monum. n. 234. 287. Georgius Merula lib. 3. Chron. Med., & alij Scriptores rei patriæ.*

Franciſcus Caſtellus in quodlibetis.

Villa in libro, cui titulus le ſette Chieſe, *& ſupra memorati Scriptores.*

na); verùm iamdiu *Monachi* exulant: *Canonicorum* superest nomen, & census tantùm: templum autem religiosissimè tuentur Oblati. Ad hæc me deflexisse non piget, tum quia frequens redibit Sepulchri mentio deinceps, tum quia Oblatorum sodalitati etiam nos dedimus nomen. His omnibus, quæ excelsa, & alta moliebatur, parem animum cum afferret Cardinalis, placebat exteri, barbarique sermonis multiplex scientia: eaque videbatur nascenti Collegio cumprimis decora; tanti autem momenti rem pessimo publico negligi dolebat, & neminem inuidere feris humanas voces, græcasque ipsas dicendæ salutis formulas, magistrâ fame, conantibus. Stimulabant præterea animum exempla Principum extruentium gymnasia ad linguarum notitiam. Et quidem induxerat antea in Seminarienses scholas græci sermonis facultatem: sed pauci græcè, nemo hactenus hebraicè loqui. Eius sermonis elementa tradidit Dominicus Hierosolymitanus accersitus Mantuà, aulicus olim Imperatoris Turcarum, & Persarum Regis, postea verò execratus gentis dogmata ad Christianos transijt, seque ad obsequium Ducis Mantuæ contulit. Nouerat hominem optimè Federicus, ætate senem, infœcundi coniugij virum, literis addictum, qui confirmandæ Catholicæ Fidei causà lucubrationes aliquot contrà Hebræos apparasset. Plurium etiam nationum sermones apprime callere ferebatur, Aegyptium nimirum, & Chaldæum, Maurorum, & Arabum, Græcanicum insuper, & Hebraicum. Ea propter vocauerat huc hominem, illiusque operà vsus, quà ad sermonis hebræi disciplinam, quà ad peregrinationem Salmatij. Ignotæ tamen erant nostratibus linguæ populorum, qui orientem Solem spectant, inerat que cupiditas Borromæo etiam hæc studia fouendi. Probabat maximè Persici, Arabis, Armeni, & Abyssini

Ex literis Barthol. Georgij Nonis, & 5. Id. Decembris anno 1605.

ser-

ſermonis ſcientiam, meditatus, quemadmodum damnatam illam terrarum partem, & caligantem in Sole excitaret ad Fidei Chriſtianæ lumina; quod ſe aſſecuturum ſperabat, ſi *cathechiſmus* Perſici ſermonis emanaret, iſque apud gentem illam vulgaretur. Igitur conquiſiti ad hanc diſciplinam præceptores, qui Collegium, totamque hanc familiam muſarum peregrinis ſermonibus formarent, & loqui docerent. Qui Perſicæ linguæ elementa traderet, venit ad nos Perſa quidam nomine Abdala: ſed è Perſide natales tantùm voluptates regionis deduxerat. Virgunculæ amores magiſterij curam excuſſerant primùm, deinde mentiri ſubobſcura verba inanis ſoni, comminiſci denique ſermonem à Perſica lingua prorſus abhorrentem. Alia ratione, ſed pari euentu, Arabici ſermonis præceptor ſpem noſtram eluſit. Homini nomen Simoni; is ſe à Monte Libano profectum memorabat, & Arabicæ linguæ conſultiſſimum; narrabat fortaſſe vera: difficilis tamen moribus vt erat, & agreſtis: ad hæc ira præcipiti, & patriæ ſuæ deſiderio incenſus, deſeruit noſtra ſigna, paulòque poſt in meritoria taberna fato ſublatus. Fraudatum ita ſua ſpe Cardinalem ipſa prope deſperatio ſolata eſt; namque cum immineret in aduentum peregrinorum hominum ab oriente Sole ad nos commeantium, ſiue illos lucri cupiditas, ſiue fuga, & odium regionis dimitteret in has terras, obtulit ſe ſe fortuna melior. Ab his quidem erronibus poſſe impetrari ſermonis illius diſciplinam ſperauerat, cum humaniter inuitarentur ad hæc otia literarum, atque fugà, vel peregrinatione ſqualentes pretio alliceret, moraretur que mercede. Aliquando noſtros in ſinus ſponte conuolare fortunam animaduerterat, adeſſe inuocatam: vocatam verò longiùs auertere ſe ſe, atque aliò pennis ſublimem ferri. Hæc Ripamontius tradit, & Franciſcus Riuola

Lib. 3. in Vita Card. Fed. Borr. cap. 10., & Riuola in eiuſdem Vita lib. 3. c. 29.

la, qui tandem, diuinâ veluti virgulâ, Michaelem Maronitam ad nos delatum affirmat. Vtriusque sententiam infirmant apertè literæ Antonij Longi Iesuitæ, quo cum egerat Borromæus, vt alumnum aliquem Collegij Maronitarum, cui præerat, ad Insubres mitteret; eiusque deinde auspicio venit Michael, quem se nobis ostendisse veluti Deum ex machina Ripamontius, & Riuola asserebant. Ingentem quidem expectationem sui concitauerat Michael, nec fefellit; ita enim scripserat Rector Collegij Longus, bonis auibus solum vertere Maronitam, voluntati Cardinalis, & votis obsequuturum egregiè: emendaturum certè ea, quæ Simon peccasset, licèt præterita nullâ ratione corrigi posse videantur. Commendatitijs præterea epistolis Cardinalis Ioannis Baptistæ Deti cum Borromæo conciliaretur, huc se contulit ad insigne magisterium. Persici quidem sermonis, Arabici quoque, & Syriaci scientissimus erat, & dignus omnino auditoribus tantis, qui tradebantur. Immo anno superiore scripserat ad Cardinalem idem Longus, atque in Collegio Maronitarum mystam ali memorauerat peritum Syrorum linguæ, ætate & moribus grauem, expertam plures annos ipsius indolem, atque scientiam, cum eâdem linguâ rudes imbueret: indicioque spectatæ virtutis esse populare studium omnium Cypriorum, quorum suffragijs, vbi Româ discessisset, ad patriæ vrbis Pontificatum vocaretur: ea propter longius fuisse Cypriæ Ecclesiæ interregnum, cum nemo alius summo honori idoneus haberetur: eam tamen alumni esse modestiam, vt de infula nihil cogitans, tandiu se Romæ moraturum affirmaret, quandiu Federicus obsequij vadimonio non exsolueret. Tanti videlicet erat etiam apud homines peregrinos Cardinali Borromæo obtemperare. Ad tradenda Armeni sermonis præcepta, pellexit Franciscus Riuola

7. Cal. Maias anno 1609.

Ex literis eiusdem P. Longi vndec. Cal. Apr. 1609.

Vnd. Cal. Apr. 1609.

1606. Pridie Id. Iannar.

uola exterum hominem Bartholomæum Abbagarum; vertit primùm varias in partes fortaſſe reluctantem, tum verò expugnauit illius propoſitum, atque Venetijs ſecum abduxit. Natus apud Armenos homo in aula Romani Pontificis ſermonem patrium interpretabatur eiuſmodi linguæ rudibus; relicta Vrbe, Venetijs familiaritatem iniuit cum Riuola, quem deinde cum trimeſtri labore Armenum ſermonem docuiſſet, redeuntē in patriam eſt ſequutus. Hoſpitio exceptum à Riuola Abbagarum largè aluit ſex menſes Cardinalis, ſacro munere, & pecuniâ donauit diſcedentem, ne locatam erudiendis Inſubribus operam odiſſet. Valuit certè largitatis Borromææ memoria apud hominem; nam Cœnobitam Armenum Paulum Copum in eadem ſtudia induxit, pari exitu doctrinæ. Alia præſidia linguarum molitus eſt Cardinalis, ſed irrito conatu; adoleſcentes enim appellebant animos etiam ad Abyſſinæ linguæ ſtudia, ſed docentium vitio nihil profectum videbant. Præter hanc peregrini ſermonis curam eò intendit animum Borromæus, vt frequentiâ exercitationum ſubigeret Collegarum ingenia, ita amoueri, abſtergique poſſe rubiginem mentium ratus, ſi nunquam pateretur elangueſcere impetum ingeniorum, & certamine laudis ſcriptioniſque excitaret quotidie ad famam, & æmulationem eruditionis. Edixit igitur, vt in ædibus Sepulchri hæc ſtudia recitandi aggrederentur, interea dum Bibliothecæ moles iactis fundamentis erigebatur, atque peregrinus quiſque arbiter intereſſe exercitationibus literarum poſſet. Conueniebat etiam ipſe Cardinalis, audiebatque volenti animo, ſuorum lucubrationes, ſiue quis Theologicos nexus, & recondita ſcientiarum explicaret, ſiue literis ſuauioribus muſarum charites, & mella depromeret. Hæc veluti facies, & apparatus rerum erat, conditiſque legibus man-

ſerunt pòſt. Recitabantur autem de ſcripto lucubrationes, typis poſtmodum committendæ: nec quiſquam intra vnius horæ anguſtias cogebatur, quemadmodum poſtea iuſſit Cardinalis ad moleſtiam longioris moræ auertendam. Præterea amplificandæ Bibliothecæ librorumque cura tenebat adhuc Federicum, ſiquidem in tanta codicum copia inopem reputabat hanc molem, & inanem. Officinæ vrbis omnes, & tabernæ librariæ accolarum viduatæ prope libris commigrauerant in hanc literarum coloniam: ſed quia moles ipſa per ſe immanis, & par magnitudini Cardinalis ſenſim ad faſtigium ſurgebat, deſiderabatur profectò librorum copia digna olim vel Græcà Bibliothecà Piſiſtrati, vel Romanà Cæſaris Auguſti. Itaque erant querendæ opes librariæ etiam apud gentes longo regionum interuallo diſiunctas; quamobrem amicæ depopulationes factæ ſunt apud exteros, direptæq; non modò apothecæ, ſed priuatæ ædes, maximoque etiam pretio conuectæ vndique literatorum hominum exuuiæ in patriam. Hinc ſcilicet magnitudinem Ambroſianæ molis licet conijcere, ſi Europam libris prope omnibus viduatam cogitemus vnius Bibliothecæ causà. Peregrinationem verò totam, immo ipſam conquiſitionem librorum profuſo ſumptu adornatam, inſtructamque, niſi etiam exteri prædicarent, videremur fortaſſe aliquibus, iniquà ratione, æſtimantibus Federici largitatem & animum emere mendacio fidem. Nos certè minora putaremus, niſi eſſent omnibus miraculo, neque tanto Principi aſcribenda, niſi opinionem vincerent ſingulorum. Summis viris Borromæus hanc prouinciam commiſit conquirendi libros apud exteras nationes: eàdemque operà mandatum, vt inirent cum literatis hominibus amicitiam, mutuis poſtmodum epiſtolarum, & ſcriptionum officijs colendam. Quæ res proſpe-

In clepſydram Coll. Amb. Iuſſi Sociacus lib. 2. epigr.

Philippus Vuenemakerus Belga, Saluator Vitalis Sardus.

rè cecidit Collegio, mirumque in modum coiuerunt cum noſtratibus animi peregrinorum, felicium inſtar arborum, quę alienos ſurculos facilè in communionem fœtus admittunt. Atq; vt ordine res tota procedat, nec temporibus diſſideat, quibus peregrinatum iuere, Ripamontij, & Opicelli narrationem non ſatis probamus; primus enim diſceſſit ad expeditionem ſuam Olgiatus, poſt Olgiatum Salmatius: poſtremus abijt Gratius, Ferrarius autem, qui Hiſpanias peragrauit, aliquo pòſt interuallo ſuam peregrinationem ſuſcepit; ſiquidem anno vndecimo in Hiſpaniam perrexit, quemadmodum ex literis eius didicimus, atque ab eodem nos accuratè hæc omnia ſumus percunctati. Natus fuerat Lucani Antonius Olgiatus (frequens id Oppidum eſt inter Larium lacum, & Verbanum à lacunæ vicinia nominatum ante, quàm ex ſummo montium vertice, penitiſque terræ viſceribus erumpentes aquæ per conualles illas, & vada ſtagnarent) qui cum ſe puer Seminarienſibus diſciplinis Mediolani tradidiſſet, muſas ſibi adiunxit, magnique poſtmodum nominis auditores in Seminario eodem ad illarum adyta deduxit, tribus penè luſtris, ærumnabili labore, conſumptis. Vix iniuerat Pontificatum Borromæus, cum intentum huic operi Olgiatum amauit maximè, ſemperque poſtea in oculis tulit: eximiàque virtute, ac doctrinâ ſpectatum hominem in Collegium Ambroſianum induxit, ac Bibliothecæ præpoſuit. Ad Germanicam igitur expeditionem, Belgicam, & Gallicam ire Olgiatum iubet, probè quidem in primis munitum ære, tum literis ad proceres viros ſcriptis, vt exterorum animos ſibi faciliùs pararet. Hæc autem peregrinatio Olgiatum ante alios poſcebat, tum quia non ita pridem operæ pretium fecerat in emenda Bibliotheca Franciſci Cæſarini, comparandiſque libris Cæſaris Rouidij, Rafarij,

Ex literis peregrinantium, immo ex ipſa Riuola Gratium peregrinatum fuiſſe anno 8. huius ſeculi conijcimus lib. 3. cap. 29.

Lugano.
Lago di Como.
Lago Maggiore.

Bonauentura Caſtillionæus de Gallorum Inſubrum antiquis ſedibus.

Ioannes Petrus Puricellus in Monum. Ambr. Baſil. 297. pag. 504. & ſeq.

Ex actis Bibl. in tabulario.

rij, Ferrarij, Merulæ, Pinelli, & Sophiani, tum quia facilitate morum plura à peregrinis nationibus eblandiri, & assuetus Heluetijs, quibus paret Lucanum, sine negotio sibi Germanorum animos demereri poterat. Accessit comes itineris Petrus Martyr Locarnus non ignarus viarum, ac rei librariæ, cuius opulentam officinam habebat Mediolani: quem postea, cum ad vrbem reuenisset, Federicus aureo torque donauit. Egressus è Venetorum finibus Olgiatus, ad ipsum veluti vestibulum totius Germaniæ peruenit Tridentum. Ab vrbe Tridentina migrauit Oenipontem, ijsque in sedibus quidquid æra Sosijs merere poterat, comparatum est ab Olgiato in Mediolanensem Bibliothecam. Vadit inde ad Vindelicos, ac principem vrbem Augustam; frequentissima ea est ciuibus, & mercatoribus, qui ex Noricis, atque affinibus prouincijs illuc confluunt. Huc fama vrbis inuitauit Olgiatum: vir literatissimus coluit Marcus Velserus alter ex Duumuiris. Iunxerant quidem iamdudum amicitiam Velserus, & Olgiatus missitatis inuicem literis: sed nondum dederat copiam fortuna fandi coram, ac mutuo aspectu amicorum vultùs commiserat. Eminuit lætitia vtriusque oculis primùm: tum erectis in admirationem, ac reuerentiam animis ventum est ad officia humanitatis, & obseruantiæ. Grauissimis erat moribus Velserus, ingenio spectabilis, tantà literarum famà apud exteros, vt ab ijs etiam sibi laudem quæsierit; consilij autem experientià præfectus fuerat Augustæ eà lege, vt viuo nunquam abrogaretur imperium. Et quidem nos, cum pictam tabulam, quæ expressam ipsius imaginem refert, in Ambrosiano Musæo spectamus, grauitatem eam ex oculis conijcimus, & ex oris ipsius maiestate vim literaturæ, ac consilij in administranda Vindelicorum prouincia deprehendimus. Conceperat igitur de Velsero

Vide nuncupat. literas ad secundam partem Azorij, quæ edita est Mediolanensibus typis.

Trento.

Isprush.

Auspurgh.

Baronius tomo 2. annalium ad annum Christi 303. pag. 731. & Hieronymus Ghilinus in theatro virorum Illustrium.

ro spem optimam Olgiatus, quà coniunctione literarum & animorum, quà dominatu, & imperio, cum suo arbitratu regere rem cunctam posset. Iam verò affectari etiam per vrbem Antonium suum Velserus, humaniter habere domi, ostendere principibus viris; quæ omnia tum Olgiatum multorum amicitijs cōsociauit, tùm apud bibliopolas commendauit, vt offerre infimi subsellij codices minimè auderent, sed intima officinarum scrutarentur, nobiliora quæque proponendo emptori. Interea appetebant Francofurti nundinæ, ad quas eunt non modò frequentes accolæ, sed remotarum gentium mercatores propter emporij celebritatem. Plus vice simplici quotannis mercatus indicitur; cum autem variarum nationum mercatores eo tempore conueniant, emptori prostat quidquid pretiosi vsquam est aut in Belgio, aut in Gallijs, vel apud Germanos, diuisamque toto terrarum orbe Britanniam. Huc profectus Olgiatus plurimos, meliorisque notæ codices retulit; à Francofurto concessit Louanium Brabanticarum rerum dominam vrbem, & Academià totius Belgij maximà insignem: inde Bruxellas adijt; sanè ex vtraque vrbe corrogatum quidquid in officinis seruaret Brabantia, nisi quòd Antuerpiēses apothecæ adhuc erant consulendæ. Mercibus, & libris opulenta vrbs Antuerpia Olgiatum ad inuidiam vsque ditauit. Comitas, & eruditio Andreæ Schotti Iesuitæ (non autem Iacobi, quo nomine abutitur Ripamontius) plurimùm conduxit homini; nam cum morum similitudo, & literarum coniunctio amicitiam coniugare soleat, Schottus operam suam omnem Olgiato viro eruditissimo impendit. Cuius quidem literatissimi viri familiaritatem Cardinalis Federicus perpetuis beneuolentiæ tesseris copulatam, firmatamque voluit, nec nisi dira necessitas fregit, amicosque dissociauit. Iuuat

Francfort. *Fiandra.* *Louagna.* *Bruselles.* *Anuersa.* *Lib. 3. in vita Fed. Card. Borr. cap. 16.*

verò

verò hìc laudare posteris hominis doctissimi modestiam; eà enim fuit æquanimitate, ac tantum Schottus Ambrosiano Collegio detulit: vt, cum Cyrilli orationes, quas latinè fuerat interpretatus, penè subiecisset prælo, plumbeis formis subduxerit, deferens hunc honorē Salmatio, quem esse addictum eiusdem scriptoris interpretationi per literas narrauerat Borromæus; quod indicare itidem æquum fuit in vestibulo operis, fragmentum autographi ipsius fideliter proponendo. Immo eidem Salmatio nuncupauit deinde carmina, aliasque lucubrationes, quas libera oratione Diuus Ennodius Ticinensium Presul conscripserat (nam falsò Cyrillum inscriptum fuisse affirmant Ripamontius, & Opicellus): nec ea laude contentus Schottus, quam Federico Bibliothecæ authori tribuit, Olgiatum præterea suum, Ripamontium, Ferrarium, & Sociacum eisdem nuncupatorijs literis commendat; tanta fuit existimatio eruditissimi scriptoris de Collegio: eamque iure indicauit Olgiatus Cardinali, ne studia viri amicissimi ignoraret. Iam Gallia expectabat Olgiatum, ad quam longo itinere peruenit. Tres modò vrbes in ea prouincia ad librorum conquisitionem exploratas fuisse reperimus; incertum: an vt alias pari magnitudine nobiles, sed hæreticorum tabe noxias, prohibente Federico, vitaret: an Galliarum lumina adijsse satis videretur. Lutetia venientem ex Belgio accepit; læta vrbis facies, & pulchra: Geryonem totius Galliæ rectè appellaueris, ita tribus quasi corporibus, partibusque dirempta in vnum coit. Vrbem intersecat Sequana patiens nauium, mediamque veluti insulam circumfluit, insanæ substructionis tecta, ac templa ferentem. Insula vtrinque pontibus vrbi coniungitur: discriminat tamen suo interuallo Academiam totam à frequentia Oppidi: & lymphæ vectigales placido alueo regias ædes venerantur. Hìc verò

Huius rei meminit scriptor ad Glaphyra S. Cyrilli in nuncupatorijs literis ad Car. Gasp. Borgia Velasco.

Alegambe in Biblioth. Scriptorum Societatis Iesu.

Lib. 3. in vita Fed. Card. Borr. cap. 16., & Opicellus lib. 2. Monum.

Literis 14. Cal. Septemb. 1610, & 8. Cal. Decembres.

Parigi.

Saiune.

copia mercium,& gymnasij fama Bibliothecæ fuit emolumento. Complures codices inuenti; iuuerunt autem laborem Olgiati homines doctissimi, Ioannes Baptista Faber, quem puer Rex ipse Gallorum audiuerat, Carolus Labbæus studijs hisce mirificè postea delectatus, misso insuper libro ad incrementum Bibliothecæ, cui titulum prætulerat, *obseruationes, & emendationes in Synopsin Basilicon*, & Fronto Ducæus è Sodalitate Iesu, græci, latinique sermonis consultissimus, quem meritis in cælum laudibus extulit Cardinalis Baronius: isque Ducæus amicè coniurauerat cum Federico Borromæo, vt Isaacum Casaubonum à Catholicæ Fidei desertoribus abduceret; quod significauit Cardinali per literas Marcus Velserus salutem ante Federico dicens verbis Gretseri, & Raderi virorum doctrinà nobilium ex eadem Societate: tum à Ducæo memorans deductum fuisse Casaubonum ad Maximi Pontificis Legatum, & Cardinalem Iacobum Perronium, nodos omnes explicitos homini, expeditumque vanis ambagibus, nondum tamen illius pertinaciam expugnari potuisse ancipiti consilio fluctuantem. Habuit etiam perhumaniter Olgiatum Iacobus Augustus Thuanus magistratu ipso, quem gerebat, & literis inclytus: doluitque homini (quemadmodum Federico indicauit) quòd paucas tantum horas colloqui cum Olgiato licuisset, tum discessu inopinato hospitis, tum quia negotiorum magnitudo congressus dulcissimi iucunditatem læuo tempore interpellasset. Cum Parisijs plurimos codices coemisset Olgiatus, Lugdunum concessit vrbem mercatorum multitudine celebrem, nec gemino tantùm flumine Arari, & Rhodano opportunam, verùm etiam situ, quòd eam in media Europa positam esse plerique scriptores autument. Sui itineris rationem, & emolumenta hìc exposuit Olgiatus Antistiti Borromæo, docens

4. Cal. Quintil.

Vol. 9. ad annum Christi 726. Gregorij 2. Papæ 13., Leonis Isauri Imper. Vndecimo; Ducæum laudat Philippus Alegambe in Bibl. Scriptorum Iesuit.

Pridie Cal. Nouembres anni sequentis.

Alegambe in Biblioth. Societ. Iesu.

Literis pridie Nonas Ianuar. anni 1608.

Lione.

Sonna, e Rosne.

Literis 12. Cal. Sextiles.

cens cogitare se Auenionem, arcas decem Lugduni *Avignone.*
refertas libris: his in auctarium commodæ conquisitionis accedere duodecim alias, quas Lutetiæ codicibus impleuerit, complures itidem à se transmissas Insubribus Augustà Vindelicorum vsque, Francofurto, & Antuerpià: vereri tamen, ne cælestes aquæ per eos dies crebræ membranis offecerint. Ex Lugdunensi conquisitione profectus est Auenionem: inde in Italiam reuersus Taurini substitit: tandem Mediolano succedens obuios habuit Collegas omnes, qui excipientes reducem, honoris causà, affectati sunt ad ædes Federici gaudentis maximè aspectu Antonij, & fructu vberrimo expeditionis. Paucis pòst diebus missum fuisse Olgiatum Venetias ad aliam conquisitionem tradunt Ripamontius, & Opicellus; talia affirmantibus consentire nequaquam possumus: nam ex autographo literarum, quas Olgiatus misit Cardinali, elapsis à Germanica peregrinatione duobus annis ad Venetos contendisse, librorum conquirendorum gratià, nouimus. Nec dum ad nos rediuerat ex Germanica, Gallicaque conquisitione Olgiatus, cum Antonius Salmatius mittitur in Greciam, aditurus quoque Byzantium turcicæ feritatis lustrum, inde Hierosolymam; tum superstitiosa diuinitate insanientem Aegyptum, & Babylonem varij quondam sermonis parentem, sicubi apud truculentos homines humanitatis instituendæ codices cædibus, direptionibusq; earum regionum superstites inueniret. Peregrinatio quidem omnium difficillima censebatur, non modò quia maria tentanda essent infesta barbaris piraticam exercentibus, obnoxia tempestatibus, sed etiam quia cum incolis agendum vel ipsà æquoris procellà nocentioribus. Erat tamen Salmatius eiusmodi indole, atque ingenio, vt cum barbaris agere perhumaniter posset: tum verò instructus ijs facul-

Eisdem libris, & cap.

Quinto Nonas Octobres anno 1609.

Constantinopoli.

tatibus, quæ feros homines negotiandi suauitate ad mansuetudinem perducunt. Porrò sermonis græci scientiâ facilè Pelasgos sibi conciliasset, ceu sub eodem cælo natus conueniret tribules suos, & conterraneos. Assumpsit in societatem nauigationis Rabinum Dominicum Hierosolymitanum ad conquirenda hebraicæ linguæ volumina, licèt inauspicatò. Nonis sextilibus profecti ab vrbe perrexere Venetias limen, & vniuersi maris superi firmamentum. Aduersa vis venti iniecit moram Salmatio, & Rabino; se tamen soluturos quarto nonas Octobres nunciauerant Cardinali, operamque suam omnem locaturos, vt ex Corcyræ insula, ac regione tota, quæ Orientem Solem excipit, opulentam prædam conueherent. Iam antè in illo tractu Orientis Alexander Turrianus Antistes Hierapytnæ vim maximam librorum collegerat, eamque in Romani Pontificis Bibliotheca ad ædes Vaticanas collocauerat; cum tamen Ambrosianum hoc domicilium musis excitari, & referciri voluminibus peregrinâ conquisitione comparatis audiuit, doluit vicem suam, quòd occupare vota Borromæi minimè potuisset, homo præsertim à Mediolanensibus oriundus; adiecit rem tunc integram non fuisse: id vnum, quod reliquum faciebat fortuna, se pro virili curaturum, vt apud Præsules, & Metropolitas Orientis alios codices quæreret, qui locupletarent nouam hanc sapientiæ officinam. Soluerunt tandem Hierosolymitanus, & Salmatius: verùm nihilo mitius máre nauigantes tulit; quippe deuehebant aliò sæuientes ventorum afflatus, & vndarum æstus: quas eluctati aliquando nauim appulere ad Corcyram hortis Alcinoi quondam, & Phæacum mollitie luxuriantem, frugibus tamen adhuc, & soli vbertate felicem. Porrò insula Lunæ speciem refert, cum nondum orbem impleuit: nautis stationem amplissimam offert: oppida plera-

Ex literis Salmatij Cal. Octobris, & ex Opicello lib. 2.

Corfu.

Girapietra.

Ex literis ad Card. Fed. Borrom. 18. Cal. Ianuarias &c.

que, nec prorsus obscura: princeps insulæ est vrbs Corcyra, quæ sedem eam suo nomine insignit. Hìc ex animi sententia cœpit fieri conquisitio: siue remota illa Adriaticæ ditionis ora pretium ignoraret facultatum græcarum, quæ exteris venum irent: siue æris pretio victa pecuniam (vt fit) præferret sapientiæ. Erant etiam adiumento quærentibus Cœnobitæ, veluti internuntij (hos vulgò Corcyrei appellant *Caloieros*) qui commercio propinquarum regionum Macedoniæ, Græciæ, & Epiri comparabant merces eiusmodi librarias, sedulò renuntiantes singula Salmatio, præsentique argento græcanicæ doctrinæ codices vndique redimebant. Huic negotiationi inuidit fortuna, frequens malum bene cogitantibus; inconstantia primùm comitis, tum ciuiles Turcarum turbæ minimo minùs ab instituto dimouerant Salmatium. Namque Dominicus ille alterum vix mensem moratus Corcyræ irasci cœpit insulæ, aspirare ad Insubres, quòd exhaustæ opibus cultoribusque regiones tradere plura volumina emptoribus non possent, nec vltra peregrinari ob tumultuationem barbarorum liceret. His patrocinabatur Hierosolymitanus suæ inconstantiæ apud Salmatium: cæterùm homo cupidus rem magis domesticam, quàm librariam spectabat, constrictus vxore videlicet. Tradidit Antonius abeunti geminas fere arcas exaratis manu codicibus graues, vt deueherentur ad Cardinalem, cui etiam memorabat se à comite desertum, & vltimum prope discrimen impendere, si in Cretam placeret proficisci; obstare siquidem incœptis motùs turcicos, queis maria clauderentur. Res tamen feliciter processit Salmatio, etiam postquam discesserat Rabinus, coemptis pluribus libris in ipsa vrbe Corcyræ: alia quoque volumina suppetebant extra vrbem, & insulam paranda pretio. Ad hæc

Città di Corfù.

Ex literis 4. Cal. Decembres.

Candia.

Ex literis 17. Cal. Ian.

imminebat Bibliothecæ cuiusdam Imperatoris multis optimisque codicibus instructæ; fuerat autem Constantinopoli aduecta in regiones proximas Corcyræ; interea duas insulas Zacynthi, & Cretæ explorabat. Immo Byzantij quærebantur Hieronymi Bibulci viri Mediolanensis operà, qui in ea vrbe gemmariam exercebat, græci sermonis codices: & subinde mittebantur ad Borromæum, veteris quondam sapientiæ scripta impensiùs venerantem. Dum versatur Corcyræ Salmatius, senescente iam anno, itum in Græciam maiorem est, nouæ expeditionis causà. Vt eam adiret, mandauit Cardinalis Gratio Mariæ Gratio, ciui Senensi, sermonis vtriusque linguæ docto. Tentauerat primùm ipsius ingenium Federicus in erudienda Seminariensi sobole: floruitque Gratius humaniorum literarũ doctrinà; vocatus deinde ad famulatum Borromæi, exarandis epistolis, arcanisque herilibus excipiendis, nauauit operam. Rem quidem Ambrosianam amplificauit maximè, non modò cum in Græcia magna versaretur, sed quandiu moratus est Venetijs, atque Patauij, valetudinem confirmaturus. Et vt habitauerat in auribus Federici, ipsiusque arcanas cogitationes introspexerat, ita intentione maximà virium sui Principis voluntati subseruiebat; eiusmodi enim aulicis vtebatur Cardinalis, vt planè, ad Poetæ inuidiam, qui vellent esse pij, atque ad musarum sacra admitti, Federici aulam adire possent, seque bene moratis illius contubernalibus adiungere. Charitas patriæ tandem Gratium à Federico diuulsit: aut quia desiderio suorum contabesceret, quod affirmat Opicellus: aut (quod vero propius) accersitus illuc, vt Academiæ Pisanæ esset ornamento. Nec fugit talia scribentem ratio; nam Magnus Hetruriæ Dux eucharisticas literas Cardinali scripsit, quòd Gratio redeundi ad Senenses potestatem fecisset; ipsa quoque,

Ex literis 18. Cal. Nouembr., & 18. Cal. Ian.

Exeunte Nouembri ex Ripamontio cap. 15. in rebus gestis Federici Cardin.

Ex literis sexto Idus Nouembr., & 3. Cal. Decembr. anno 1608.

Aulam, aulicosq; Fed. Card. Borr. laudat Ianus Necius Erythreus vol. pr. pinacoth. virorum illustriũ

Lib. 2. Monum.

... anno 1609.

que, Pisis cum degeret, Magna Hetruscorum Dux quàm officiosas misit literas ad Borromæum Gratij causà, quòd ad natale solum optatò reueniſſet. Immo ipse Gratius narrat Cardinali, quanta significatione studiorum, & beneuolentiæ amplexi fuerint reducem vterque Princeps; ipsius præsertim Magnæ Ducis comitatem laudat, seque in Pisano gymnasio lapidem suum iterum volucre, humaniores literas tradendo. Exeunte Nouembri mandauit se itineri Gratius; acceſſit socius viarum, & laboris Guidus Caualcantius, claro loco natus, literarum itidem amantiſſimus. Peregrinos homines excepit Mutinæ Camillus Bosius, veterem suam beneficentiam nouis muneribus cumulans: iugem præterea operam vltro obtulit abeuntibus, redditurus in loco librorum copiam, quam illis interea peregrinantibus coegiſſet. Ex itinere Gratius diuertit Senas; ibi negotium Annibali Lomenio datum, vti ex veteri Latio, & Hetruria tota vim aliquam voluminum colligeret. Romæ, in emporio videlicet terrarum omnium, subſistere tandiu, quandiu celebriores apothecæ explorari poſſent; nam peregrinos homines auocabat aliò præda maior. Deceſſerat Neapoli Ioannes Vincentius Pinellius rei literariæ studioſiſſimus, eiusque gratià nullis facilè sumptibus parcens. Inter cætera ad eruditionis vberrimæ varietatem instruxerat Bibliothecam autographis præsertim exscriptisque codicibus; cum autem latinis, græcisque literis eſſet eruditus, idcirco optimos quosque scriptores, & prima scribentium exemplaria religiosè delegerat. Hæredes, quod moris eſt, aut in ercifcunda familia, aut cum hæreditatem cernunt, libros inanem veluti supellectilem voci præconis destinare, collocaturi in fœnus pecuniam laxiorem. Diditus per vrbem rumor facilè ad aures Gratij peruenit: sed maximis itineribus opus

Cal. Martij anni 1610.

Literis pridie Idus Martias scriptis anno 1610.

Modena.

Siena.

esse intellexit, ne, rem trahendo, auolaret è manibus præda: cum persæpe mora magnas cogitationes eludat. Extemplo se contulit Neapolim Gratius: ibique præclusa omnia, & ardua esse animaduertit. Libri primùm omnes exportati fuerant in villam, cui nomen Iuliano, modico locorum interuallo ab vrbe diremptam; tum verò nonnisi ingenti pretio stare poterant, quòd multi inhiarent emptioni, & eruditissimus quisque permagno literarias illas merces æstimaret. Ita multitudine, & doctrinà emptorum nihil vilescebat in Pinellij Bibliotheca; iamq; Seuerus Cœnobita Carthusianus admonuerat de scriptis codicibus Cardinalem; nam id mandauerat homini Borromæus, vt libros descriptos vbique gentium conquireret, Pinellianos in primis. Et quamquam Neapoli viros doctissimos, ac sui studiosos Gratius reperit Franciscum Lombardum, Iulium Cæsarem Capacium, & Ioannem Baptistam Portam, necdum tamen labefactare potuit propositum liberorum, ad quos paterna hæreditas transierat, tum religione à viris doctis iniectà matronæ orbitatem prolis tuenti, tum metu, ne vendendi celeritas pretium eleuaret. Plurimùm quidem valebat apud illos hæredes Lombardus græci, latinique sermonis sciens, arctà etiam familiaritate Pinellij, & ornamentis Sacerdotij, quod obibat, satis commendatus liberis: Capacius, & Porta, quà nomine, quà literarum scientià cum eminerent, erant propterea apud vnumquemque gratiosi. Hic autē Porta adeo postea probauit studia Bibliothecę Mediolanēsis, vt professus fuerit Francisco Plateæ, qui tū Neapoli morabatur, se Cardinali Borromæo sua vota, & studia emancipasse; proinde offerre forulos suos omnes librarios, & quidquid aut pecunià, aut legendo, scribendoq; corrogasset: sibi curę rem Ambrosianam esse, ac pro virili amplificaturum conquirendis codicibus,

Literis 3. Calen. Nouemb. anni 1607.

Literis 3. Idus Quintiles anni 1607.

Literis 14. Cal. Sextiles anno 1611.

bus, cum vel in ipso ætatis flore diligenter libros sibi vndique comparasset. Neque verò gloriosè iactabat hæc Ioannes Baptista Porta; nam eidem Plateæ elenchum vberem suarum lucubrationum tradiderat, vt mitteretur Cardinali; recensebantur autem ipsa Portæ autographa, *Ex literis 8 Id. Septembr. anno 1611., & 4. Non. Octobres eiusdem anni.* aut plumbeis formis iã vulgata volumina, tantã scriptoris voluptate, vt diceret fortunantibus vtique malam suam ætatem Superis fieri, vt scriptiones suæ in Ambrosianos nidos inferrentur: sicque fati necessitatem vinceret, vitaretque Libitinam. Hos præclari muneris triumuiros Gratius Pinellianis hæredibus admouit, tractandis illorum animis aptos, promptosque ad omnia officia, literarum denique studiosissimos. Ante omnia solicitauere pretij magnitudine matronæ animum, in cuius tutela relicti fuerant liberi, tum obsequijs (quæ expugnandi muliebris animi ratio est facillima) peruicere, vt se illorum arbitrio commissuram negotium affirmaret, ijsque se legibus, quas tulissent, non intercessuram. Qua spe erectus Gratius Iulianum adijt, librosque omnes cum explorasset, ac in syllabo descripsisset, Lombardi rursus, Capacij, & Portæ obligatam fidem implorauit: ne, interea dum peregrinaretur, à conditionibus muliebris inconstantia discederet. Profectus Neapoli apud Lucanos lustrauit Melfiam Apulis, & Hirpinis conterminam vrbem; *Melfi.* ibi Placidus Marra Antistes vrbis, literatis hominibus impensius fauens, locorum rationem, gentiumque mores docuit, quominus irrito labore ignotas terras circumirent. Indicauit celebres librorum officinas, thecas item librarias priuatorum hominum, simulque viros, quorum eruditio, vel authoritas peregrinantes conciliare posset exteris, atque Ambrosianos nidos implere; cum autem propositum iter peragere insisterent, donauit abeuntes Catulli carminibus graphicè descriptis. Luca- *Basilicata.*

Puglia. niam excipit Apulia mari supero adiacens, Solibus adusta, messium tamen ferax: eaque in Dauniam à socero *Puglia piana, e Capitanata, Terra di Bari.* Diomedis, & Peucetiam ab Oenotri fratre diuiditur. Monstrabo hìc ordine rationem itineris, & peregrinatio- *Dec. 5. lib. 3. cap. 15. Lib. 2. Monum.* nis; Ripamontius enim, & Opicellus progredientem aliquando, redeuntemque Gratium ad sedes, quas iam fuerat prætergressus ita narrant præposterè: vt, si iter illud confecit Gratius, Vlysse infeliciùs errauisse necesse sit. Igitur à Melfitana vrbe primò tenuisse Canusium, tum *Canosa, Barletta, Trani.* Barulum, Tranum denique; consultò enim Gratium processisse existimamus, non autem petijsse Barulum remotius vtique, inde Canusium, Tranumque. Barulum nempe situm est, quà fluuius Aufidus superum mare subit, Canusium verò propius Melfi, vnde nostrates discesserant, Tranum Barulo. Nobiles sunt eæ sedes vellere, atque Cannensi clade; pugna siquidem inauspicatò commissa à Romanis cum Pœno inter Canusium, & Barulum latè has terras fuso sanguine cruentauit. A Trano *Bari.* profectus Barium Oppidum piscatu nobile, hinc ad amœnas Formiarum sedes peruenit Gratius, quas olim Lestrygones truculenti cultores habebant humanis car- *Gnazzi.* nibus placantes famem, tum verò Egnatiam, & quà Pactius flumen Calabros disterminat ab Apulia. Itum in- *Brindisi.* de ad Brundusinos est: hinc Cælium, Balesium, Ale- *Ceglie, S. Cataldo, Lecci, Otranto. Capo d'Otranto. Terra d'Otranto* tium, & Hydruntum, quà extremi limites maris superi Italiam definiunt; Hydrus autem mons imminet vrbi, regionemque totam Salentinorum, atque oppidum ipsum portu celebre à suo nomine Hydruntum appellat. Superatis verò iugis, quæ totam illam oram continuo *Nardò. Gallipoli. Soleto.* culmine intersecant, ventum ad Neritinos, & Gallipolim. Antequam Soletum adueniret, restitit in oppido, *S. Petro in Galatina.* quod vulgò appellant Sancti Petri in Galatina, ab eàque *Anno 1608.* vrbe distat mille passùs; nam rigebat Februarius, ac lutu-

lenta ob solutas niues itinera peregrinari hominem vetabant. Hæc mora plurimùm Ambrosianæ rei conduxit; nam literis commendatitijs Alexandri Donzellij gratiam sibi ab incolis iniuit; accedebant Federici Mesij Episcopi Bubæ studia, qui iam antea operam suam maiori huic
Termole.
Federico vectigalem detulerat, gratesque egerat Borromæo, quòd argentea numismata ob codices exscriptos donasset.
Sexto Idus Quintiles anni superioris.
Neque subscribere possumus Ripamontio Præsulem Mesium tum in illo oppido commoratum affirmanti, quòd terras illas lustraret sui muneris causà;
Eodem libro, & capite.
nam vrbs Bubæ in Apulorum finibus ad ostia Tipherni posita est: Galatinam verò sitam esse in medijs Salentinis inter Cælium, & Soletum docet Leander Albertus.
In descriptione Italiæ.
Eò magis crediderim Mesium Antistitem oppidanum Galatinæ fortè eò temporis diuertisse ad suos, quò literas legimus rei indices.
Ex literis Ioannis à S. Maura 19. Cal. Febr. anni 1606.
Per illos autem dies sublatum fuisse fato Sacerdotem quendam Ripamontius, & Opicellus falsò retulere;
Eisdem libris.
anno siquidem sexto huius seculi nouerat Borromæus mystam hunc *Archipresbyterum* pagi, cognomento Esternathiæ, è viuis abijsse, singulari doctrinà virum, cuius in nidis librarijs lectissimi quique codices græcè exarati seruarentur.
Ex literis superioribus Ioãnis à S. Maura.
Sternatio.
Cum igitur Esternathia tria passuum millia disiungatur Soleto, secessit illuc Gratius, meliorisque notæ libros, quinquaginta ferè ab hæredibus accepit. Hinc Soletum: tum obscura oppida prætereundo, Tarentum ventum est.
Taranto.
Patet ibi celebris portus ad ostia fluminum Tarenti, & Syris ex montibus in mare defluentium;
Sinni.
vrbs verò longè clarissima est, siue Tarantem Neptuni filium authorem oppidi faciendo suas origines à Superis deducat, siue cognominis fluuij viciniâ, tum copiâ velleris, & opportunitate stationis. Sanè ausa est hæc vrbs Romanorum arma lacessere, & Pyrro Epirotarum rege copias iungente, dominam terrarum

gentem in diſcrimen imperij vocare. Literæ autem minorem veluti Græciam æmulatæ, hoc ſinu declinauiſſe bellorum procellas viſæ ſunt; certè vnius Architæ ales quamlibèt ligneus percurrit latè terras omnes, Tarentinàque famà impleuit, adeò vt ad inuiſendum Architam etiam Plato huc aduolarit. Porrò eam Italiæ regionem, quæ in extremo vtroque cornu interiacet, atque oram ſinus Scyllacæi, ac Tarentini complexa, inter Brutios, & Salentinos ſpectat Auſonium mare, Magnam Græciam appellamus, huic quidem profectioni auſpicatiſſimam, quando illuc etiam Pythagoram olim fuiſſe peregrinatum fama eſt. Tarentina quidem expeditio noſtris fuit compendio, quòd celebritas portus multùm eam conquiſitionem ditauit. Nobiliora deinde maioris Græciæ oppida circumeundo venit Ruſciam poſtremò; iamque comparatis vndique libris tranſmiſſurus erat in Siciliam, niſi Cererem ibi magis florere, quàm Palladem accepiſſet, inſulamque eam librarijs opibus nudatam. Hæc ita deſcripſimus, ſicuti certas ſedes, & loca indicant Geographi; à Ruſcià Gratius ad Pinellianos libros redijt. Verùm, vt nunquam eiuſdem propoſiti tenaces fœminæ ſunt, ſublatam ſpem omnem emptionis vidit, cum illuc reuerſus eſſet Gratius, immutatà eius voluntate, quæ paruos liberos regebat. Refigebantur leges, quas nobiles triumuiri, proficiſcente Gratio, tulerant; & cum domeſticum illud ornamentum in alias ædes, terraſque deferri turpiſſimum exiſtimarent, redimi ſaltem fœditatem eam volebant hæredes magnitudine æris. Deiectus igitur ſpe ſua Gratius Romam, & Senas reuenit, ibique à Lomenio affine ſuo, ſicut alibi à clariſſimis viris, quibus mandauerat, vim librorum ingentem accipiens, Mediolanum redijt: emenſus quidem breui temporis interuallo magna terrarum ſpatia, cum exeunte Nouembri

Squillaci.

Quare Magna Gręcia dicta ſit, docet Leander Albertus in deſcriptione Italia, & Reuſnerus lib. primo de Italia.

Reſſano.

pro-

profectus, calendis Aprilibus insequentis anni regressus esset. Peccasse autem crediderim in Ripamontij historia typographum veriùs, quàm scriptorem, qui primùm discessisse affirmat Gratium, cum in exitu esset Nouember, regressum autem Aprilis initio: deinde exeunte Ianuario à Cardinali missum, ineunte verò Aprili se se reducem obtulisse Borromæo; quo temporis spatio citatis debuisset equis Gratius vorare iter, & Camillam, aut Ladam cursu celeres præuertere. Federicum reditus hominis & librorum copia recreauerat; cum autem totam preregrinationis suæ seriem, exitumque exposuisset, conclamatam Pinellianæ Bibliothecæ emptionem doluit; quamquam consilio ipsam etiam desperationem vicit; neque enim augustum Federici animum agendi difficultas poterat impedire. Commissum proinde negotium est Ioanni Baptistæ Besutio, & Fabio Leuco, vt Pinellianis libris pretium quodcunqe statuerent, modò redimerentur. Tandem siue pecunia, siue dexteritas flexit animos: aureis numis ter mille, & quadringentis Pinellij Bibliotheca coempta est; & minori certè pretio constare potuisset, nisi quorundam liuor interuenisset emptioni. Sequenti autem anno libri omnes ex Iuliani villà delati ad Cœnobium S. Seuerini, ijque septuaginta capsis inclusi promiscua quidem supellex, Latini cum Græcis immixti, autographa, descriptique codices nouem curribus deuehebantur in Bibliothecæ Mediolanensis triumphum. Impositæ postmodum nauibus eiusmodi opes, & in Genuensem portum inuectæ Bartholomæi Clappij fidem implorarunt, Ianuensis *Metropolitanæ Theologi*, quem Diuus Carolus Mediolanensibus Oblatis adoptauerat; siquidem de Pinellianis libris ad illum scripserat Federicus; hi deinde Mediolanum transuecti, nidos Ambrosianæ Bibliothecæ ditauerunt. Hic

Eodem libro, & capite.

Ex literis Leuci 15. Calendas Quintiles.

Ex literis Besutij 11. Cal. Quint.

Ex literis Besutij, & Leuci 3. Non. Febr. 1609

Ex literis Clappij 15. Cal. Decembres 1609.

exitus fuit emptionis Pinellianæ, quæ narrari debuit hoc loco, ne in sequentem annum extracta legentium memoriam peruerteret, cogeretque ad superiora legendo peregrinari. Inter hæc morabatur adhuc Corcyræ Sal- *Ex literis 7. Cal. Maias.* matius, eamque insulam cum libris omnibus viduasset, nihilo segniùs foris rem agebat. Ad Cœnobium Sancti *Butintrò.* Ioannis, quod vnius diei iter distat Buthroto, delata fuerat Bibliotheca Byzantina Imperatoris cuiusdam; itaque spes emptionis, ac vicinia prædæ quamquam stimulabant animum Salmatij, eò tamen vehementiùs tangebat, quòd negotiari has merces non liceret propter Turcarum stationes insidentium litoribus Buthroti. Spes tamen aliò ferebat hominem, nam in alijs cœnobijs, & *Gallipoli.* Callipoli multos codices asseruari audiuerat, alios ve- *Iannina, ò Gioannina, Tricala.* nales esse Cassiopeiæ, longè plures Triccæ. Cum bene cœptis adulari fortuna videretur, procedere tamen negotiatio haud poterat, quòd inter Græcos, & Italos (barbarorum fortasse inuidiâ) concitati motus, vtrinque factâ cæde, multos sustulissent: atque odio Italici nominis vix se discrimini subduxerat Salmatius, qui eas turbas improuidus arbiter spectabat. Bono igitur dolo, ne consilij expers negotiatio mole suâ corrueret, agendum erat deinceps; licet barbari Italo homini etiam postmodum insultauerint: atque adiecerint terricula supplicio *Ex literis pridie Idus Maias.* Promethei etiam sæuiora: seque ex imis præcordiorum fibris peregrini emptoris euulsuros cum corde iecur interminarentur, quòd affinium populorum Bibliothecas diripiendo, Italiam græcanicis opibus locupletaret. Codices quidem plures proponebantur Salmatio, facta pri- *Ex literis 5. Cal. Maias.* mùm Diuorum vno volumine contenta, quæ tamen redimi nequirent minoris, quàm quinquaginta aureis Venetis, aliorum item codicum vis ingens, quos aiebat thesauros rectiùs appellari, & literarum fodinas aureas,

quàm

quàm volumina. Ad hæc emerat D. Ioannis Climaci
lucubrationes antiquioris notæ: item impij Mahumetis *Ex literis 4. Cal. Iunias.*
res gestas turcicis literis exaratas; necadhuc Bibliotheca
Byzantina exciderat homini: seque ob eam profecturum
Buthrotum affirmabat, vt per internuntiorum colloquia *Ex literis 4. Idus Maias.*
veterem illam gazam librorum in Ambrosianum æra-
rium posset inferre. Dum hæc meditaretur Salmatius,
quoties se opportunitas vectorum offerret, mittebat sub-
inde arcas librorum Venetias ad clarissimum virum Do- *Ex literis 5. Idus Maias, 14. Cal. Iunias, & Pridie Nonas Quintil.*
minicum Triuisanum; cum Dominico enim coiuerat ius-
su Cardinalis amicitia, eaque cura Veneto homini fue-
rat demandata. Cum autem Corcyram, Macedoniam-
que explorasset, sperabat Salmatius, appetente hyeme, *Ex literis pridie Idus Maias. Monte Santo.*
se Cretam aditurum, inde ad Montem Athum, hinc ad
insulam Zacynthum, cum sudum esset; sed aut tædio
peregrinationis, aut barbaricarum nationum metu tan-
dem victus Salmatius Venetias primùm ad Dominicum
(fortasse expeditionis suæ causà) tum ad Insubres reuer- *Ex literis sexto Idus Nouembr.*
sus, exeunte Autumno, satis nidos Ambrosianos libris
impleuit; eoque argumento credimus, quòd cum ho-
noris nostri auspicio, curàque hàc tractandæ Bibliothe-
cæ libros, thecasque penè singulas interrogaremus, libri
in nostras manus inciderunt, vel in insula Chio à Salma- *Scio.*
tio comparati. Hanc conquisitionem sequuta est Pauli
Quinti Pontificis Maximi singularis erga Collegium
Ambrosianum voluntas. Mandauerat quidem antea
Pontifex *Vicario Generali* Viglebanensium, vt Collegium, *Ex diplomate Pontif. 5. Cal. Martias anno 1605.*
& Bibliothecam, atque initia omnia rei Ambrosianæ
tueretur; verùm quia mendis aliquibus librarij turpiter
oscitantis incuria Pontificias literas corruperat, idcirco
is, qui tum Viglebanensium Antistitis vices obibat, man-
danti Paulo obtemperare minimè potuit. Id fuit in cau-
sà, vt anno quinto earum literarum mentionem prudens

omni-

Ex diplomate [illegible] Idus [illegible].

omiserim; Pontificij diplomatis hæc sententia: bene semper animatum fuisse Pontificem erga eos, qui Collegia instituerent, præsertim si Purpuratorum Patrum aliquis eius institutionis foret author: audiuisse preces Federici Cardinalis, ac Mediolanensium Antistitis, qui patriæ felicitati natus intelligeret ex Collegijs à Beato Carolo conditis prodire quidem homines florentis, & subacti ingenij, sed iuuenilem impetum residere postmodum: nec adhuc vllum esse cœtum ecclesiasticis viris magno natu alendis, qui catholicam Fidem, ac Religionem tuendam scriptis, studijsque scientiarum susciperent. Horum causà excitatam ab eodem Federico fuisse Bibliothecam iuxta ædes Sepulchri, vocatosque ad Societatem cœtus ecclesiasticos Collegas; quibus omnibus conseruandis cum sors aliqua esset statuenda, adimere se vtique ex Ticinensi Collegio Borromæorum ad arbitrium Federici annui reditus aureos mille. Porrò in cœtum Ambrosianum duodecim tantùm Collegas esse cooptandos: quorum quidem quatuor diutinam operam impendant Theologiæ, cæteri reliquis disciplinis famulentur; Doctores autem, vbi primùm iudicio Cardinalis renuntiati fuerint, tum deinde inter se latis suffragijs nouos Collegas subrogare posse, si quis priorum in ordinem redigatur, aut morari desinat in terris. Doctoribus omnibus Pontificis edicto mandari, vt singuli lucubrationes aliquot edant in vulgus: Bibliothecam verò eà lege excitari, vt non eisdem modò Collegis, sed ciuibus, exterisque omnibus, studiorum causà, pateat: eos tamen exsecrari, qui codicem aliquem, aut membranam piceatis manibus attingant, efferantque, eosdemque sontes lauerniones resecrari non posse à quoquam, nisi à Pontifice Maximo. Bibliothecæ præponendum neminem, nisi qui ex Oblatorum Sodalitate sit; Præfectum

tum autem huiusmodi degere posse in ædibus Sepulchri eisdem ornamentis insignitum, quibus reliqui conuictores illarum ædium decorentur: in præsens verò Antonium Olgiatum præfici Bibliothecæ. Nefas esse inde amoueri libros, aut venum ire: aut prædia, censùsue imminui, tolliue; hisce autem seruandis, tutandisque viros ex singulis ordinibus Ciuium Mediolanensium deligendos: duos videlicet ex Collegio *Metropolitano*, ex vrbanis Sacerdotibus totidem, qui à suo Collegio, vel *hierarchis* renuntientur, Præfectum Oblatorum, vnum ex sexaginta Decurionibus Ciuitatis, item ex singulis Collegijs Iurisperitorum, & Physicorum vnum; quos Decuriones reliqui, Iuris, & Medicinæ Consulti creent; adimere se eiusmodi curam Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopis, quòd illorum industriam omnem, & vigilantiam latè florentis populi frequentia, atque amplissimi honoris operosa solicitudo consumat. Ea Conseruatorum fore munia, vt rem Ambrosianam administrantes, eandem sartam, tectamque esse velint, curentque, ne quà in re quidquam faciat detrimenti: eiusdem ærario vnus Conseruatorum præsit: forulos, indicesque librorum quot annis consulant, explorentque: Conseruatorum veluti Præses creetur vnus ex *Canonicis Metropolitani* Templi; si verò quid litium oriatur, id omne *Vicarij Generalis* iudicio committendum. Probare, quæ de sacris faciundis ad aram Deiparæ in maiori vrbis Basilicà instituisset Federicus: ratam se habere eiusdem munificentiam, quà sacram supellectilē ad mystarum vestes, & sacrificij ipsius pompam apparasset: edicere autem, vt quotidie in illà arà Doctores operentur, quos deinde singularibus ornamentis decoratos ex reliquo hominum grege eximit. Vetat enim eos interesse ijs conuentibus, aut supplicationibus, quas obire debent cæteri mystæ;

iubet

iubet tum ire ſupplicatum, cum Sanctiſſimum Chriſti Corpus, aut Clauus fræno incluſus per vrbem circumfertur, cum triduanis precibus coluntur Superùm fana, & Prouinciæ totius, aut Diœceſis Synodus habetur. Hæc deinde accedunt decora, atque ornamenta Collegio; donantur Doctores ſinguli Romana Ciuitate, immo antiquiſſimis illius Ciuibus aſcribuntur: Palatij, & Aulæ Lateranenſis Comites, & Milites creantur, creatiq; ijs ornamentis honeſtantur, quibus cæteros Comites, & Milites Romanorum Pontificum decorauit magnificentia. Hic ſplendor ordinis; tutelam autem Summorum Pontificum fore perennem ſpondet, vt Collegium, & Bibliotheca Apoſtolici nominis præſidio ſit incolumis; ad locupletandam eiuſdem ſortem Collegij Ticinenſis Borromæorum eleuatos reditùs velle, ademptis prædijs domus Thisbes, & Vici Iriæ; leges, quas Collegio ſcripſerit Federicus, eiuſdem arbitrio refigi poſſe, ac immutari: quo fatis erepto prohibet quemquam, aut illas abolere, aut emendare. Poſſe Mediolanenſium Antiſtitem vnà cum Conſeruatoribus Collegij ſecundo quoque anno eà lege Bibliothecam adire, ac explorare, vt nih 'omnino ſciſcere, iubere queat, aut antiquare, niſi pri ontificem Maximum conſulat. Hiſce autem literis, .que inſtitutioni tuendæ præſidere iubet *Auditorem Generalem Cauſarum Cameræ Apoſtolicæ*, *Archipresbyterum* Eccleſiæ Mediolanenſis, & *Vicarium Generalem*; quibus omnibus ſi quis intercedere audeat, ſacrum eum, ac inteſtabilem, diriſque cum Diuorum, tum hominum eſſe deuotum profitetur. Hæc Pontificij diplomatis ſumma, cuius tamen aliqua idem Paulus V. immutauit, vt poſtea memorabimus.

Caſa di Tiſmo Voghera.

DE

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER SECVNDVS.

INſignis erit hic annus Collegarum noſtrorum experientià, & abſolutà mole Bibliothecæ. Cum iam ritè teſtimonia morum, & rerum geſtarum Beati Caroli relata eſſent in acta, reliquum erat vt Pontificià conſecratione inter Superos recenſeretur; *apotheoſim* verò item cum ſummi rerum Italarum proceres, & Philippus Tertius Rex Hiſpaniarum votis omnibus expetijſſent à Paulo Pontifice Maximo: ipſius tantùm *Metropolis*, atque Antiſtitum preces deſiderabantur; eapropter vocauit ad Prouincialem Conuentum Epiſcopos omnes Federicus, quotquot ſunt in *Metropolitæ* Mediolanenſis poteſtate. Conuenere numero quidem pauciores, quàm vt olim parebant Archiepiſcopo huic; nam Eccleſiam Mediolanenſem latè protuliſſe ſui imperij fines apud grauiſſimos ſcriptores in confeſſo eſt.[a] Certè Mediolanenſium Pontifici magna capita Eccleſiarum mo-

Anno 1609.

[a] *Miræus in Geographia Eccleſiaſt. à Baſilica Petri de Metropoli Mediolani, Vitalis in Theatro Triumphali pag. 232., & ſeq. Puricellus in Baſilica Ambroſianæ monumentis nu. 2., & 99., & in vita S. Laurentij Littæ c. 24. Vicecomes lib. 2 de ritibus Miſſæ c. 13. Ripamont. hiſt. Eccl. Med. dec. pr. lib. 9., & alij.*

rem gessere, Ianuensis nimirum, Taurinas, & Bononiensis; immo Ambrosiana *Metropolis* Antistites[a] Coloniensem, & Aquileiensem suâ habuit in potestate. Insubrum autem Episcopi, Ligurum, Aemiliæ vniuersæ, ac Venetiarum obtemperabant olim Ambrosiano Capiti: atque intra fines huiusce potestatis Rhætorum Ecclesiæ, Alpinæ omnes, Illyricum denique coercebantur. Etiam in Ticinensem [b] Ecclesiam ius dixit *Metropolita* Insubrum; quamquam Vghellus Papiensium Præsulem interdum Mediolanensi eximat imperio, nouissimè verò subijciat. Habuit ergo septimus hic Prouincialis Conuentus frequentissimos Patres, videlicet Paulum Sfondratum Cardinalem, & Antistitem Cremonæ, qui paulò ante arbiter fuerat rerum Romanarum, cum Gregorius Decimus quartus patruus Ecclesiæ præsideret, Præsules præterea Brixiæ, Vercellarum, Astæ, Aquensium, Viglebani, Laudis Pompeiæ, Alexandriæ Stateliorum, Bergomatum, Casalensium, Dertonæ, Nouariæ, Albæ, & Intimelij. Sabatiæ Antistes, quòd Pontificio nomine apud Ducem Allobrogum subsisteret, mandauerat Ioanni Baptistæ Ferro *Canonico*, vt ipsius verbis cœtui interesset, ac subscriberet. Tanta adhuc iurisdictionis Ambrosianæ magnitudo est, licèt sæpenumero decurtata, vt à Beneuentano [c] nullus *Metropolita* apud Italos imperij fines habeat ampliores. Etiam Antonius Seneca (quem Paulus Quintus Anagninâ infulâ ornauerat, tanto tamen honori pertinaciter obluctantem) præpositus olim domui Sanctissimi[d] Cardinalis Caroli, atque Ecclesiæ Mediolanensis *Vicarius Generalis*, factâ à Pontifice Maximo potestate ad nos venit, expetitus propterea à Federico, quòd peritissimus comitiorum eiusmodi esset, cum à Diuo Carolo haberentur. Eadem cupiditas conueniendi huc incesserat Sanctum Franciscum Salesium

Sauona.

a *Ioannes Antonius Castillionæus in Mss. Puricellus in vita S. Laurentij Littæ c. 24. num. 46. Vicecomes l., & cap. supra recensitis Michael Pizolpassus in Mss. in vita S. Anselonis Arch.*

b *Puricellus in vita D. Laurentij Littæ ca. 13. Vghellus in pr. Tom. Italiæ Sacræ ad Episcopos Papien., & in 4. de Archiepisc. Mediol.*

c *Id liquet enumeranti ex Cath. Cathed. Eccles. Pacis Iordani vol. pr., & Vghelli vol. 8. Beneuentanæ Ecclesiæ 18. Episcopi suffraganiur. In alijs Ecclesiæ Mediol. 17. Episcopi recensentur.*

d *Ex ipsius ep., atque aliorum nunciatorijs ad Cardin. Feder. Borrom. anni 1607. 4 Nonas Iunias.*

ſium Epiſcopum Geneuæ; neque obſcuram voluntatis *Gineura.*
huiuſce ſignificationem dederat Ioannes Stephanus Ferrerius Vercellenſium Antiſtes ad Cardinalem. Nam ſcripſerat in hanc diſertè ſententiam: *Literis 4. Idus Februarias.* quando percrebuerit rumor cogendæ ſynodi, ardere eius ſpectandæ deſiderio Epiſcopum Geneuenſium, obtutumque venerandi conſeſſus iucundiſſimum ei futurum; id amicè quæri in præſens à Federico, num alienæ Prouinciæ Antiſtitem ad Mediolanenſem conuentum placeat admittere: aut ſi conuenire vetet, quibus officijs aduenientem complecti in animo ſit; cum ſcilicet Præſulem eſſe, qui inter cunctos Allobroges emineat doctrinà, ſummà, nec vulgari eloquentià fulminantem, cum Gallicè concionetur; ad hæc Diuino inflammatum Spiritu id vnum ſolicitè anhelare, vt hæretici homines ab impietatis conſuetudine abducantur: eo in numero apud principes viros haberi, vt ſinguli ſe illius precibus commendatos velint. Facere autem tantum Antiſtitem maximi hæc comitia, quà Cardinalis Borromæi Archiepiſcopi nomine, quà conuentus ipſius celebritate, & actorum normà: ex quà veluti ex lycæo plurima ſe hauſturum documenta profitetur. Hæc referre attinuit, vt poſteritas intelligeret, quàm bene viri ſanctiſſimi de Federico opinarentur: abſtinuit autem hac peregrinatione Saleſius, profectus deinde huc ad colendos D. Caroli cineres; quamquam humaniſſimè ad Ferrerij literas reſpondiſſet Cardinalis (vt in *opiſthographis* eiſdem legimus, quas exarauerat ſcriba intimus) *Carolus Auguſtus Saleſius in ipſius vita lib. 8.* *8. Cal. Martias.* probauiſſetque voluntatem hanc Saleſij Antiſtitis, ſua officia omnia, beneuolentiamque pollicitus. Has literas vnà cum euchariſticis, quas idem Saleſius ſcripſit Aniſio ad Borromæum Cardinalem, ob exuuias D. Caroli dono miſſas, cum in reliquarum grege offendiſſem, *Aniſi.* in arcula cupreſſina condidi; nam Franciſci ipſius ſancti-

tatem, & bonam de Federico summorum hominum opinionem sunt venientibus seculis liquidò testaturæ.

Cum iam Maximi Pontificis voluntas ad hæc Borromæi studia accessisset (illum enim de futura synodo Seneca fecerat certiorem) ac infulati Patres conuenissent, multiplex dedit specimen Cardinalis Ambrosiani Collegij, (huc enim spectant ea omnia, quæ de Prouinciæ Concilio tradimus). Pridie Idus Maias (quo primùm die Episcopi in *Metropolitanum* cœtum coiuere) cum mensæ assiderent, Ioseph Vicecómes latinam habuit orationem, luminibus distinctam, argumentisque neruosam; docuit autem orator, ex quo fonte emanarint horum conuentuum initia, quænam instituta, & præstantia, rebus aptè propositis ad insidias aurium, & escam animorum. Sic à conuiuis delibata est eloquentia cœtus Ambrosiani; maiores autem disciplinæ nondum venerant in certamen. Eductus est in aciem Franciscus Collius, isq; centum sexaginta quinq; supra mille facultatis Theologicæ effata propugnauit; totidem enim recensentur in ipsius libello, quem Prouincialibus Episcopis Mediolanensis Concilij nuncupauit. In Pontificali Palatio propositum certamen. Consederant frequentissimi Antistites, euocatus ad contentionis spectaculum ex Academijs, & Cœnobijs doctissimus quisque, neque componebatur Collius cum tribus modò Theologis, qui contra solenni disceptantium ritu obijcerent: verùm singuli, immo Patres ipsi dimicare cum adolescente, qui vix ex vmbratica exercitatione prodierat. Decimo sexto Cal. Iunias Ciuitas, ac propemodum Prouincia vniuersa erudito certamini interfuit, quod posteri nunquam admirari desinent, imitari certè nunqam audebunt. Res adhuc miraculo est, cum legimus; si quidem ipsius theses ita dimicationi fuisse propositas satis liquet: vt abdita quæ-

Literis 12. Cal. Octobres anno 1608., & 18. Cal. Decembres anno 1607.

Parona in actis Concilij.

Ripamontius dec. V. lib. 3. c. 5. Riuola lib. 4 in vita Federici cap. 8., & Parona.

que

que, & arcana illius doctrinæ scrutaretur primùm, tum varios authores thesium, atque inter se multùm dissidentes, aut consentire iuberet, aut omnino refelleret. Itaque in ipsius libello excelsum adolescentis ingenium suspeximus; caput, atque frontem occupauerat Sanctus Thomas Aquinas, effatis aureis planè, atque oraculis doctrinæ: alius Thomas sequebatur, Caietanus videlicet: eosdem excipiebant Ioannes Capreolus, Franciscus Ferrariensis, Bartholomæus Medina, Ioannes Duns, Durandus à S. Portiano, Gulielmus Ochamus: calcem obtinuerant Alexander Alensis, Henricus Gandauensis, omnes antistites eius disciplinæ, quorum dicta eximiè defendit Collius, descriptis ordine singulorum thesibus. Illud etiam miraculo non caret, quòd Federicus compendiariam viam Ambrosianis adolescentibus discendi Philosophica, atque Theologica indicauerat, ne iuueniles anni frustra inanibus quæstionibus perirent; cum interdum id assequantur adolescentes, docentium fortasse vitio, vt stultissimi fiant in scholis. Tres omnino anni insumebantur: reliqui autem ætatis illius tradebantur alijs facultatibus, quas nobis tricæ Philosophicæ, & Grammaticorum nugæ malè inuident, duobus ferè decennijs tristi literarũ fato in huius Troiç obsidione contritis. Idem certamen instauratum est nono Cal. Iunias ab Antonio Rusca pari exitu pugnæ, & triumphi adoreà; ambo autem tres annos vtrique disciplinæ vacauerant, mirabili ad eas consequendas compendio. Benedicti Sociaci, quem plurimùm amauit Poesis, eminuit ingenium apparatu vrbis, cum sacræ Diuorum exuuiæ, quæ in fano Calimerij, atque Protomartyris delitescebant, effossæ ab Episcopis deferrentur; hæc enim suprema fuerunt acta Concilij; dimissique extemplo Patres ad suas quisque sedes, Tullius Carettus verò, & Carolus à Basilica

Riuola in vita Fed. lib. 4. cap. 8. 14., & 38.

Parma in actis Concilij.

lica Petri, hic Nouariæ, ille Casalensium Præsul ad impetrandam à Romano Pontifice Beati Caroli *apotheosim*. Inter hæc res libraria minimè exciderat Federico; nam nobiles Bibliothecæ, quæ alios emptores poterant adducere, tantum redemptorem ardentiùs expectabant. Marcus Aurelius Grattarola Præfectus Sodalitati Oblatorum cum Romæ moraretur ob cælestes honores Beati Caroli, se diligentissimè conquisiturũ codices descriptos nuntiauerat, immo ostenderat singulos Borromæo, quos fratres Cardinalis Horatij Maphæi (is fato concesserat) auctioni proposuerant. Cardinalis item Ascanij Columnæ Bibliotheca, qui è viuis excesserat, cum libros plures manu exaratos seruaret, iamque tota licitationi offerretur, studia Federici in se conuertit. Cognouerat id quidem Borromæus ex Ioanne Salazario, atque indicem singulorum penè voluminum acceperat; verùm Duci Altaempsio ingens ea præda postmodum cessit. Cum hæc foris quæreret Cardinalis, adlaborabat domi, vt compararet, si quid pretiosi vrbs latè domina vrbium penitioribus nidis abdidisset. *Hierarchæ* Templi Maximi (nobilissimum id apud Insubres Collegium est, certis tantùm familijs atque florentissimis institutum) plurimos antiquioris notæ codices habebant, quos Franciscus Pizolpassus bonarum artium studiosissimus, olim Archiepiscopus vrbis, legauerat Collegio. Has opes auxerat ingentem in modum Bibliotheca Diui Caroli, quam ille migraturus ad Superos Aedis maximæ mystis donauerat. Pizolpassi codices iam antè emerat à *Metropolitano* Collegio Federicus vetustis literis in membrana descriptos, ac ferreis vmbilicis ita munitos, vt durare omnino valerent aduersùs cariem. In Caroli autem Bibliotheca inerant primò Biblia ad vtramque oram illusstrata animaduersionibus ipsius Diui, antiqui precum, ac

Sept. Idus Feb.

Ex literis Prid. Cal. Martias.

Hoc anno 3. Id. Ianuarias.

Anno 1608. 16. Cal. Iunias: insignem fuisse hanc Bibliothecam Cardinalis Columnæ tradit in ipsius vita Ciaconius.

Vndec. Cal. Septembres.

Ex literis Barsoli 4. Idus Septemb. an. 1611. veniisque aureorum tredecim millibus.

Ex lib. Mss. in Bibl. Ambr. cui titulus Status Eccles. Mediol., *in quo familiæ omnes recensentur Metropol. Coll. Sacerdotij idoneæ.*

Glussianus in vitâ D. Caroli lib. 7. cap. 13.

Liturgiæ Ambrosianæ codices, Plautini, & Terentiani atticismi à Petro Galesino descripti, Bibliorum, legumque interpretes, græci, latinique sermonis scriptores plurimi; quæ omnia inspeximus, ac penè vorauimus oculis, cum ea nobis humanissimi viri Horatius Cruccius, & Ioannes Andreas Rhaudius ex Collegis *Metropolitanis* proponerent contemplanda. Ergo exorauerat à Pontifice Maximo potestatem deuehendæ Bibliothecæ huius in Ambrosianam; iamque breues literæ missæ fuerant ab Vrbe. Cur autem propositi pœnituerit Federicum, non stat scio, nisi quia fortasse supremas tabulas sanctissimi patruelis antiquari nollet: aut quia minùs decorum amplitudini putaret suæ, si alienis opibus noua ditesceret Bibliotheca, nobiliorum instar siderum, quæ nolunt etiam à Sole lucem mutuari. Erat interea in exitu annus, cum vnus dies seculorum omnium fastos insigniuit; nam toto vertice surrexerat supra reliquas vrbis ædes Bibliotheca, maximo conatu artis, atque operosà substructione molis; cuius fundamenta poni cœpere pridie Cal. Quintiles anni sexcentesimi tertij supra millesimum; architectus autem operis fuisse traditur Fabius Mangonus. In vmbilico, eàque regione vrbis, quæ dicitur Vercellensis, sedes statuta operi est, exteris, ciuibusque opportunior. Molis multiplex forma proposita ab architectis: alijs cuneata placuit, columnata alijs: laxam, amplamque probauit Federicus. Ingens primùm area totam subijcit oculis frontem: æneæ literæ cubitales Ambrosio Antistiti sacram esse docent: gradus in hemicycli formam recenti structurà appositi. Idcirco autem Ambrosio nuncupatam molem constat, quòd cum res suas Cardinalis nihili faceret, inanem gentilitij cognominis appellationem fastidiuit, totamque Diuo vrbis Præsidi ascripsit, redeunte sic apud posteros cumulatiore glorià, Fortasse

Ex literis Senecæ, & Bartoli 4. Cal. Decemb.

etiam

etiam in ciuium memoriam reuocare placuit veterem Bibliothecam, quam olim iuxta Templum Ambrosij conditam fuisse, atque ipsius Antistitis nomine appellatam fama est: eiusque superstites adhuc in tabulario *Canonicorum* Ambrosianæ Basilicæ aliquot libri sunt monumento. Ima quadratæ molis assurgunt ex marmore, idemque lapis quadratis segmentis munit angulos, & coronat fastigium: isque ordo perpetuus circa molem totam excurrit. Supra vestibulum laxatur arcuato opere in fenestram paries ad Solem occidentem: similisque aditus excipiendæ luci aperitur à postico, quà spectat Ortum. Vestibuli ipsius frontem clathratæ fenestræ, ac marmoreæ pilæ intersecant: geminà deinde coronà, & arcu se attollens, infra vicinæ molis supercilium subsidit. Interiora vestibuli suspicientibus offerunt ductos ex ære vultus conditoris Federici, cum indice nominis, atque honorum, quos gessit, tum geminas vtrinque metuendi carminis tabulas; nam aqua, & ignis ijs interdicitur, qui libros, aut membranas audeant auferre; latinà vero, italicàque linguà Pontificales diræ legentibus proponuntur. Implet deinde oculos concamerata sedes, eaque capacissima: nec vno tamen obtutu contemplantium admirationem exhaurit. Cubitis sexdecim lata est, porrigitur quadraginta in longum: ipsam autem altitudinem cubitis quinis vicenis æstimamus. Area deniq; tota molis Ambrosianæ, quæ spatium Bibliothecæ, vtriusque musei, reliquorumque conclauium amplectitur, patet in longitudinem cubitis centum triginta. Hæc ex fide ipsius formæ, & circini, tum ex mensuræ iudicio tradimus. Testudo aureis bracteolis corusca, nitidisque floribus, atque cauliculis vibrans, discriminatur suspensis per æqua interualla fascijs marmorato elaboratis; eiusdem pretij coronis concamerationem definit, quæ totum fornicem

Huius Biblioth. meminit Puricellus in dissertatione Nazariana cap. 2. n. 2. & Pezolpassus in Mss. vita Archiep. Med. in epist. nuncupatoria.

Biblioth. Orientem versus sunt excis. ex Vitruuio lib. 6. Architect. cap 7., & Henrico Salmuth. vol. pr. de rebus deperditis pag. 119.

e-
s,
à.
a-
c-
us
n
e-
n-
d-
ut
o-
ri-
:ns
tà,
ta
ia-
ar-
idi
or-
am
an-
ces
pe-
pe-
ali-
ula
m-
bus
m-
ites
re,
pe-
s

Huius Biblioth. meminit Puricellus in dissertatione Nazariana cap. 1. n. 2. & Pezolpassus in Mss. vita Archiep. Med. in epist. nuncupatoria.

Biblioth. Orientem versus sunt excit. ex Vitruvio lib. 6. Architect. cap 7., & Henrico Salmuth. vol. pr. de rebus deperditis pag. 119.

et
bl
d
fa
co
ir
ic
c
tc
rc
a
C
n
a
I.
v
h
c
li
li
r
p
r
g
c
/
f
l
f
a
a
I

nicem ambit infernè. Infra coronam receptæ in parietem, inclusæque auro Superùm imagines irritant oculos, siue radiati oris dignitate, siue antiquà vestium formà. Primā sedem Christi Seruatoris effigies, proximā Deiparæ, reliquas ordine implent Græcanicæ, Latinæque Ecclesiæ infulati Patres, tum ex vtroque sexu lectissimus quisque. Infra icones nidi librarij cubitis tredecim in sublime elati sedis ambitum implent; ad superiores thecas scalæ cochleæ deducunt, & ligneo margine circumeuntium vestigia tuentur: inferiùs transennæ oculos admittunt, non manùs. Si quid verò in *autographis*, aut membranis pretiosi est, in scrinijs ad angulos molis prominentibus delitescit. Sequitur peristylium; huius foribus imminet picta tabula expressam ad imaginem ferens vultum Federici Cardinalis, tantà maiestate oris, quantà, cum viueret, Insubrum oculis obuersata est. Subiecta *epigraphe* indicat conditum ipsius beneficio Ambrosianum Collegium, & Bibliothecam, cunctas quoque artes studio, & munificentià eàdem restitutas. Octo nidi alternant spatia peristylij, in ijs collocata signa fictilia corpore muliebri, vultùs referentia scientiarum, & artium nonnullarum; singula verò suis aptè insignibus ornantur, ac ferunt libros præceptores facultatum, & indices doctrinæ eius, cuius species offertur oculis. Author operis Dionysius Bussola sculptorum Insubrum hac tempestate antesignanus. Fulciuntur porticu superiores aliquot ædiculæ ad secretos congressus Musarum; pergula autem ferreis vndique clathris obsepta vadentes circumducit. Medium impluuium occupat palma, frondibus ex cupro comata. Hæc vna respuit Hamadryades, lymphis videlicet contenta. Spiritus agit intus ludentes aquas, quæ arcanis erroribus vagæ ex summà arbore, ac frondium apice erumpentes, subiectam musiui ope-

ris aream mergunt. Et fortaſſe aquas amœnitate loci delectatas putauerim, ne Muſæ contubernales ſuum fontem expeterent. Ex periſtylio itur in aulam Ambroſiani cœtus, inde in aliam ampliorem, vtramque tamen fornicatam. Hæc varios vultùs noſtratium, & peregrinorum hominum literis, aut liberalibus diſciplinis nobilium proponit ſpectantium oculis: quò recordatio illa præſtantium virorum, & cognitio formarum recreet contemplantes. In hanc ſedem inferemus poſtea codices deſcriptos, cum iam ſcrinia omnia exundent, libros non antè admiſſura, quàm alij foruli accedant. Florentes deinde areolæ veſtibulum pinacothecæ exornant: vt hìc pinxiſſe natura, in muſeo ars floruiſſe videatur. Hæc, quemadmodum in præſens manet rerum forma, deſcripſimus; nam immutauit pleraque ſtudioſa poſteritas ad recentioris ſtructuræ exempla. Nos verò indicaſſe talia non piguit: ne, qui noſtras lucubrationes euoluere minimè grauabuntur, Ripamontio, aut Opicello minùs credant, aut contrà nobis fidem negent, ſi ab eruditis ſcriptoribus, & Federici æqualibus videant diſſidere. Porrò pinacothecæ formam, & deſcriptionem in illos annos conſultò reijcimus, quibus ſtatuariorum, & pictorum ſchola vel inſtituta eſt, vel reſtituta. Ergo conditâ iam mole Bibliothecæ, diequeindictâ, renuntiantur Collegij Ambroſiani Doctores, & ſedes libraria aperitur. Sexto Idus Decembres in Aede Sepulchri peragitur cæremonia. Is potiſſimùm dies placuit tum Conceptæ Virginis nomine, tum alterius diei celebritate, quæ olim Ambroſium Inſubrum Pontificem inaugurauit; vtriuſque enim patrocinio noui Collegæ committebantur. Et quamquam terno ſinu pateat Sepulchri fanum, & xyſtos etiam ſuperiores ferat, tum ad ſpectaculum rei ſacræ, cum fit, tum ad modulationes muſicas,

cele-

celebritati tamen sufficere haud potuit. In sinu medio, eoque ampliori, consederat Federicus princeps totius coronæ, iuxta Cardinalem *Magnus Cancellarius* Salazarius, Præses Iacobus Mainoldus, Senatusque vniuersus cum rerum capitalium Præfecto, ponè Senatum Magistratus vterque: propiùs septis aræ maximæ assidebant itidem Federico *Vicarius Generalis*, & Templi Maioris *Canonici*. E regione Antistitis Borromæi rostra ad dicendum sublata: contra Patres Conscriptos sedere Præfectus vrbis, & Aediles: propiùs aræ succedere Dominicanus Quæsitor, Iuris, artisque medicæ Consulti: tum reliqua fani spatia stipari *Præpositis*, *Theologisque* Collegiorum vrbanorum, & municipalium, tum Præfectis, Laureatisque religiosorum Ordinum. Hæc orchestra; nam infimam caueam ad extremum sinum Templi, immo forum quantum est, totum permixti summis infimi homines stipatis corporibus implebant, multitudine (vt in conferta turba accidit) fluctuante. Certè res inaudita, ac inuisa conuulserât propè ex suis sedibus vrbem, magnitudo etiam, & celebritas pompæ ciues euocauerat ex tectis, studio præcipuè Insubrum eò frequentiùs affluentium, quò res noua oculis vsurpanda est, memori postea liberorum admirationi commemoranda. Inuitabat etiam spectatores apparatus Templi barbaro peristromate nitescentis: forum ipsum obuelabatur laneo tegmine, descendentibus ad oram aulæis: pompaque tota à delubri valuis ad proximas molis Ambrosianæ fores definiebatur. Ergo veniente ad Aedem Federico occinuere chori: symphoniam excepit latina oratio Aloysij Bossij *Metropolitanæ* Basilicæ *Theologi*; dicentis hæc summa. Superis, hominibusque plaudentibus factum, vt Collegium Ambrosianum bono scientiarum conderetur: nec quidquam aliud ferme ad colendas literas augustius

Aloysij Bossij laudes vide in Athenæo Picinell.

gustius excitari potuisse, quàm Templum veluti quoddam Musarum, ex quo oracula illuc adeuntibus, & Apollineos tripodes consulentibus redderentur. Sedem eam fore perennem, & peregrinis, nostrisque hominibus frequentem, vbi exteri sermonis scriptores disciplinarum commercia iungerent, Græci præcipuè, & Arabes erepti flammis, & cladi sæuitiæ vastantis cuncta. Hoc decus maximum vrbi accedere, vt scientiâ linguarum, & facultatum lacessere veteres Athenas posset, molis verò magnificentiâ nomini suo, & magnitudini responderet. Nolle tamen vanissimam tantùm ostentationem ædificationis Federicum: proinde Collegas illùc induci, qui librariam eam supellectilem scribendo augerent. Quorsum enim membranæ subductæ æuo excedenti omnia inferrentur in nidos, aut barbaras etiam terras nostrates adijssent, nisi scriptis molem refercirent Collegæ? Blattis rectiùs, quàm Musis substructā fore; satius quidem esse, vt libri legentium tandem manibus terantur, quàm intacti temporis diuturnitate lacerentur. Sibyllinis profectò folijs fore simillimos, fierique semper ludibria ventis. Hanc esse mentem conditoris Borromæi, eàque lege substructam Bibliothecam, vt inibi ciues cum exteris Phœbo, & Musis operentur; mystis verò ante omnes commendari hæc sacra literarum, eosque *Ecclesiasticorum* hominum Collegio ad fouendas facultatum omnium disciplinas incendi. Habitâ oratione, Doctorum nouissimus de suggestu citat nominatim vnumquemque Collegarum: ac primò ex odeo aræ maximæ (ibi consederant Doctores) euocatur Antonius Olgiatus ductor literati agminis, atque præeunte cæremoniarum Præfecto prouolutus ad Cardinalis pedes numismate aureo donatur, quod Collegij insigne deferret deinceps. Cudendum id curauerat Florentiæ Federicus, at-

que

que Deiparæ Diuinam Prolem amplectentis imagine si- *Ex literis Gasparis Moli 3. Cal. Octobris.*
gnandum: infra incisæ literæ, quibus rogabatur, vt se
Collegij MATREM MONSTRARET; auersa facies numismatis ferebat ora Præsulum Ambrosij, & Caroli, quos omnes præesse Collegio voluerat. Diuorum vultibus suberat hoc symbolum SINGVLI SINGVLA; nam singuli Collegæ emancipabantur facultatibus singulis, quas vnas excolere iubebantur. Formam eius numismatis cum Federici pietate coniunctam commendauerat admodum Velserus, bene Collegio ominatus, cui Virgo *Literis 2. Idus Ianuarias anni super.*
Parens Numinis præsideret. Eàdem operà significabatur demandata Olgiato Præfectura Bibliothecæ, indicabantur studia parandi *syllabum* vberem librorum: conciliabatur etiam auditoribus commemoratione doctrinæ, & scientià, tum castimonià latini sermonis. Inter hæc plaudebant chori versiculis, quos scripserat Sociacus; tum Horatius Casatus Præfectus cæremoniarum (ex cuius aduersarijs hæc omnia hausimus) Olgiatum, qui sub- *Ex aduersaria seruantur in Tabul. Bibl. Lucilius Terzaginus in Dialogo de Bibl. Ambr.*
misso poplite iam coluerat Cardinalem, ante Patres Conscriptos constituit: quorum dexteras singularis officij causà osculatus, reliquos postmodum Magistratùs, & consessum omnem salutauit. Eodem ordine deducuntur cæteri, nisi quòd singulos sua elogia, atque studia comitantur. Antonius Salmatius latino, græcoque sermone spectatus pari honore insignitur: hunc Iosephus Ripamontius ecclesiasticæ primùm, tum patriæ historiæ scriptor elegantissimus, Ripamontium excepit Antonius Gigæus Hebraicæ, Syriacæ, atque Arabicæ linguæ doctissimus: Gigæum Franciscus Bernardinus Ferrarius ecclesiasticis antiquitatibus inuestigandis à Cardinali addictus, tum deliciæ Musarum Benedictus Sociacus, vtrumq; secutus est Franciscus Collius, quem Patres infulati Prouincialis Conuentus disceptantem de

Theo-

Theologicis effatis audiuerant. Adiuere Cardinalem postremi Antonius Rusca pari Theologicarum disputationum adoreà nobilis, atque Iosephus Vicecomes, cui de Sacramentorum ritibus, ac cæremonijs scribendi prouinciam detulerat Borromæus. Eminebant interea non modò Federici, sed vniuersæ Ciuitatis studia, atque latè circumfusus ad spectaculum populus, & plebes expectabat prodeuntem ex fano Antistitem suum, & Magistratùs. Hoc verò ordine processere; præire sacri homines, deinde Federicus, Federicum subsequi *Magnus Cancellarius*, Senatus, & Ordines reliqui: rectà itum ad Bibliothecam. Varius hinc ad spectaculum multitudinis clamor, obstrepente etiam auribus blandè tubarum cantu; inde pro se quisque laudibus in cælum ferre Cardinalem robur, & spem literatorum: reseratis item foribus spectare, quà licet oculis, sedem propè in immensum recedentem, atque, vt cuique proxima corpora stipauerat concursus, vicinis Collegas nouos indicare. Primus in Bibliothecam inferre gradum Cardinalis, tum sequente Senatu, cæterisque Ordinibus ad molis caput subsistere. Enim verò ostendere Patribus Conscriptis structuram, docere singulos studia, animumque suum, monstrare scrinia, & nidos, tradere manibus tractandas Musarum opes. Ostendebatur liber Ruffini Aquileiensis contextus philyrà, Diui Thomæ Aquinatis *autographum*, volumina diuinæ magis, quàm oratoriæ artis ad insidias animorum, quæ Diuus Carolus Borromæus ad concionandi apparatum confecerat, sectis in singulas partes argumentorum quibusdam veluti ramulis (quidquid somniet Maurolicus, ascribens eas concionum arbores Gregorio nescio cui Ordinis Barnabitarum) vbertate rerum tantà in omnes locos oratorios, & in omnem dicendi materiam, vt aurei oris Præsules ipse

Ripamontius in vita Diui Caroli lib. 7. pag. 356.

In libro, qui titulum præfert Mare Oceano di tutte le Religioni *pag. 400.*

aureus

aureus expressisse videatur.[a] Hæc volumina, impendente letho, legauerat Carolus Ioanni Francisco Bonhomio Vercellensium Episcopo, quæ postliminio ad Federicum Borromæum patruelem Caroli redierunt, cum ea diligenter curasset vir integerrimus [b] Ludouicus Moneta, nam [c] Bonhomius [d] Leodij decesserat. Euoluebantur itidem manibus Conscriptorum Patrum volumina literarum, quas idem Diuus Carolus ad Legatos & Patres Tridentinæ *Synodi* suà manu scripserat, item aliæ *autographa*, quas Pius Quintus Pontifex Maximus, Paulus Iouius, vterque Manutius, atque alij clarissimi viri exarauerant, aspersas adhuc lituris, cum irati suis lucubrationibus aliquando verterent stylum, & Virgilij liber, quem lectitando triuerat penè Franciscus Petrarca; eius voluminis latera animaduersionibus idem Poeta illustrauit, atque originem amoris sui, quo Lauram deperijt, in priori pagella exposuit. Liber descriptus est Gothicis propè literis, Romæ permagno emptus de Bibliothecà Antonij Augustini viri doctissimi. Ad hæc cernere erat codicem, qui Ruthenico sermone Euangeliorum oracula referret; hunc dono dederat Petrus Porta, sacro pariter munere donatus à Federico, segmine nimirum subuculæ Diui Caroli: exemplar item Bibliorum, quæ Hebræus Rabbi mille ducentis abhinc annis descripserat: tum Samaritanorum Biblia ex vrbe Sichem aduecta; porrò liber vterque suam vetustatem quà literarum ductibus, quà conglutinatione prodit. Offerebantur horrentibus oculis Mahumeticæ impietatis codices, & pestis nefaria Alcorani, Arabicis, Persicis, ac Turcicis literis ad Christianæ Religionis interitum vulgata, vnus præcipuè ab ijs descriptus, qui Iuliæ Cesareæ degunt, stipatis ita versibus, tenuissimis literis, ac orbiculari formà, vt cum Homericà Iliade in iuglande concludi ferme possit.

[a] *Fed. Card. Borr. in libro, cui titulus de sacris nostrorum temporũ Oratoribus lib. 3. Valerius in vita S. Caroli. Glussianus in vita D. Caroli lib. 7. cap. 13., & lib. 8. c. 29.*

[b] *Moneta commendat. à Glussiano in vita D. Caroli lib. 2. c. 4., & à Carolo à Basilica Petri lib. 3. pag. 9., & sequ.*

[c] *De morte Bonhomij Vghellus tomo 4. Italiæ Sacræ in ep. Vercell.*

[d] *Liege.*

Ex literis sexto Idus Septembr.

Algieri.

possit. Illa verò gregaria (quæ tamen in cæteris Bibliothecis principes nidos obtinent) Græcanica, Hebraica, Syriaca, Persica, Chaldaica suis sittybis aptè inclusa, quæ ad nos ex Corcyrea peregrinatione peruenerant: tum latini, atque italici sermonis codices descripti à librarijs, ex Bibliotheca præcipuè Cœnobitarum ad Aedem Virginis Coronatæ Mediolani deprompti, quorum beneficio munificentia Cardinalis largè respondit. Dum hæc etiam Ordinibus reliquis offerrentur, Patres Conscripti mirari structuram operis, librorum copiam, & delectum: eademque admiratio defixerat Ordines singulos. Et quidem si æstimemus quantum auri in condendam Bibliothecā impensum est, quæ centum quinq; millibus pondo signati æris stetit, siue ad coemendos apud exteras gentes libros, atque facienda itinera effusum est, siue librorum vim, cum nobilioribus Europæ Bibliothecis, etiam cum Vaticana certare posse iudicabimus, & eminere fortasse. Neque verò sum nescius Pontificiam Romæ amplissimam esse conclauibus, ac libris refertam, eaque propter Ambrosianà maiorem: verùm humiliores thecæ, nusquam obiecti aduenientium oculis codices, nisi præsidentium humanitas eximat forulis, & nunquam patens ad studiosi laboris arbitrium Bibliotheca, hoc nomine concedere Mediolanensi videtur, quæ nidis in altum suspensis, propositis vndique ad spectaculum libris, ac quotidie binas horas matutino, totidem pomeridiano tempore reclusa, ciues, ac peregrinos homines ad literarum studia vocat, & excipit: immo si quid describendum est, gratuitò pugillares offert, & stylum. At si cui hæc fortassis maiora veris videantur, quòd fauere existimer huic instituto, sumptum facilè credet, qui de tota mole candidè iudicabit; librorum certè vim intrà triginta millia constitisse, vix dum na-

Ex Calendarijs Bibliothecæ.

scente

ſcente Bibliothecà, affirmat Parona, deſcriptorum autem quatuordecim millia; eorum, qui typis ſunt vulgati, numerum iniri non poſſe Vuannemakerus profitetur: vt ſaltem huic homini extero fidem habere cogantur, qui Paronæ res patrias deſcribenti minùs velint aſſentiri. Certè Cardinalis Bentiuolus Bibliothecam Ambroſianam Europæarum omnium nobiliſſimam, ac celeberrimam eſſe affirmauit (debuit enim eſſe magnificentiſſima, quæ condebatur à Federico). Et quamquam ipſa per ſe immanis, & oblata intuentibus codicum copia conditoris largitatem, & magnificentiam prædicat: nobis tamen hæc ſcribentibus nemo vnus veniam negabit, ſi parua, atque exilia quædam citra dignitatem fortaſſe fuimus conſectati; obſequendum enim fuit quà ciuium memoriæ, quam ſenſim vincet obliuio, niſi ſcriptores accuratiùs quædam tradiderint, quæ faſtis, aut rerum copia, aut incuria perſæpe ſubducit, quà etiam exteris curiosè à nobis percunctantibus omnia, cum iſtuc aduenium, atque rerum ſingularum monumenta exquirentibus. Dum hæc ſpectarent Patres Conſcripti, & cæteri Magiſtratus, interuenit veſpera; tum Senatui, ac reliquis Ordinibus egit ingentes gratias Borromæus, quòd operis eius, & Collegij primordia ſuo beaſſent aſpectu; abijt poſtmodum affectantibus cunctis ad fores molis, à Præfecto autem vrbis ad hexaphorum vſq; deductus: tum Patres, & Magiſtratus omnes diſceſſere.[a] Sequenti anno Conſeruatores ad tuendam Bibliothecam primò creatos reperio, videlicet Iacobum Terzagum Templi Maximi *Decanum*, Ludouicum Beſutium Canonicum *Ordinarium*, (hoc enim nomine nuncupantur [b] *Metropolitani Canonici*, aut quia in partem vocentur adminiſtrandæ Eccleſiæ, aut quia Antiſtes Mediolanenſium [c] nō niſi ex eorum Collegio crearetur, ac propterea Vidonem

In actis Conc. Mediol. 7.

In libro, cui titulus, triumphus literatorū.

In libro, qui inſcribitur memorie.

a Anno 1610. *7. Idus Septem. vt ex libro Decretor. Colleg. Ambr.*

b *Ioſeph Vicecomes de Miſſa ritibus lib. 2. cap. 18.*

c *Chalcus lib. 6. hiſt. Pat. pag. 129, & Ioſeph Ripamont. lib. pr. Decad. 3., & extrem l. 5., & 9. Dec. pr. hiſt. Eccleſ., & alij ſcript. rerum Mediol.*

Sigonius lib. 7. de regno Italiæ. Tristanus Chalcus lib. 6. hist. pat.

Valuassorium, qui primus extra illorum cœtum rem Ambrosianam capessiuit, vitio factum tradiderunt scriptores). Renuntiati præterea Conseruatores à Federico Iulius Cæsar Bonhomius Præfectus Basilicæ Nazarianæ, Andreas Bassus Laurentiano Templo Præpositus, Ioannes Petrus Glussianus, & Stephanus Bigattus Sodalitio Sacerdotum Oblatorum Præfectus. Submoti à conseruandæ Bibliothecæ munere fuerant profani homines; idque impetrauerat Borromæus à Paulo Pontifice, qui consilium commendauit Federici: ne sacrorum hominum Collegio viri à sacris abhorrentes, & obligati plerumque coniugio præsiderent. Is autem honor seruandi Collegij quinquennis est, & Romanæ censuræ simillimus; ac proinde quinto quoque anno abrogatos, mandatosue hos Magistratus memorabimus deinceps; his enim veluti consulatibus anni, & monumenta debent insigniri. Qui cæteros Conseruatores honore antecedit, hic est pater agminis: singulis item sortitò rerum agendarum, tuendarumque prouinciæ contingunt, atq; vnus eorum ærario præficitur. Constitutæ itidem leges sunt Collegio: vt tertio quoque anno singuli Doctores lucubrationes suas ederent typis (eaque propter ingentibus impensis parata est typographia plumbeis singularũ penè linguarum formis) vt septimo quoque die cum conuenirent, recitarent ordine lucubrationes suas, propositâ ijs pœnâ, qui cœtui minimè interessent. Antequam publici iuris fierent scripta, secreuerat ex eo ordine, atque composuerat inter se Collegas criticos, qui censoriâ ferè seueritate inquirerent in lucubrationes alienas, ac tristem literam apponerent, si quæ aduersis Musis forent natæ. Qui viginti, & quinque annos in Ambrosianis exercitationibus transegerit, is vt donetur rude, mandat Cardinalis: eisdem etiam legibus Collegæ alternis vicibus

Ex Diplom. Pauli V. sept. Idus Septembr. Ex literis Senecæ 4. Cal. Dec.

Typographiam Coll. Ambros. laudat epig. Scotaeus lib. 3.

bus Collegio suo præficiuntur, Præsidis titulo ornati. Cætera demum exsequitur Borromæus ad suas cuique partes, tum Conseruatoribus, tum Collegis rectè obeundas; Doctoribus item stipendia decernit, queis honestè alantur. Enimuero hanc ingentem lætitiam, quæ Federicum ob fundatam rem Ambrosianam perfuderat, alia maior est sequuta, cum cælum Carolo patrueli decretum est. Antequam tamen Borromæus Romam ad cælestes honores Sanctissimi Cardinalis proficisceretur, externa auxilia ad amplificandam Bibliothecam implorauit. A Cœnobitis, qui terras ad Athum in Macedonia colunt, libros Græcorum, atque Illyricorum exquisierat Iacobus Luccarus, & Michael Maronita, ac interea quidquid Luccarus collegerat, aut cum legatione in Oriente fungeretur, aut longà peregrinatione lustraret prouincias, quæ ad Occasum pertinent, descriptum mittebat ad Cardinalem, singula etiam de gente Otomanicà tradens, atque ab origine vsque repetens, adiectis insuper annalibus Epidaurijs. Immo idem Michael cessationem suam oderat Epidauri; cum enim regionem vastarent Turcæ, inanem parandis libris operam collocabat, ac proinde volebat Aulonem, quæ in potestate Turcarum est. Nec Romæ Ioannes à S. Maurà, Græcus homo, minimè segnis librarius otio consenescebat (nam illius operà vtebatur Federicus); is enim (quemadmodum nuntiauerat per literas Papirius Bartolus) codicem *homiliarum* Diui Cyrilli, quem descripserat, conferebat cum Vaticanis exemplaribus, sicubi mendosa scriptio ab emendatis codicibus dissentiret. Borromæus quoque ad alendos Collegas prouentùs Ambrosianos auxerat; nam amplissimos fundos emerat prope pagum *Gudi Gambareni* perennibus aquis irriguos ad beatitatem soli. Cum verò ineunte Nouembri Pontifex Max. in cæli-

Monte Santo.

Literis 15. Cal. Septembr.

Ragusa.

Vallona.

Riuola lib. 4. cap. 14. in vita Card. Fed.

Sexto Cal. Apr. & 5. Cal. Sept.

tum numerum eſſet relaturus Beatum Carolum, adornandum fuit iter Federico ad patruelis ſui *apotheoſim*; idcirco Conſeruatorum, & Collegarum punctis facta eſt poteſtas Ioſepho Ripamontio, Antonio Gigæo, & Benedicto Sociaco, vt irent comites itineris, atque conditorem Collegij ſui Romam proſequerentur. Quandiu verò in ea vrbe commoratus eſt Borromæus, cæremoniæ eius pompam, & magnificentiam regio ſumptu curauit. Nobis tamen ſatis erit indicaſſe nonnulla, cum eam conſecrationem totam Grattarola diſertè deſcripſerit, ſicut vſurpauerat ipſe oculis, & eius cæremoniæ initia, atque exitum ſolicitè apud Purpuratos Patres, & reliquos Ordines tractauerat. Sacræ quidem veſtes tum tegendis aris, tum ad ſacros operantium amictùs acu pictas, gemmiſque diſtinctas ita miratus fuerat Angelus Rocca Præſul literatiſſimus, atq; Aedituus maior Summi Pontificis: vt ſanctè affirmaret Quirites eiuſmodi indumenta, & opes nunquā viſuros; immo ipſe Pontifex Maximus negaret Romanas acùs phrygiæ eius artis opera conari poſſe. Nos cum libros rationum in hac Bibliotheca conſuleremus, qui expenſas conſecrationis fideliter narrant, ancipites diu fuimus, vtrùm plus æris in eam cæremoniam impenſum ſit, an effuſum, an vtrumque. Siue enim italico, ac phrygio opere elaboratas veſtes æſtimamus, quæ ad Romanam, ac Mediolanenſem pompam ſunt paratæ, ſiue ſubſtructam in Romano Templo Diui Petri inſanam molem, ſiue in apparatu *Metropolitanæ* Baſilicæ Inſubrum, veſtiendis videlicet immanibus pilis, ac pingendis tabulis, quarum maiores facta Caroli ſpectantibus offerrent, minores verò mala, & morbos à cæleſti Auerrunco depulſos referrent, tum excitandæ in ipſius Sanctiſſimi Præſulis tumulo aræ ſub profundo deſpectu teſtudinis, ingentibus impenſis

Libro, cui titulus I ſucceſſi marauiglioſi di S. Carlo. *Grattarolam, laudat Sociacus lib. 6. epig.*

Ex Grattarola par. pr. cap. 47.

omnia

omnia peracta reperimus. Tantinimirum stare debuerat Mediolanensibus ea pompa; alia enim omnis aut minor fuisset magnificentiâ ciuium, aut impar eius magnitudini, cui cælestes honores quærebantur. Eam sanè dum instrueret pari animo, sumptuque Federicus, commendauit Antonius Seneca magnificentiam Principis, monuitque, vt magnitudinem, ac fastigium Ambrosianæ infulæ, tum sacri muricis decus acceptum Beato Carolo referret, qui teneram illius ætatem compositissimis moribus finxisset; cum enim vir Sanctissimus curam in se adolescentis Federici reciperet, Ludouici Monetæ viri lectissimi, atque ipsius Senecæ iudicio, professus est, se formandi patruelis sui libenter negotium suscipere, quòd Ecclesiæ toti, Mediolanensi præsertim, futurus esset adiumento. Nec fefellit ea diuinatio vatem; tantum enim oraculum Federicus impleuit. Iam redierat Româ Cardinalis, cum abit missus à Borromæo in Hispanias Franciscus Bernardinus Ferrarius. Placuit Federico ingenium hominis, non modò quia obeundæ erant prouinciæ, quæ illustres viros gignunt literis, verùm quia dexteritatem miram inesse Ferrario intelligebat ad illam negotiationem. Accedebat Græci, Latinique sermonis scientia, tũ apta indoles captandis moribus exterorum; & quidem bene cœptis aspirauerat primùm fortuna, postea obstitit propter incommodam valetudinem Ferrarij. Sic nostris consilijs fata imponunt: & quibus mens valida est, eorum conatibus corporis interdum imbecillitas officit. Cardinalis probauit iter maritimum breuius, ac vtilius ob Saulianam Bibliothecam, quam prostare pretio apud Ligures acceperat. Iuuit hospitem Ferrarium Genuæ Bartholomæus Clappius, quem ad Bibliothecam Cucullatorum deduxit Orientalium linguarum codicibus opulentam, atq; eàdem operâ explorare

Literis 12. Cal. Septembres.

Anno 1601.

Ex literis eiusdem Clappij 5. Cal. Maias, & Nonis Maijs.

Brugnetto. plorare iussit libros, quos Episcopus Brugnati ceu amplam Musarum gazam comparauerat. Simul ex eiusdem Clappij literis intellexerat Borromæus, quàm diligenter suum pensum accuraret Ferrarius in exquirendis libris descriptis in Cœnobio, quod vulgò vocant *Hospitaletium*; sed frustra locatus labor negotiationem perdidit; nam eà lege Philippus Saulius suos codices legauerat Cœnobitis, vt eos illico faceret exhæredes bonis suis, si libri vnquam venum irent. Itaque nauigatio cogitari seriò cœpta est; quippe Ligustica expeditio non vltra quærentem morabatur. Obstructos enimuero alios omnes ventos fuisse, præter Iapyga tum putamus, cum soluit Ferrarius; nam celeri adeò, pacatoque cursu lymphæ detulerunt vectores, vt triduo transmiserint mare in
Barcellona. ferum, ac tenuerint Barcinonem. In ea vrbe prosperè transacta negotiatio est; nam quemadmodum totius citerioris Hispaniæ creditur florentissima, ita quærenti Ferrario plurima volumina obtulit notæ primoris. Et quidem codices lectissimorum scriptorum, quales fert Hispania literatis hominibus, atq; Academijs compluribus felix, in officinis proponebantur emptori, nec alibi plumbeis formis impressi; singulari fortasse ornamento eius vrbis, aut ciuium studio, aut opportunitate portus, quò facilè ad regiones exteras deuehuntur. Profectus Bar-
Lerida. cinone adijt Ilerdam, nec sine magno peregrinationis
Saragozza. suæ compendio, ab Ilerda Cæsaraugustam. Inde Com-
Alcalà. plutum venit inclytam omnis literaturæ sedem; habent hìc nimirum scientiæ cultores optimos mirà ingeniorum felicitate grassantes ad summum decus, earum præsertim facultatum, quæ nodis implicant mentes. Complutensis enim Academia omnium Philosophorum scholis abdita disciplinarum mysteria interpretatur. Tanti igitur gymnasij fama peregrinantem Ferrarium seriùs dimi-

sit,

ſit, quòd alloquio doctorum hominum frueretur, & cōquirendis codicibus in eà vrbe omnino longiùs reſiſtere deberet. A Complutenſibus vadit in Carpetanos, atq; ad Hiſpaniæ totius columen Madritum. Cælum etiam exteris mite: tellus non modò pluribus aquis irrigua, ſed hortenſibus etiam opibus, quà ſoli ingenio, quà cultu diteſcens. Amnis, vulgò *Manzanares*, ex montium cacumine delapſus ad regias ædes fluit. Iungit vtramque ripam fluminis pons multiplici arcu ſubnixus: alueum verò definiunt arbores miræ ſalubritatis aquas vehentem, tum curandis corporibus, tum ad leuandos æſtùs. Forum ingens quadrati operis, veteri hippodromo ſimillimum, latè ſinum Madriti aperit; id loci ſpatium cingitur propylæo, quo ſublata ſpectacula ad deſpiciendos ludos. Regis palatium veteri ſtructurâ conditum: frontem molis excitauit Peregrinus de Peregrinis Archimedes Mediolanenſis, cuius ars potiſſimùm eminuit faſtigio immanium operum, quæ in vrbibus, agroque Inſubrum admiramur. Madriti Ferrarium comiter habuit Hieronymus Caimus Patritius Mediolanenſis, in ſupremo rerum Italicarum Conſilio *Regens*, ac peregrinationi hominis nunquam ſuis ſtudijs defuit. Inde itum ad Toletanam vrbem; quidquid ibi apothecæ propoſuerant venale, acceſſit Ferrario; nam vrbs ea, quà magnitudine, quà frequentià ciuium, atque vicinià regiæ ſedis, literarias eiuſmodi merces habet opulentiſſimas. Salmantica tum verò fuerat obeunda, quemadmodum Bætica Prouincia, ac Luſitana: verùm quia inanes eas ſedes libris periti locorum affirmabant, minimè illam expeditionem Ferrarius ſuſcepit. Et quidem Salmanticenſi itinere, quamuis breuiori, fortaſſe abſtinuit, quòd iam morbo tentari cœpiſſet: alioqui nobilitas gymnaſij inuitaſſet hominem in rebus eiuſmodi minimè hoſpitem.

Caſtiglia nuoua.

Madril; Madritum appellăt Ferrarius in Lexico Geographico, Ripamontius in vita Federici lib. 3. cap. 18.

Vt liquet ex literis ſexto Nonas Quintiles.

Toledo.

Salamanca.

Andalucia.

Portogallo.

Interea

Interea cum apud Carpetanos curaret Mediolanensis Bibliothecæ incrementa, Escuriaci ingentem Bibliothecam à Philippo Secundo Rege Hispaniarum substructam inspexit in Cœnobio Laurentiano. Insanæ quidem molis conclauia, quorum alterum vulgatos codices, alterum descriptos continet, Philippum hunc Macedone maiorem esse affirmabunt, atque Philippico nomini infensum Demosthenem conciliarent, si ab inferis posset excitari. Inuasit ab Escuriaco reducem Ferrarium longinquus morbus, tum quia nondum assueuerat cælo, tum quia iter fecerat ad inquirendos codices Quintili mense, cum Procyon furit noxius nimium corporibus. Difficilè autem expugnari poterat morbus; quod enim præsentissimum erat in secanda vena remedium, ea incidi minimè poterat, cum esset *cacostomachos*. Se se tamen laboranti Ferrario pro virili adfuturos, & Hercules Ramusius medicæ falcutatis peritissimus, & Hieronymus Castanus nuntiauerant Cardinali, qui ad deferendam Philippo Regi vnam ex costis Diui Caroli missus fuerat Madritum à Federico. Defunctus tandem morbo excessit è Carpetanis, atque Cæsaraugustæ conuenit Gabrielem Soram virum ex Sodalitate Iesu doctum in primis, qui instructam à se Bibliothecam humanissimè Ferrario ostendit. Redeunti placuit iter terrestre, superatisque Pyrenæorum montium iugis, quæ Hispaniam dirimunt à Gallia, contendit Auenionem ad Patritium Fattorium suauissimum hominem (vt sæpissime eius viri comitatem laudauit mihi memor maximè officiorum Ferrarius) à quo cum audiuisset Fattorius acceptissimum fore Borromæo Antistiti, si codices, & membranas conquireret ad opulentiam Ambrosianæ sedis, omnem suam operã adhibuit, scriptis etiam ad Cardinalem literis, quibus monebat Federicum de libris à se repertis: quos inter recense-

Escuriale.

Abrahamus Ortelius, & Iacobus Middendorpius.

Literis 3. Cal. Sextiles.

Riuola lib. 4. cap. 21. vita Fed. Borr.

Ex literis Cal. Decembres.

censebat codices *Decretalium* (vt vocant) descriptos, ornatosque picturâ, iique ferebantur quondam in Ioannis Vigesimi Secundi Pontificis Maximi potestate fuisse. A Transalpinis ad Gallos Insubres reuenit cumulatâ Cardinalis lætitiâ, cum sospitem Ferrarium cerneret, aduectamque simul librorum copiam, quam Hispana peregrinatio comparauerat. Nihilo felicius peregrinatum legimus Michaelem Maronitam, nec morbo tristem tantùm, sed etiam funestatam ipsius Maronitæ lethô expeditionem, quemadmodum narraturi sumus. Michael hic, cuius antè meminimus, cum esset inter Federici familiares, multùm sibi emendatis moribus, ac literis demeruerat herilem animum, seque negotiationi tantæ idoneum probauerat. Porrò Maronitas appellari gentes eas satis constat, quæ Libanum montem colunt (quamuis aliæ eiusdem factionis etiam in vrbibus Damasci, Hierapolis, Tripolis Syriæ, atque in insula Cypro versentur) à Marone quodam morum, ac disciplinæ seuerioris restitutore. Accipit igitur à Cardinali Michael commendatitias literas ad Marcum Parutam, & proceres Venetos: quibus magnopere commendauerat Borromæus Maronitam euntem ad damnatas ferè terrarum orbis prouincias, Persas videlicet, Babylonios, Aegyptios, & Medos; cur autem profectionem hanc vnam minimè alicui de Collegis mandauerit Federicus, idcirco opinamur, quòd pars alijs peregrinationibus fessi, pars operibus lucubrandis essent addicti, quæ veluti scriptorum vicaria terras omnes peragrarent. Fortasse etiam Hispanæ peregrinationis exitu permotum Cardinalem arbitramur, ne Collegæ morbo impliciti Musas habere res suas iuberent, aut missum ad populares suos consultò Michaelem: vt, cum patrias sedes repeteret, gratior esset tribulibus, atque adeò in-

Libro primo.

De Maronitis agunt in literis suis nunciatorijs ad Summũ Pontif. quæ in Ambros. Bibl. seruant, Elianus, & Reggius ex Societ. Iesu. Damasco, Aleppo, Tripoli.

gentem prædam ex Maronitarum forulis conueheret. Ergo Maronita literis Federici commendatus optimatibus Venetis, Parutæ operà maximè vſus eſt Venetijs, admiſſus etiam in onerariam nauim, quæ Prætorem Hierapolis ad ſedem illam, honoris obeundi causà, ferebat. *Corfù.* Idibus Iunijs ingreſſus iter ad calendas ſextiles Corcyram tenuit, *Ex literis ſept. Idus Auguſtas.* peregrinatione Salmatij viduatam opibus, *Zante, e Candia.* ſtatimque alias inſulas cogitauit Zacynthum videlicet, & Cretam. Ex Zacyntho quidem, cum eam inſulam *4. Idus Auguſt.* adijſſet, ſcripſit literas Cardinali, indicans operam, ſtudiumque ſuum in comparandis codicibus; quæ ſanè *Dec. V. lib. 3. cap. vndeuigeſ.* literæ deſiderare videntur Ripamontij in ſcribendo fidem, qui Maronitam ex Corcyrà rectò itinere profectum Tripolim Syriæ affirmauit, ad quam vrbem conceſſit poſtea magno peregrinationis fructu. Namque oblatis ſacris muneribus, quæ largè tradiderat abeunti Federicus, incendit adeò Præſulis, atque ciuium animos, vt pro ſe quiſque geſtiret hunc literarum inſtitorem cumulare codicibus, nobiliora quæque depromendo. Inde, poſtquam refertam libris arcam religioſis hominibus Franciſcanæ familiæ in Italiam profecturis commiſit, ad montem Libanum peruenit. Natale id fuerat ſolum Maronitæ, atque cum ibi Antiochenorum *Patriarcha* principe tanquam in ſede cunctos latè populos moderetur, detulit Michael Antiſtiti ſacra dona, exuuias nimirum Diui Caroli, caſulam vnam, atq; calicem ad rem diuinam. Quæ munera cum mirum in modum Petrum *Patriarcham* deuinxiſſent Borromæo, gratias deinde egit, *17. Cal. Sept.* ſignificans prætereа animum ſuum, atque earum gentium vota: velatum ſe tradito amictu feciſſe coram Archiepiſcopis, & Epiſcopis, qui ſibi obtemperarent: eundem calicem impoſitū aris ad potum Diuini Sanguinis, populo interea ſacris circumfuſo: omnes ſimul, cum *Li-*

turgia perageretur, pro incolumitate Federici imploraſſe clementiam numinis: aliquot Chaldæorum libros iam creditos Michaeli, aliosque traditurum inſuper, ſi offerantur; quòd ad ſe attinet, obæratum, ac nexum eſſe Cardinali, quemadmodum id intellexit ex Georgio Amiræo Archiepiſcopo, cum viueret Clemens Octauus: eiuſdem benignitati commendatum ſuo quoque nomine velle Georgium Antiſtitem Cypri ad legationem Romanam proficiſcentem. Hæc *Patriarchæ* illius ſenſa fideliter expoſui, quemadmodum literæ narrauerunt legenti. Ventum inde eſt Hieroſolymam; in ea vrbe Biblia *Gieruſalemme.* deſcripta chaldaicè ſunt empta; iamque volebat Babylonem: verùm, prohibente procellà, maluit adire Byzantium, quàm in Aegyptum penetrare. *Cairo, ò ſia Babilonia.* Byzantij verò *Conſtantinopoli.* quamquam iam dudum artes ingenuæ ob turcicæ feritatis impotentiam defloruerant, plurimos tamen coemit libros, quà Medicæ, ac Aſtronomicæ, quà Arithmeticæ facultatis, Turcicis item, Perſicisque literis exaratos codices, Paruta Veneto homine eam conquiſitionem iuuante, qui tum Conſtantinopoli morabatur. A Byzantio reuertitur Hieroſolymam; audiuerat ſiquidem ex Franciſcanis complures Chaldaicorum libros in ea vrbe venales proponi. Luſtratà iterum Hieroſolymà poſt varios tempeſtatum, atque locorum, hominumque casùs, ex quibus partim bono dolo, partim beneuolentià Diuùm emerſerat, Hierapolim reuenit, vbi Perſici, at- *Aleppo.* que Armeni ſermonis volumina collegit. Inter hæc adeſſe lethum homini: ſiue vis morbi deiecerit Michaelem longà nauigatione, laboreque confectum, ſiue cum obiret vicinas regiones, contractà tabe, nam vulgaris morbus per eos dies finitimas Hierapoli ſedes depopulabatur. In cœnobio Franciſcanorum mortalitatem expleuit: ex eoque Ordine cœnobitarum vnus fatum Ma-

ronitæ nuntiauit Cardinali. Triste id nuntium fuit, cum desiderio ipsius Michaelis, tum iacturæ metu, ne collecta librorum copia periret; quamquam veluti funeris prouidus Maronita miserat cuncta ad Parutam, eaque postmodũ reddita Federico. Maximam vim pecunię Borromæus in consanguineos Michaelis effudit, gratum hàc ratione animum suum testatus, cum reddere superstiti beneficium haud integrum esset. Sic ereptus nobis est Maronita neutiquam rudis, & barbarus, quales habet tellus illa cultores turcicà crudelitate efferatos, verùm suauitate morum, & disciplinis ad humanitatem factus. Profectò spem Borromæi pręcidit lethi malignitas; reuersus enim Maronita tanto negotiationis suæ fructu, quantum attulit, cætera fuisset executus, quæ literas exornare potuissent. Omnis itaque peregrinatio in Michaelis funere conquieuit: nec quisquam ampliùs ad exteros missus, nisi Gigæus, cuius expeditionis rationem reddemus, cum tempus poscet. Et quidem me quoque iuuat, velut ipse in longi itineris partem venerim, conquisitiones tandem omnes peregrinantium Insubrum descripsisse. Tot enim terras Europæ, atque Asiæ, quas certè nunquam pedibus teram, regionum inter se interuallo longè dissociatas, peruagari scribendo debui: vt iam alienà peregrinatione fessus litus libentissimè attingam. Præterea nemo non vnus ęquũ magis animum afferet ad euoluenda rerum monumenta, quæ penè habitant in oculis; nam citra mendacium referuntur, ac legentium animos blanditer tenent. Quamobrem redimus ex peregrinationibus ad Ambrosianam molem gestiente animo, cum cætera deinde futura sint in expedito; veluti qui se itineri commisit, si ex saltibus, ac præruptis montium iugis euaserit, reliquam viam vorat: ita nos eo lubentiùs prosequemur reliqua, quo longius iter emensi peregri-

nas

nas regiones peragrauimus aliquando, immo tot maria alienâ nauigatione traiecimus. Hic idem annus Collegium ditauit; nam Pontifex Maximus pecuniam Ticinensi Borromæorum Collegio latè ex superuacaneo reditu redundantem tanto rursus operi donauit: atque à Mediolanensi Nosocomio empta prædia in agris Laumellinæ rem Ambrosianam amplificauere. Super hæc conquirebantur adhuc codices; Alexander Turrianus Antistes Scythiæ, & Hierapytnæ ſic egerat cum Cretensium Archiepiſcopo: vt ambo operam suam omnem in comparandis voluminibus promitterent, seque eam prouinciam cæteris Cretæ Episcopis demandaturos, quorum nomenclaturam fusè suis in literis exsequitur Turrianus. Pisis collegerat Gratius descriptos codices Græcorum, qui olim in potestate fuerant Mercurialis: ac Romæ aureis numis quindecim emerat Papirius Bartolus librum de illustribus Italorum familijs, cui (vt arbitramur) adulterinum Fanusij Campani nomen veterator Cicarellus imposuit. Neapoli res feliciter procedebat Fabij Leuci dexteritate; quærebatur autem ibi à Guidone Caualcantio Arabici sermonis docto liber vocum eius linguæ (vulgò Camus) quem cum Regi Hispaniarum antea dono dedisset Caualcantius, indicabat eiusmodi codicem Byzantij centum aureis venalem esse. Hunc verò Camum accepimus pòst, ac linguæ Arabicæ studiosis profuit magnopere. Et quia Federicus inducere in Collegas nostros Arabici sermonis scientiam decreuerat (quemadmodum postea felicissimè Gigæus est assecutus) transegerat negotium Franciscus Platea cum Didaco Vreensi verbis Borromæi, vt se Mediolanum ad doctrinam eius linguæ conferret. Satisfacere tamen Cardinalis voluntati minimè potuit Didacus, quòd Neapoli ob rei Hispanæ commoda moraretur: studia quidem sua

Ex dipl. Pauli V. decimo tertio Cal. Augustas.

Ex publicis tabulis 13. Cal. Septembres.

Literis pridie Cal. Ian.

Leo Allatius de hoc libro in animaduersionibus ad libros Alphonsi Cicarelli.

Ex literis sexto Cal. Octobres.

Literis 4. Nonas Octobres.

ſua indicauit, atque rationem comparandi Arabum codices, pollicitus etiam iturum ſe in Orientis plagas ad eiuſmodi negotiationem. Hanc exercitationem, ac diſciplinam Orientalium linguarum gratulatus eſt maximè Federico Ioannes à Ieſu Maria Antiſtes Carmelitarum *nudipedum* (vulgus excalceatos vocat), quòd plurimùm eſſet futura ex eorum vſu, qui ad ſacram Perſidis expeditionem mitterentur. Quæ Ioannis ſenſa teſtatus etiam eſt Antonius Seneca; nam cum Federicus ingenti incremento augere rem Chriſtianam vellet, voluebat animo quemadmodum *orthodoxæ* Religionis rudimenta Perſicè deſcripta in mediam barbariam inferri poſſent. Tantis verò cogitationibus ſeruire debuerant Ambroſiani Collegæ in ſcribendo *catechiſmi* codice, & ſeucrioris inſtituti Carmelitæ, quos tum Cardinalis inducebat in vrbem, amplis deinde ſedibus exædificatis in regione, quam à Nouellio Tricongio, Nouam appellamus. Reperimus quidem, cum literas ad Federicum ſcriptas digeſtis in annos ſingulos voluminibus colligeremus, *nudipedes* Carmelitanos de Perſicà expeditione retuliſſe Cardinali, memorando homines ſecuri percuſſos, exciſaſque antè familias, quàm veri numinis cultum eiurarent; quæ tabulæ indicant ſtudia Borromæi, cui velut duci, atque auſpici nuntiarentur enucleatè Catholicæ inſtitutionis incrementa. Cum tertio quoque anno, vt Ambroſianis legibus cauetur, Collegæ iubeantur vulgare typis lucubrationes, aut ſaltem adornatum opus oſtendere Cenſoribus, abrupit moras omnes Poeſis Sociaci. Factà ſibi à Salmatio Præſide Collegij poteſtate (id enim eſt moris) edidit Sociacus ſyluas, atque opuſcula ſacra blandientibus vtique Muſis, cum vbique accuratæ imitationis veſtigia emineant in adumbrandis Papinij ſyluis. Sociacum æmulati Doctores cæteri profeſſi ſunt anno ſequenti,

Anno 1612. *Literis 18. Cal. Ianuarias.*

Perſia.

Literis 14. Cal. Ian.

Riuola lib. 3. cap 28. in rebus geſtis Federici.

De Nouellio Cagnatus variarũ obſeruat. lib. 3. cap. 2., & Plinius lib. 14. ca. 22., & Alciatus hiſt. lib. 2. eiuſque ſimulachrum adhuc imminet portæ vrbis.

Literis Proſperi à Spiritu Sancto anni 1625.

Anno 1613.

sequenti, quibus studijs darent operam; & quidem Salmatius publici fecit iuris libros Ioannis Zonaræ in Canones veterum Conciliorum, quos latinâ primus omnium linguâ donauerat: & Ferrarius de antiquo Ecclesiasticarum epistolarum genere eruditissimum opus vulgauit. Collegarum autem lucubrationes mittebantur ad exteros, mandante Federico, atque vicissim referebantur ad nos alij codices, quos deferendos curauerant Andreas Schottus ex Sodalitate Iesu, & Hieronymus Gratianus Carmelita. Madrito Hercules Ramusius miserat codicem descriptum Arabicè, sibi ab Alonso Ramone traditum; apud Turcas verò, atque Basilianos Cœnobitas in monte Atho Georgius Barbatus Epirota libros græco sermone exaratos; quos Olgiatus Bibliothecæ Præfectus ab eo expetiuerat, se inuenisse nuntiauerat Cardinali; Epidauri autem Guido Caualcantius rem hanc librariam pro virili curabat. Cum eodem Epirota egerat Hieronymus Comes, vt antiqui Græcorum Patrum codices compararentur; quorum aliquos cum iam Romæ Mauritius Bimius, librarius ad rem attentus satis, descripsisset, eos auidè postea expectabat à Bartolo Cardinalis. Horum verò studia erga Borromæum præuerterat Athanasius Misiæ superioris Antistes, misso homine, qui vndique græcanici sermonis libros coemeret, exscriptos in primis. Quæ exterorum officia cum Ambrosianas opes amplificarent quotidie, vendicauit sibi interea Religio Federici curas, atque ad alterius molis magnitudinem Aronensium montium fastigia submisit. Videbimur hìc aliquibus fortasse ab rerum scribendarum ordine declinare, si de natali cubiculo Diui Caroli, atque cellulis ad Religionem loci positis tradamus; verùm iuuat, varietatibus distinguendo opera, legentium tædio obuiam ire, neque enim importuna erunt hæc diuerticula, quando

Literis Antuerpiæ scriptis 6. Cal. Apr.

Literis Cal. Maij.

Literis per Hieronymum Betaleam scriptis sexto Non. Quint.

Literis Nonas Octobres.

Anno 1614. Literis 13. Cal. Iunias.

Literis vndecimo Cal. Quint.

Bulgariæ.

Literis Idibus Aprilis.

do nouam molem Federicus, atque ſubſtructionem totam Ambroſiani Collegij Conſeruatoribus commiſit. Quà Verbanus lacus ſtagnantium latè aquarum deſidiam indignatus lymphas erudire videtur ad curſum, ac paruo locorum interuallo exundans, violentum deinde amnem per medias cautes propellit, lacum vtrinque claudunt duo oppida [a] Arona, & Angleria. Hanc non obſcuri [b] ſcriptores, aut ab Anglo Hectoris filio, aut à nepote Aeneæ conditam ferunt: quamquam alij malint parentes oppidi fuiſſe Anglos Saxones, qui cum Longobardis in Italiam irruperant. Idque oppidum quà magnitudine ſedis, quà opibus, ac imperio finitimarum gentium in vrbem excreuiſſe poſtmodum, regiumque ibi domicilium Regem Bellouefum poſuiſſe. Apud rerum Mediolanenſiū ſcriptores, immo in tabulis publicis, vrbeculam hanc frequentiùs Stationæ, quàm Angleriæ nomine appellatam legimus, ſiue à ſtatione militum Romanorum, quorum meminit [c] Bonauentura Caſtillionæus, ſiue à ſede Præfecti, qui accolis Verbani ius diceret, ſiue quia ſtatio illa eſſet nauigijs fidiſſima, cum recedentes in ſinum aquæ portum aperiant. Corius autem à Stationo quodam appellatam docet, qui deletum à Gothis oppidum reſtituit, ſuoque nomine inſigniuit. Hæc propiora veris exiſtimamus, quàm vt eius oppidi originem ad filium, aut nepotem Aeneæ authorem referamus: vrbis autem eius veſtigia ſe nunquam reperiſſe Carolus à Baſilica Petri profitetur. Cæterùm Angleria, cum Longobardis ceſſiſſent cuncta, venerat in poteſtatem Athonis Vercellarum Epiſcopi, qui regio genere prognatus, cum palatium, & pomœrium legaſſet Archiepiſcopis Mediolanenſium, Pontificales diuitias auxit in maius. Delectatus poſtea loci ingenio, ac montis faſtigio, munitiſſimam arcem ſubſtruxit Ioannes

Diplomate anni 1625. Id. Nouembris.

Lago Maggiore.

[a] *Arona, & Argiera.*

[b] *Bugattus lib. pr. hiſt. Corius parte pr. & Caſtellus in Mſſ. Alciat. in Inſcript. Mſſ. Caſtillionæus de Gallis Inſubr. Ripamont. lib. 7. hiſt. Eccl. dec. pr.*

Gualuaneus Flamma, Bergomen. in ſuppl. chron. lib. 12. ad annum 1023.

Merula in antiquit. Gall. Ciſalp. lib. pr. c. 8.

Puricellus in monum. Baſil. Ambroſ. n. 578.

Ingleſium etiā fuiſſe appellatā Angleriam tradit Chalcus lib. 10. hiſt. p. 213.

[c] *Libro de Gallorum Inſubrum antiquis ſedib. Lib. pr.*

In libro, cui titulus Nouaria ſacra *lib. pr.*

Ex tabulis ſupremæ voluntatis.

Idem Caſtillionæus.

nes Vicecomes infulà, ac dominatu Infubrum potens; cuius tamen antea conditorem fuiffe Othonem Vicecomitem Bugatus, Rolandum verò Regem Angleriæ tradit Caftellus, atque altiffimum in penitioribus cautium vifceribus puteum effodiffe, quem etiamnum incolæ, adulterino nomine, Orlandi appellent. Vicecomitum quidem magnificentiam, atque adeò authores fuiffe arcis eius, probant parietes Othone plurimo picturati; tanti autem moratos fuiffe Mediolanenfium Duces oppidum Angleriæ legimus, vt fe Anglos, atque Comarchos eius oppidi vocitarent, rati fe nimirum ornatos eorum nomine, ac poffeffione, qui regnum Italiæ obtinuiffent, atque Imperatoribus, antequam inaugurarentur, *Liturgiæ* librum ad facramenti fanctitatem proponerent, & Crucem paulò pòft eorundem ofculo offerrent ad eam columnam, quæ adhuc vetuftatis ingratijs ftat ad valuas Ambrofianæ Bafilicæ. Sed, vt mos eft rerum humanarum alternis femper vicibus fluctuantium, inuafit Angleriam, fublato Archiepifcoporum dominatu, Matthæus Vicecomes, cuius flagitij causà communione facrorum eft prohibitus à Caffono Turriano, qui eo tempore Pontificatum Mediolanenfem obibat. Noftrà ætate Angleriam tenet inclyta Borromæorum Familia, quemadmodum reliqua Verbani ora eidem genti paret. Ex aduerfo in lacus litore Arona vrbis fpeciem mentitur, inclufa mœnibus, & portu, emporioque commoda finitimis. Huic oppido arx imminet munitiffima, in imperio quondam Archiepifcopali contenta, nunc Martis opibus tuta prouinciæ Mediolanenfis fines tuetur. Ergo cum in arce Aronenfi Diuum Carolum parens Margarita Medicæa effet enixa, neque illuc ob militis præfidiarij ftationem, ad colendum Borromeæ fanctimoniæ domicilium euadere peregrini homines

Lib. 4. in hift., compendio Mff. vita Principũ ac Ducum Med.

De Comitibus Angleriæ confule Georgium Merulam lib. p. Chronic. Mediol. Caftillionæum in Mff. Puricell. in differtatione Nazariana c. 153. n. 6.

Corius parte 2., & Ripamontius dec. 3. lib. pr. Ripamontius de orig., & Pontif. D. Caroli lib. pr.

De oppido Aronæ vide Merulã lib. 2. cap. 15. Bonauent. Caftellionæum, Erycium Puteanum ep. ad Lud. Septalium in ferculis 2. epiftolar. Vicecomitem de Miffæ ritib. lib. 2. c. 14. Carolum à Bafilica Petri lib. pr. Nouariæ Sacræ, & Alciatum in infcript. Mff. Puricellum nu. 308. Triftanum Chalcum.

mines poſſent, in proxima montium iuga euulſum ſedibus ſuis natale cubiculum tranſtulit Federicus. Excitatum deinde templum ſumptuoſi operis Diuo eſt, adiecto in ſpeciem Lauretanæ Aedis cubiculo, cui circumfusâ iterum luce ſidera alluſerunt, quemadmodum ex tabulis teſtata res eſt. Lapidem primum ſalutari ſigno, atque cæremonijs ritè expiauit Federicus: aderantque ſpectaculo Philippus Archintus Nouocomenſium, & Petrus Georgius Odeſcalcus Viglebanenſium Antiſtes, clara item, atque obſcura capita affinium agrorum, & Verbani. Monti impoſitum Caroli nomen, ædiculis per certa interualla diſpoſitis: vt fictili opere ſubijciant oculis res geſtas Diui, cuiuſmodi ſacella ſpectamus in Variſiano monte Magnæ Matris. Ijs autem ædiculis ſubſtruendis, ingenti ſumptu contulere Dux Allobrogum, Cardinalis Ferdinandus Taberna, Sodalitas Oblatorum, Ciuitas Brixienſis, Familia Borromæorum, Vicecomitum, & Littarum, ac nobiliora Collegia artificum etiam tranſalpinorum. Inædificauit etiam in eo monte Federicus Seminarium, cuius moderatorem præfecit operi toti ſacellorum. Acceſſit poſtea ingens ſimulachrum Diui ex cupro (quale Detrianus architectus, ſi viueret, ſuo longè maius exiſtimaret) cubitis tribus ſupra triginta in mirandam altitudinem procerum, latum ſexdecim; fortaſſe etiam cum factum eſt, fieri minimè poſſe credidimus: attamen minor coloſſus magnitudinem Diui non æquaſſet. Maximi eius ſimulachri partes nondum coiuere, ſiue artis deſperatione molem ſuam extimeſcentis, ſiue magnitudine ſumptus. Coloſſum ære ſuo faciundum curauit Borromæus, ingentibus tantùm operibus architectandis natus: graphide deſcripſit Ioannes Baptiſta Ceranus pictor eximius. Nos vix Bibliothecam Ambroſianam attigeramus, cum explicandæ ſaltem gra-

Ripamontius li. 2. p. 3. hiſt. Mediol. Vicecom. loco ante monſtrato, & Riuola li. 4. cap. 26.

Ex quæſt. de hàc luce habita anno 1616., quæ ſeruatur in Tabul. Bibl. Ambr.

Riuola lib. 4. c. 26., Grattarola in libello de montis Aronenſis dedicatione.

De ſacellis Mõtis Aronenſis cõſule Mantnũ.

Vide Aelium Spartianum in Adriano.

graphidis eius ſubijt cogitatio. Tentata non ſemel res,
nunquam tamen proceſſit; conclauia enim noſtra angu-
ſta ſenſimus, atque in ſedes præter modum amplas in-
duci poſſe cenſuimus. Suo iterum volumine intorſimus
graphidem, ac intulimus in muſeum artis ſtatuariæ, vno
pollice contenti, quem fictilem proponimus oculis ci-
uium, atque exterorum ad æſtimandam molem. Iam
ſecundùm Collegij Ambroſiani leges (erat enim in exi-
tu olympias) iubebantur abire magiſtratu Conſeruatores,
cum eis quinquennem prouinciam prorogauit Borro-
mæus. Alius iniuit annus inglorius ferè. Ioſeph Vice- 1615.
comes eccleſiaſticę eruditionis ſcientiſſimus primum vo-
lumen obſeruationum ſuarum typis commiſit. Liber
eſt læui cupreſſo ſeruandus; inquiritur in ritùs, ac cære-
monias veteres *Baptiſmatis*, & ex veterum Patrum, ac
doctiſſimorum ſcriptorum oraculis ſingula depromun-
tur. Sacram hanc Vicecomitis eruditionem placuiſſe
cordatis viris argumento eſt, quòd exteri codicem eum
quærant ambitioſè; tanta vis eſt doctrinæ, præſertim
cum demorſos vngues ſapit. Certauit etiam cum Colle-
gis noſtris Georgius Longus Bibliothecæ cuſtos; terun-
tur adhuc legentium manibus illius lucubrationes de an-
nulis ſignatorijs antiquorum: quas profectò ſubſeciuis
horis natas conijcimus, cum tempus ſolidum exſcribendis
indicibus Bibliothecæ impenderit, eoſque Olgiato Præ-
fecto nuncuparit. Paulò maiora molitus eſt annus ſe- 1616.
quens; nam proſpexit literis Federicus, ne deſiderarent
linguarum cultores, ſi quando funeſtum eſſet alicuius in-
teritu Collegium. Igitur peregrini ſermonis ſtudia in Se-
minarienſes ſcholas induxit Borromæus: & commen-
dauit conſilium Paulus Pontifex Maximus, ſcriptis bre- Nono Cal. Apr.
uibus literis. Pontificias, inquit, partes eſſe, vt eæ exer-
citationes, ac ſtudia foueantur maximè, quæ ſunt è re-

publicà: probatam iam omnibus esse Collegij Ambrosiani operam propter linguarum variarum disciplinam, quæ nobis exoticarum facultatum arcana aperiunt; ne casu, aut temporum inuidià intereant ea studia, mandare se, vt duo, quatuorue adolescentes ijs exercitationibus subigantur in Seminario Mediolanensi, eiusdemque sedis quadrà viuant: quam si rationes Seminarij negent, eandem dimidià tantùm pensione æris, quod reliqui conuictores exsoluunt, redimere possint. Hæc Pontifex; tanta scilicet eius exercitationis cura permouerat Federicum, vt quæreret etiam apud exteros hominem, quem studiosis linguarum ducem præponeret, Arabici præsertim sermonis. Nec erant; qui Persicam interea, & Abyssinam linguam traderent, quamquam id expetijsset Borromæus à Paruta suo; immo eius spem deluserat Arabs patrij sermonis interpres, nam Antonius Caracciolus profectum eum cum Neapolitanorum Prorege in Hispaniam significauit, paremque fore huic oneri Florentinum ciuem, cognomento Cinum, Maioris Templi *Canonicum*, & seruitio Hetruscorum Ducis addictum. Expeditius visum Borromæo: vt quoniam Gigæus iam elementa sermonis Persici, atque institutiones eius callebat, ad Hetruscos proficisceretur. Fauit homini singularis humanitas Principum Medicæorum; nam instituto huic Ambrosiani Collegij, & Bibliothecæ studuerunt magnopere, propensiori quàdam voluntate erga Borromæam gentem propinquam sibi, cultu certè, ac fœdere perpetuo literarum. Sanè Magna Dux humanissimè Gigæum excepit, cuius auspicio se Pisas, atque Liburnum contulit, vbi collocutus cum seruo est Arabici, ac Turcici sermonis peritissimo; nec loco humili natum mancipium officia, ac mores prodebant. Hunc dignū esse pileo seruum significa-

Ex literis Archiepiscopi Heronensis 4. Idus Ianuarij.

Literis 4. Idus Martij.

Literis nono Cal. Febr.

Ex literis decimo sexto Cal. Decembres. Liburno.

bat

bat Gigæus Cardinali, percupidum eius disciplinæ tradendæ, iamque accinctum ad ministerium, si Gigæus docentem vellet audire. Memorauit quoque se iturum cum eodē mancipio Pisas; illuc enim Magnus Dux miserat seruū Arabem, Abdalam nomine: vt sine arbitris, atq; opportuniùs inter ipsum, & Gigæum disciplina linguarum ageretur. In hac Gigæi mora mittebantur subinde ad Cardinalem ab exteris codices sermonis Turcici, operà Fabij Quæsitoris Melitensis: & inter Collegas Sociacus excitauit iterum Musas edito epigrammatum, atque *odarum* libello. Paulò seriùs visi sunt Collegij legibus paruisse Ripamontius, & Collius; nam octauus prope annus à Bibliothecæ institutione fluxerat, cum nondum lucubrationes eorum viderant officinæ. Rerum quidem agendarum magnitudo vtrumque scriptorem videtur desidiæ notà absoluisse. Ripamontius inquirere in Mediolanensis Ecclesiæ primordia, & Apostoli Barnabæ aduentum debuit, tum sequentia scrutari, librare scriptorum sententias ob antiquitatis caliginem vix nobis intermicantes. Hoc labore stetit prior *Decas* Pontificalium monumentorum, tantà vbique castimonià latini sermonis, vt in veteri Latio, non inter Insubres, Ripamontius natus facilè videatur. Collio longè grauiora fuerant tractanda, nā de Christi Sanguine agendum erat, quod opus non satis est expeditum ingenijs; difficilem tamen illam scribendi materiam eximià cum laude tractauit, atque eius viri nomen Cardinalis Ioannes de Lugo Theologicis effatis, & Ioannes Ferrandus suis lucubrationibus impressit. Eadem exhauriendi laboris improbitas traxit in hunc annum lucubrationes Salmatij; prodierunt autem orationes Paschales Diui Cyrilli Alexandrini, quas omnes latinè vertit, professus initio operis gratum animum erga Andream Schottum

Ex literis quinto Cal. Decemb., & ex epistola eiusdem Ducis quarto Nonas Nouemb.

Anno 1617.

In tractatu de Incarnat. disp. 4. sect. 1.

In libro, cui titulus disquisitio Reliquiaria.

Anno 1618.

modeſtum hominem, & Ambroſianis Collegis, doctrinæ causà, deferentem cuncta. Acceſſit nouum opus Ioſephi Vicecomitis; indicauit in eo veteres Confirmationis cæremonias, tum egit de *Liturgiæ* ritibus, explicando originem, nomina, ac diluendo impia *hæreticorum* dicta diuinis inſtitutionibus, ac ſacris obloquentium. Ita externis lucubrationibus, atque domeſticis Bibliothecæ ſcrinia diteſcebant.

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER TERTIVS.

Lijs ornamentis insigniuit Romanus Pontifex Bibliothecæ Collegas, sacris videlicet amictibus, quibus velati Ambrosianæ Basilicæ *Canonici*, aut *psalmodiam* peragunt, aut supplicatum eunt. Et quia indumenta eiusmodi Collegium vtrumque cum templi Ambrosiani, tum Bibliothecæ inter cæteros Ecclesiastici cœtus ordines amplissimè decorant, nos minimè abs re facturos opinamur, si de Ambrosiana Basilica, atque *Canonicorum* dignitate tradamus; quippe facilè hæc ornamenta Collegarum nostrorum eminebunt, quos Paulus Quintus eisdem velamentis, & cœtu nobilitàuit. Basilicam Anno 1619.

eam

eam ab Ambrosio ædificatam scriptores omnes tradunt: atque ob eius nomen, & tumulum appellant Ambrosianam. Coluit hoc fanum impensiùs Simplicianus Antistes suffectus Ambrosio, edicens præterea, vt Mediolanensis Prouinciæ Episcopi singuli, eunte in orbem hebdomadà, in eius ara maiori sacra facerent. Eam postmodū aram aureis laminis, immo laminas propè ipsas vnionibus, ac gemmis texit Angilbertus Pusterla Archiepiscopus tanto sumptu, quanto olim Reges pubescentis Ecclesiæ Basilicas exornarunt. Huc cæteri Antistites Ambrosiani tumuli causà conuenire, cum cœtum Prouinciæ indiceret Archiepiscopus: cuius rei argumento monstrat adhuc odeum sellas veteres Patrum inscriptas nominibus vrbium, quibus singuli præsiderent; ipsius autem odei caput occupat sedes marmorea index cæremoniæ illius, cum Mediolanensium Antistes Concilio præesset. Eàdem in Aede sacra Imperatorum tempora ferreo diademate vinciri mos erat; & quamquam alibi redimitos interdum Cæsares tradant monumenta, coronamque sacram Modoetiensi templo Ioannis Baptistæ donatam, extra ordinem id factum putandum est, atque munere illo ferrei diadematis oneratos potiùs, quàm ornatos municipes Moguncíacos affirmat Merula, cum illa inaugurandorum Cæsarum cæremonia vrbi semper cederet inauspicatò. Porrò de *Canonicis* Ambrosianis varia prodidere scriptores, vt quisque aut ex vetustis tabulis hausit, aut veris propiora existimauit. Puricellus, vir cæteroquin doctissimus, tradidit à mystis quibusdam, quos Thado Archiepiscopus in Ambrosianam Aedem induxerat famulaturos cœnobitis, prodijsse *Canonicos*; quam certè originem cum indecoram nobilitati Collegij, tum veris minùs consonam arbitramur. Et quamquam Puricelli sententia placuit scribenti Vghello, nos tamen supra

Puricellus in Ambros. Basil. Monum. n. 1.

Flamma nu. 404., & Puricellus in Ambr. Basil. monum. n. 392., & in dissert. Nazar. c. 55 Ripam. dec. pr. hist. Eccl. l. 6.

Num. 44. in Ambros. Basil. monum, & in dissert. Naz. c. 80. Flamma nu. 628., & aly scriptores rerum Mediolan. liber Gallici sermonis cui titulus les estats &c.

Flamma nu. 356., & n. 504.

Pflaumern in Mercurio Italico, & liber Gallici sermonis, cui titulus les estats, empires, royaumes, & principautez du Monde *p. 174.*

Sansouinus in elogio vrbis Mediolani, cum describit nobiliores Italiæ vrbes, & aly script.

Merula lib. 2. antiq. Galliæ Cisalp. cap. 9.

Num. 119. in monum. Ambr. Basil.

Tom. 4. Ital. Sacra ad vitam Thadonis Arch. Mediol.

Tha-

Thadonem rem altiùs repetentes, ad ipsius conditoris Ambrosij, ac Simpliciani tempora reuocamus; profectos enim Ambrosianos Collegas opinamur ex *Ordinarijs Canonicis*, quorum aliqui (discedentibus cæteris ad alterius Basilicæ cultum) maluerint ad tumulum Ambrosij psallere, vt obirent Episcoporum vices; nam adhuc Ambrosianæ Basilicæ *Canonici* priscæ maiestatis memores in ipsius *Metropolitani* templi odeo æqui sedent Mediolanensis Ecclesiæ Purpuratis. Primùm omnium constat, quo tempore Ambrosius Mediolanensi Ecclesiæ præsideret, *liturgos* fuisse addictos fanis: immo antè multò, quàm Ambrosius[a] Pontificatum teneret, legimus Faustiniano templo minimè defuisse cultores, atq; in illius Aedis Collegium Calimerium fuisse cooptatum. Quòd si alicubi eiusmodi mystæ versarentur *psalmodiæ*, ac templorum commodis seruientes, Ambrosiana profectò Basilica, cum cęteris emineret, debuit etiam insigniri Sacerdotibus: ne vacua tanti nominis Aedes, &[b] primaria quondam vrbis, nunquam ecclesiastico carmine vocalis, infrequentiam vbique hominum, viduasque sacrificulis aras deploraret.[c] Quorsum enim attinuit, cum prouinciæ Mediolanensis Episcopis graue esset singulis hebdomadis ad aram Ambrosianam operari, certo ære hanc faciendi molestiam depelli, nisi vt *liturgi* vicariam illis operam præbentes in Ambrosij Basilicà *psalmodiæ* & sacris vacarent? Sin autem vnum custodem Ambrosianæ Basilicæ præficimus, inanem illam sacrificulis complures annos fuisse ostendimus, donec nonagesimo supra septingentesimum Petrus Oldradus Archiepiscopus Cassinensem familiam, constructo *cœnobio*, vocauit. Credant hoc inuestes pueri, vt taciti semper Ambrosiani parietes sacro nunquam cantu resonarent, sed vnus Præfectus cellæ, isque *Leuita* præsideret templo, cui Sim-

a *Experiendo die festo S. Calimerij in horarijs precibus ex Ripam. lib. pr. dec. pr. hist. Eccl., & cæteris scriptoribus. Villa de septem Basilicis Vrbis Mediolanen.*

b *Chalcus in:cio lib. 3. hist. pat., Arlunus sect. p. hist. Med. Perrot. hist. trip. l. 2. cap. 26., in tabulis Tettonis de Balagio in Obizonem de Concoretio anno 1134. (quæ seruant. in tabul. Can. Ambr.) appellat. Archiep. Basilica, & auctor libri Gallici les estats empires &c. pag. 174., & Schotus in itinerario Italiæ in elogio vrbis Mediol.*

c *Gualuan. n. 405 ex Gualuaneo Placidus Pucinellus in vita D. Simpliciani, & cap. 74. Zodiaci Mediol. Eccl., & Ripamontius dec. pr. hist. Ecclesf. l. 6.*

plicianus, Ambrosij causà, omnia detulerat. Immo cum Aunemondus, & Fortis tuerentur cellam, minimè præsidebant templo longè augustiori:[a] vnde cellam eandem facilè fuerat donare *Monachis*, præsertim cum Archiepiscopi preces (quemadmodum procerum solent) vim animis inferrent. Itaque minimè proximum vero putamus, vt quatuor ferè secula odeum, atque ara Ambrosij sacros cultores desideraret, nullo *Canonicorum* Collegio frequens; cum tamen ante Petrum Oldradum Diuus[b] Ioannes Bonus Archiepiscopus Collegium eiusmodi instituens, ipsas etiam *Canonicorum* Aedes excitasset Decij (oppido id nomen est, quod decimo ab vrbe lapide distat),[c] & in Modoetiensem Basilicam Theodolinda Longobardorum Regina, & in vrbanam Aedem Georgij Diuus[d] Natalis Archiepiscopus mystas *psalmodiæ*, & rei diuinæ causà induxisset. Scilicet Ambrosianum templum, infulatorum Patrum, & Cæsarum sedes, *Martyrum Polyandrium*, minimè par esset Decianæ Aedi, Modoetiensi, aut Georgianæ: cum Diuus Maternus Decij, Ioannes[e] Modoetiæ, Natalis in Georgij fano *liturgiam*, ac preces exaudiret, Ambrosius autem in *Martyrum* delubro tacitam solitudinem, & elingue odeum ab astris spectaret? Ipse verò Ambrosius cæterà sapientissimus,[f] cum Eustorgianam Basilicam *Canonicorum* Collegio decorasset, adeò ne caruit corde, vt cum Aedem alienam exornaret, negligeret suam? Eos autem cultores Ambrosianæ Basilicæ, siue appelles *Canonicos*, siue honestà alià appellatione insignias, nihil moramur, modò ne vacuam tot annos sacrificulis Aedem fuisse fateamur, antequã Cassinenses aduenirent.[g] Huic sententiæ suffragatur Tristanus Chalcus (atque eidem consentiunt Ripamontius, & Villa); nam à Petro Archiepiscopo Ambrosianæ Aedi adiectos fuisse *cœnobitas* scribit

a Ripam. dec. pr. hist. Eccles. lib. 5. pag. 351., & lib. 9. pag. 583.

b Ex hist. Med. ex tab. Archiep. Mediol. Donatus Bossius Vghellus Ital. sacr. tom. 4. ad vitam D. Ioannis Boni ex Cron. Archiepisc. Mediol. Mss. in Bibl. Ambros.

c In chron. Abbas Vrspergensis ex Mediol. hist. præsertim Ripam. hist. Eccl. dec. pr. lib. 8., & ex Mathæo Radero in libro Bau. Sãct. Paulo Diacono lib. 4. de Long. ca. 7., & lib. 5. cap. 4.

d De D. Natali Gualuaneus nu. 209.

d Puricellus in dissertat. Nazar. cap. 47., & Ripamontius li. 9. pr. dec. hist. Eccles. Vghel. Ital. sacr. tom. 4. ad vitam D. Natalis.

e Monza.

f Ripamont. hist. Eccl. dec. pr. lib. 3. pag. 132.

g Lib. 5 hist. pat. pag. 100. Lib. ., & 9. hist. Eccl. dec. p. Io. Baptista Villa in libro, qui inscribitur le sette Chiese.

scribit, cum vno tantùm *Canonicorum* ordine insigniretur; quam sententiam ne quis mendacem, & commentitiam censeret, contulimus cum *autographo*, atque similia singula, fideliterque tradita inuenimus. Quæ omnia potiùs veris consentire putamus, quàm vt Petrus Oldradus Archiepiscopus, ac maioris templi mystæ traderent Basilicam hanc Ordini Benedictino æquis adeò animis, vt non se magno Parentis Ambrosij domicilio abdicare, sed plebeiam ædem aliquam, ac vitioso pariete fatiscentem deserere viderentur; deserebant autem propterea quòd impatientes laboris frequentare Basilicam eam nollent: cum tamen Prouincialibus Episcopis minimè laboriosum esset à Nuceto vsque templum adire Ambrosij ob rem sacram peragendam, immo profectos è suis sedibus incommoda, ac longa itinera suscipere, vt in eodem fano suas vices implerent. Quòd verò ad sacrificulos attinet, quos Thado Archiepiscopus reliquis Sacerdotibus ascribit, iam (vt liquet ex ipsius diplomate) colebant fanum Vitalis, & Agricolæ prope valetudinarium; idque egit Thado, vt in conciues cooptaret, emanciparet illos *cœnobitis* ad communem *psalmodiam*, atque Cassinensium aris addiceret; ex his autem *liturgis* nemo vnus Collegas amplissimos prodijsse affirmabit; nam ij famulabantur *Monachis*, affectabantur *Abbatem*, cum obuius venienti Archiepiscopo procederet; iure autem suo colebant templum *Canonici*, atque dum Antistes Insubrum cum *Abbate*, & *cœnobitis psalmodia* intererat, Ambrosiani aberant: ne vulgaribus sacrificis immisti augustam loci, dignitatisque suæ maiestatem nimis æquarent. Si quis demum inficiabitur literas eas à Thadone Archiepiscopo conscriptas, subductis veluti columnis ruet hæc moles. Negat disertè Ripamontius, appellando suspectas, atque adulterinas; cui

Autographum seruatur in Bibl. Ambros.

In Monum. nu. 22.

Nucetum appellat Chalcus hist. pat. lib. 9. pag. 184.

In monu. Ambr. Bas. n. 125. & 145.

In Monum. nu. 641. & n. 619. fit mentio Saccelanorum.

Dec. pr. histor. Eccl. pag. 595. lib. 9.

cui si assentimur, iniecta securis est toti disputationi. Verùm nolumus digredi longiùs ab instituto; refellemus enim Puricelli, atque Vghelli sententiam vberiùs, si opus erit, non quidem reprehendendi studio, sed veritatis aperiendæ causà, ne gregarijs hominibus cooptasse Bibliothecæ Collegas credatur inconsultò Federicus, quos Pontifex Maximus Romanis honoribus decorauerat. Cæterùm Ambrosianos *Canonicos* exornauit Ludouicus secundus Rex Galliarum: Sigismundus verò Imperator ea ornamenta auxit in maius; cum enim *Canonici* Cæsaris inaugurandi cęremonias obirent, eos contubernales, conuiuas, & Imperatorij sacelli mystas creauit. Quem honorem impertiuit Collegio etiam Leopoldus Austriacus Imperator, firmando ea decora, quibus Sigismundus honestauerat *Canonicos*. Scripsit Leopoldus humanissimè literas ad Philippum Corium Præsulem, & *Canonicos* Ambrosiani templi anno sexagesimo nono supra millesimum sexcentesimum, professus, quando in Ambrosij Basilicà Cæsares olim ferreo diademate coronarentur, ac fani Collegæ adessent ad cæremoniam Imperatori, ministri decoris, & duces pompæ, se Præfectum eiusdem templi, & Collegas contubernio Cęsarum decorare, cõmunicare mensà, imperatorio sacello mystas adducere, ijs deniq; omnibus ornamentis extollere, quę olim amplissima, & honorificentissima eisdem Collegis fuerint constituta. Iam verò ante Sigismundum ornauerat Collegas Ambrosiani templi Berengarius, & Conradus Tertius Imperator ferreà coronà redimitus in hoc fano, ædes ipsas Cæsaris, atque atrium donando *Canonicis*; simulque certauere cum magnificentia Imperatorum Summi Pontifices Vrbanus II. Calixtus II. Eugenius III. Alexander, & Clemens III. Innocentius V. atque Mediolanensium Duces Ioannes Galeatius, & Phi-

Augustinus de Nouis.

Ex Dipl. Sigismundi an. 1431. sept. Cal. Dec., idque seruat. in Ambr. Templi tabul. Ripam. dec. 4. lib. 4., ex Villa in libro, qui inscribitur, le sette Chiese.

Quinto Idus Nouemb. 1669. diploma Cæsareum in Tabul. Canc. Ambr. Basilicę seruatur.

Ex diplom. anni 894. 4. Non. Decemb.

Ex diplomate anni 1129.

Ex diplom. in Tabul. Ambr. Alex. 3. ob fidem Canonicorum in schismate Aenobarbi.

Vide Priuileg. in Tabul. anni 1181. 14. Cal. Septembres.

lippus Maria, cum cætera decora Collegij confirmando, tum datà prædijs immunitate. Et quidem Alexander Tertius mentem solidam, ac fidem *Canonicorum* incorruptam verbis amplissimis commendauit, ac pluribus ornamentis in consessu Romanorum Patrum insigniuit; nam quo tempore *Abbas* Ambrosianus, & *cœnobitæ* ad Victorem Pseudopontificem defecerant, Præsul, & *Canonici* verterant solum: ne Aenorbabo fœdè Ecclesiam, vrbemque vastanti consentientes ab eodem Alexandro sacrorum Principe desciscerent. Cæterùm floruit Collegium cum amplitudine, tum frequentià *Canonicorum*; ditauere ornatissimum cœtum Lanterius de Quinqueuijs, & Guida coniuges duodecim mystis alimenta præbendo. Alios præterea ascripserunt Collegio huic Cardinalis [a] Albertus Summa, & Cardinalis Federicus Borromæus Archiepiscopus; cuius facti mentio redibit in tempore. Ex nobilissimo autem Ambrosiani templi cœtu prodiere Purpurati Patres Romanæ Ecclesiæ Guido Ostiensis, [b] Albertus Summa, Ioannes Antonius de Sancto Georgio Præpositus apud leguleios clarissimus, & Præsules Ardicus [c] Codensis, qui cum Othone Vicecomite ad expeditionem Hierosolymitanam est profectus, Landulphus Badagiensis, Traianus Alicornus, Lanfrancus Reina, & Hieronymus Corius Episcopus Parmensium, cui deinde Philippus frater sufficitur secutus Castorem Pollux. [d] Othonem etiam Vicecomitem inter Collegas Ambrosianos numeratum testantur, qui res gestas ipsius tradiderunt monumentis, tum verò Mediolanensi infulà insignitum. Bonauentura Castillionæus vir literis, & antiqua probitate nobilis, Collega primùm Scalensis, præfuit deinde Ambrosianis: isque Diuum Carolum Borromæum adhuc puerum fore Mediolanensis Ecclesiæ columen, & restitutorem vates minimè fallus præuidit.

Anno 1293. 1396. 1412, vt in Tab. Amb.

Puricellus in monumentis nn. 449., & 450.

Chalcus lib. 6. hist. patria. & Puricellus in monum. nu. 255.

a Ex ipsius Test. anni 1188. 16. Cal. Nouembres.

b Ex testamento Cardinalis Summæ: multi Præsules huius Basilicæ recensent. in monum. n. 450., & 844.

De Ioanne à S. Georgio consule Sansouinum in elogijs nobiliorū vrbium Italiæ in laudibus vrbis Mediol.

c Bosc. in chron. ad annum 1096

d Esfut. in hist. Pontif. Mediol., & Vghellus pag. 282. tom. 4. It. Sacra in calce vitæ Leonis Peregi.

De Castillionæo Sansouinus in vrbibus nobilioribus Italiæ, & Glussianus lib. pr. vita Diui Caroli. cap. 2.

dit. Alios item Præsules, & Collegas non obscuri nominis indicant passim *cenotaphia*; debuit enim amplissimus quisque ascribi, futurus præcipuè minister, & conuiua Cæsarum; indeque accesserunt supra reliquos ordines nobilitas, ac ornamenta singularia Collegio. Superioribus quidem seculis Præsul Collegij infulatus sacros adolescentes *tonsurâ* insignire, augere Sacerdotijs, iusdicere: *Canonici* suum Præsulem creare, *tuniculâ, ac dalmaticâ* amicti maioribus ordinibus initiari, tum rem diuinam *Leuita*, atque *Hypodiacono* comitati facere;[a] cum tamen indumenta eiusmodi, & sacrificandi pompa singularis esset *Canonicorum* templi maximi.[b] Alijs item honorificis vestibus Pius Quartus Pontifex Maximus Diui Caroli auunculus exornauit *Canonicos* Ambrosianæ Basilicæ, templi videlicet dignitate spectatâ, & Collegij ipsius amplitudine. Multiplex quidem vestis Mediolanenses sacrificos honestat: vt facilè putemus extra Romanam vrbem non alios fortasse tam vario amictu *Liturgos* exornari. Curiones linteati procedunt, humeris rostrato capitio tectis: Præpositi Collegijs agrestibus breuiori lineâ velati amictum nigri coloris oblongum syrmate, cæterà holoserico panno subsutum ferunt. Vrbani *Canonici*, agrestes item nonnulli, crocotam induunt, læuâ pelliceum amictum, eumque cucullatum gestantes, quem non obscuri Grammatistę ab amiciendo *almuciam* appellatam censent (quamquam eruditissimus vir Octauius Ferrarius ab armis nominatam putat, quibus huiusmodi pelles olim inijciebantur); eam verò velasse quondam humeros mystarum reliquiæ imagines testantur, ac Ticinenses adhuc tergo imponunt. *Ordinarios* Aedis primariæ (hoc enim nomine etiam ab Innocentio Tertio decorantur) insignit conchyliata vestis; purpuratos autem prodijsse eo tempore tradit Morigius, quo

Præfectos complures clari nominis vide apud Puricellum in monum. n. 450. & alibi.

Puricellus in monum. num. 645. de Insula Villa de Bas. Ambr. in lib. supranem.

In iurisdict. constat ex sententia Rainerij Bossæ an. 1271. Cal. Iunij.

a *Secundùm Privil. Alex., & Clementis 3. ac Innocentij 4. PP.*

a *Puricellus in monum. n. 647. & 512., & in dissertat. Nazar. cap. 112.*

b *Ex dipl. anni 1563. 15. Cal. Iunias, & Villa in libro septem Basilicarum pag. 56.*

De Vestib. Cler. Mediol. Ferdin. Vghellus to. 4. Ital. Sacræ, & Villa libro suprememorato.

De crocota Oct. Ferrarius de re vestiaria lib. 3. cap. 5., & Vicecomes observ. eccles. vol. 4. cap. 10. lib. 5.

De almutia Molanus lib. 3. de Can. c. 5. & 6.

De almutia Ferrarius, & capitio vulgò Reca in analectis de re vestiaria cap. 16.

Epist. decretal. pr. in literis ad Abbatem de Cerreto script.

quo Aribertus Antimianus Mediolanensi Ecclesiæ præsideret; nos tamen antiquiorem vsum illum purpuræ censemus; sic enim reperimus ab authore Ordinis Ambrosio exornatos murice: neque indumenti syrma conuolutum in multiplices sinus comisisse læuæ, verùm traxisse longiùs, quod suspenderent ministri cognomento *obedientiarij*; immo purpurascentis alutæ soleas induxisse pedibus, fulsisse etiam illis caput ostrino pileolo monstrat adhuc imago Gothardi Pratæ in Aede Virginis ad *Passarenam*. Indumentis eiusmodi cum semper vterentur *Ordinarij*, Diuus Carolus ab auunculo suo Pontifice amictus alios hyacinthinos exorauit, queis velarent corpora esurialibus ferijs, parentalibus, & cum in luctu versatur Ecclesia, referente sic Ordine Romanorum Cardinalium maiestatem conchyliatis vestibus, ac ianthinis. Hyacinthinas induunt item Præpositi Collegijs vrbanis, & agrestibus nonnullis: quemadmodum talaris alia ianthina, & aliquando purpurea manuleata velat Præfectum cæremoniarum *Metropolitanæ* sedis. Amethystinatus item est *Vicarius* Archiepiscopi, eique indumento ad imos talos defluente superadditur palliolum. Ferularij autem siue Clauigeri (*Maceconios* appellat Dulcinius) & *Phonascus* atratà veste amiciuntur penulæ in morem, in fertà præterea capitio ceruice, oramque totam amictus, ac partem aduersam cuculli holosericum viridis coloris tegit; eo capitis tegumento includunt ora, cum exequias demortuo Antistiti exequuntur. Cæterùm Ambrosiani mystæ non vnà vestium pompà decorantur; nam hyberno tempore breuiorem lineam velat amictus coloris amethystini candidà pelle suffultus, isque impositus humeris defluens syrma retorquet ad latus, micante ad limbum purpurà. Hàc veste honestari tradunt primos *Apostolicæ* sedis tabelliones; mitior pars anni detrahit

pellitos

In libro, cui titulus il Duomo di Milano.

Saluator Vitalis in Theatro triumphali camento 12.

In Mss. Bibl. Metrop.

Villa in libro supramem. pag. 368., & 369.

Villa lib. supramem. pag. 368.

Villa lib. supramem. pag. 85 ex priuileg. Gregorij Tertijdecimi.

Dulcinius in descript. Templi Maximi Mediol., quòd ferant clauam, siue virgam, Mazeconici, hoc est Canonici della Mazza.

pellitos amictùs dorso, atque lineæ crocotam superinijcit: huiusmodi indumentis Vaticanæ Aedis *Canonici* obuelantur. Minores *Liturgi* pelliceos amictùs læuâ ferunt, crocotâ tecti; vt tam decoras vestes Ambrosiano templo Aedes primariæ complures inuidere possint. Enimuerò Lanfrancus Reina Præsul Collegij, votis Borromæi satisfacturus, qui eiusmodi vestibus Bibliothecæ Ambrosianæ Collegas exornatos vellet, iam antea singularibus Romanæ vrbis honoribus decoratos, *Canonicis*, ac reliquis etiam sacrificis assentientibus, potestatem fecit, vt eodem amictu hyacinthino, cum riget bruma, ac æstate supra breuiorem lineam velati crocotà procederent. Hæc Præsulis Reinæ, tum *Canonicorum*, ac mystarum suffragia rata habuit Paulus Pontifex Maximus, scriptis in hanc ferè sententiam breuibus literis: Federici in Ecclesiam merita, fidem, & obseruantiam arctiùs sibi Pontificalem animum demereri, ne ipsius fraudet optata; & nunc quidem Diuini cultus incrementa spectare Borromæum: ac proinde, ne cæteri Ordines odisse Bibliothecæ Collegas veluti profanum vulgus censerentur, cum nunquam sacris agminibus inmisti procederent, enixè petere, vt templi Ambrosiani *liturgos* sequi, atque eisdem *Canonicorum* velaminibus liceat insigniri. Itaque implere se libenter Federici vota, cum Bibliothecæ Doctores singularibus ornamentis decorari gratum sit, atque Præfectus, & sacrifici omnes Ambrosiani templi æquo animo hoc auctarium, ac decus suarum vestium cum Bibliothecæ Collegis communicatum ferant: eadem propterea Ecclesiastici honoris insignia tributa velle Doctoribus, quibus ornati *synodales* conuentùs adeant, & supplicatum eo ordine incedant, vt signa sequantur sacrifici minores, in mediâ acie Bibliothecæ Doctores collocentur, agmen *Canonici*, ac

Ripamontius hist. Eccl. dec. pr. lib. V.

Vt ex tabulis anno 1611. confectis 13. Cal. Maias.

Vt ex tabulario Bib. Amb. in quo literæ seruantur scriptæ apud Sanctam Mariam Maiorem 8. Cal. Martias.

ac Præfectus Basilicæ claudant. Hæc Pontificis largitas honestauit maximè Bibliothecam, & Collegium, fulgente sic cœtu inter reliquos, atque Ambrosiani nominis decus augente. Cum autem cæteri doctores missionem iamdiu à laboribus impetrassent, atque ego vnus hæc studiorum curricula ingressus legibus Federici obtemperare debuissem, quæ sacram eiusmodi aciem nos sequi iubent, singularis beneuolentiæ fructum cepi; nam ab Aedis Ambrosianæ *Canonicis* potestas data est, vt pari gradu cum iuniore Collega fani supplicatum irem; quem sanè honorem non modò his monumentis traditum volumus, sed etiam præ nobis feremus perenni commemoratione decoris, quod humanissimè detulerunt. Per eos ferme dies refectæ *Humilitatis*, quas vocant, ædes, nouos cultores admiserunt. Sedē eam alendæ paupertatis ad *quinquiuium* in vico Fulconis posuisse fertur Vitalianus Borromęus anno MCDXLIV. Frons ipsa domus inscripta multiplici nomine *Humilitatis* præfert adhuc effigiem conditoris Vitaliani, eo corporis habitu, vt ante Virginem posuerit genua rutilanti sago velatus. Diuinam quidem prolem ad parentis suæ pedes iacentem alloqui videtur Deipara, seque Vitaliano authori ædium pro fouendæ paupertatis beneficio reddituram æternæ beatitatis præmia pollicetur. Hanc enim sedem excitauerat Borromæus ad erogandam egestati vrbanæ stipem, sextarios videlicet tritici bis mille quotannis, & locandis coniugio puellis quatuor, tum vt totidem mystæ in delubro Pedonis rem diuinam facerent quotidie. Eapropter præ foribus ædium incidunt in oculos ministri leuandæ paupertatis, quorum alij defundunt in amphoras vina, alij offerenti numismata multitudini præbent annonam. Aliam quoque domum in eàdem Vercellensi regione vrbis exædificasse Vitalianum eundem author est Serenius,

Ripamontius de Orig., & Pontif. Diui Caroli lib. pr., & Serenius lib. 7. libri, cui titulus ethicus stylobates colossi D. Caroli, siue Elogium Borromææ Familiæ.

Libro, & loco supramemoratis

nius, eumque locum à diuidundis in pauperes panibus appellationem duxisse. Effigiem autem illam Virginis suam sobolem colentis placuisse Borromæo sedis eius parenti, ex eo conijcit Serenius, quòd, cum ipsius frater Basilius (qui Beatorum numero ob vitæ optimè traductæ sanctimoniam est ascriptus) in *cœnobio* Casoreti vitam degeret, in cuius Aede celebris est imago, iconem Diuinæ Matris persimilem in suarum ædium fronte locandam curauit. A demissione certè animi nominatam *Humilitatis* domum certò scimus; nam exemplo fratris Basilij cuncta despiciens, alienam mendicitatem locupletare est aggressus, ac sedem eam, præterito Borromæorum nomine, modestiæ domicilium esse iussit. Has ædes emptas à Carolo Mauro redemit Federicus, ne apud exteras familias ea monumenta gentis perirent; refectas deinde, & exornatas (nam antea rudes erant, atque ob pistoriæ officinæ fuliginem nigrescentes) donauit hoc anno Collegis, diuisis in vnumquemque ædiculis. Memor ornamenti fornix venientibus in ædes annum indicat restitutorem. Expoliuit itidem Federicus Seminarienses literas iam ferè consenescentes instituendo cœtum Academiæ ad scientiarum incrementa. Appellauit adolescentes ascriptos *Hermathenaicos*; siue titulo veteris Hermathenæ, quæ maximè placuit Ciceroni, siue molitus recentem Hermathenam coniunctâ sapientiâ, & eloquentiâ, cum prisca Mercurium, & Palladem copularet. Religiosè habitus est adolescentum delectus à Borromæo, ne postremi subsellij homines ad *Hermathenaicum* culmen obreperent, atque vilesceret decus iuuenile, quod magnopere alit studia facultatum. Præerat tunc scholis Seminariensibus Io. Petrus Puricellus, vir literatissimus, acer inspector ingeniorum, cuius calculis facilè summi adolescentum secerni poterant. Condita ita-

Eum Beatum prædicant Ripamontius, Serenius, Crescentius in Amphiteatro Romano, eiusque effigies spectatur in Bibl. Ambrosiana.

Ex tabulario Bibl. Ambr.

que Academia est, dicata Ambrosio disertissimo Antisti- *Rivola in vita Federici lib. 4. cap. 36.*
ti, quòd eloquentiæ cura futura ibi esset antiquior: scrip-
tæ leges, delati honores, sublatum Academicorum in-
signe, Hermathenæ veteris scilicet, ac nouæ, adiecto
græcanicarum literularum symbolo ΑΜΦΟΙΝ ΕΝΕΚΑ. Ac
quemadmodum vrbes suis facilè Magistratibus admini-
strantur, si vnus præsit (cum diuisa in optimates, vel gre-
garios homines Respublica, aut horum persæpe dissiden-
tium turbis, aut illorum ambitu, & auaritiâ pereat) ita
in regenda Academia res commissa vni est, isque præsi-
det: tum verò proceres reliqui, ac minores Magistratus
rem literariam moderantur, honore tamen semestri.
Exeunte hebdomadâ indicitur conuentus, conciliantur
primùm Superi, tum Theologorum, aut Philosophorum
effata librantur: iubetur quisque ponere, de quo dispu-
tare velit: afferuntur nodi, vt emineat Dauus sis, an
Oedipus: traduntur denique argumenta scribendi lati-
nè, solutâ, an adstrictâ mauis oratione. Si qui verò can-
didati honorem *Hermathenaicum* petunt, scriptioni rec-
tæ decus tribuitur, recitatur, scribitur plus vice simplici,
atque punctis res peragitur. Interdum Academicorum
omnium lucubrationes graphicè pictæ proponuntur
cunctorum oculis: insigniuntur stemmate Hermathenæ
scholarum dicta, cæteri autem adolescentes candidam
parmam ferunt. Hæc visum de Academiâ Seminariensi
referre, & quia etiam nos illos Magistratus obiuimus,
& quia vberrimam deinde segetem Collegio peperit
Ambrosiano. Anno postmodū vigesimo primo *Herma-
thenaici* adolescentes monumenta collocauere Federico
conditori, appellando restitutorem virtutis, parentem
patriæ sapientissimum, atque optimum. Sedes ea cœ-
tus angusta cum esset, posteà, cum reliqua Seminarij
moles superioribus annis absolueretur, longum recessit

in latus. Insequens annus Collegarum laborem prouocauit. Vicecomes instituit in antiquos Missarum ritùs inquirere, explorando ministrorum munia, rerum nomina, panis ipsius diuini speciem, & formam, cætera deinde exequendo, quæ ad sacrificandi morem, ac statos *Liturgiæ* dies pertinent. Prouerbia Salomonis, Regum hominumque sapientissimi, Gigæus illustraúit, interpretans abdita sententiarum, & latinè redditis trium Rabbinorum commentarijs, nimirum Salomonis Isacidis, Abrahami Aben Ezræ, & Leui Ben Ghersonites, castigando prætereа mendas operis. Et quia paraphrasis Chaldaica, & Syra interpretatio dissidebat ab explicatione peruulgatà, eum etiam laborem exhausit Gigæus, vt versùs omnes, ac loca secundùm fidem vetustissimi codicis Ambrosianæ Bibliothecæ conuerteret. De ritu sacrarum Ecclesiæ Catholicæ concionum egit Ferrarius, secto bifariam opere, explicatà interpretatione nominis, concionatoris partibus, sede, tempore, permistis interea Hebræorum, atque Ethnicorum in dicendo ritibus. Placuit literatis hominibus eruditio Ferrarij, Gallis præsertim, qui, ne perirent exemplaria, Parisiensibus typis vulganda iterum curauerunt. Sequenti anno Antonius Rusca caligantes damnatorum manium sedes coegit subire inuisam lucem, disputans de Inferno, & statu dæmonum; quod Ruscæ opus feliciter emersit, atque sine aureo ramo scribentem impunè deduxit ad Orcum. Aliæ quidem ipsius authoris lucubrationes iam spongiæ ereptæ, & prælum cogitantes corripiuntur flammà; in ijs differebat scriptor de voluntate numinis; quæ res cum ad aures Federici peruenisset, ferunt ab eo dictum, abnuisse diuinam voluntatem, ne quidquam de voluntate arcana numinis ederetur. In hunc ferè modum cum ditesceret Collegium, cœpit etiam alijs locupletari opibus,

Sacuerus hanc iacturam dolet eia pr. lib. pr. odarum.

bus, quas ſublata in Carnuti oppido ſacerdotia inuexerunt. Sanè hæc omnia, quæ ſcripturi ſumus, in annum vndecimum fuerant conferenda, cum eo tempore breues literas acceperit *Vicarius Generalis* de tollendis eiuſmodi ſacerdotijs: verùm ne res nimium ſtipatæ legentibus eſſent faſtidio, extractæ prudenter ſunt in hunc annum, quo, conſtitutis opibus Baſilicæ, & Bibliothecæ Ambroſianæ, oppidanorum querelæ obmutuerunt. Facturus tamen operæ pretium videor, ſi rem totam à ſuis natalibus exordiar, agendo primùm de translatis à Caſtro Seueri ſacerdotijs, tum de conſilio tollendi eadem, & cœtus omnino abrogandi. De authore oppidi variant ſcriptores; [a] Alciatus Seuerum parentem eius ſedis fuiſſe affirmat: negant [b] alij, neque tamen conditorem indicant. A Thuſcis, cum in agro Inſubrum morarentur, excitatum fuiſſe caſtrum illud author eſt [c] Marinonus, neque tamen ab Inſubribus nomen accepiſſe, vt Caſtrum Subrium appellaretur, ſed ab iure dicundo, & circumiacentium latè camporum venuſtate. Nos, cum tot ſententijs varietur, ea, quæ vera ſunt, difficilè conſectari poſſumus. Pulchritudo certè agri eius elegantiſſima eſt; nam alibi planities fertilis frugum æquat ſolum, alibi tellus tumeſcit in cliuos, eadem rurſus dehiſcit in valles, placido etiam alueo ferentes aquam. Frequentiſſima vbique oppida, aut ſuſpenſa collibus, aut ſita in camporum patentium æquore, cultorum nobilitate etiam & monumentis clara; iuris autem eius dictio adeò ampla, vt ſuburbanis prope hominibus Sepienſis Prætor dicam impingat. Quòd autem Inſubres caſtrum illud vel excitauerint, vel communiuerint, neutrum veris ſimile; quorſum enim eam ſedem conderent Inſubres, aut munimentis firmarent, cum vrbs totius agri domina iam eſſet terrori finitimis, atque ciuibus frequen-

Carnago.

Pridie nonas Octobres.

Caſtel Seprio.

a *Hiſt. pat. l. 3.*

b *Merula de Gallorum Ciſalpinorum antiquit. lib. pr. cap. 6., & Caſtillioneus de antiquis ſedibus Gall. Inſub. pag. 15.*

c *In MSS. de Mediol. familiis.*

Sephrion hic eſt in iis locus, vel Sepher à pulchritudine.

Chalcus hiſt. pat. lib. 9., & Caſtillionaeus, Puricellus in monum. nu. 587.

Lib. pr. hist.

quentiſſima? Sin verò eam ſedem ante Mediolani natales ponimus, immo vrbem facimus cum Bugato, adeòne eius rei monumenta perierunt, vt nihil Liuius, atque ſcriptores alij fuerint odorati? A Gallis quidem, cum in Italiam deſcendiſſent, inuenio, haud procul à Ticino flumine, in agro, qui Inſubrum appellaretur, Mediolanum conditum: neque tamen ab eo oppido putauerim nomen accepiſſe. Cum enim debellatum eſſet cum Thuſcis, ijque iam acie fuſi, impetus certè primum faciendus fuiſſet in ſedem hoſtium adeò validam, principem agri, cognominē Inſubribus pago Heduorum, deinde excitanda per otium vrbs: ne inſtauratâ acie Hetruſcus palantes opprimeret, ac ſedes antiquas repetens nouitiam vrbem rideret. Quòd ſi ager, in quo nati ſumus, ab eo caſtro nomen obtinuit, quid Liuius exordia Mediolani accuratè tradens non meminit, præſertim ſi vrbs illa Inſubrum fuit? Ego, cum mihi ſæpiſſimè Modoetiam, Angleriam, Seueri caſtrum, Forum Licinij, & Canturium, aliaque oppida Mediolanenſis agri vrbes quondam fuiſſe narrant ſcriptores, gratulor quidem patriæ hanc meſſem vrbium, dolet tamen mihi, quòd hiſce commentis quæratur fides. Eapropter crediderim Straboni, & Corio integræ fidei ſcriptoribus, Inſubrum agrum nuncupatum à villâ Subriæ, quam poſitam à Subre Noemi propinquo affirmant plerique, atq; eum deinde agrum cum Inſubribus pago Heduorum cognominem Bellouesus copiarum ductor comperiſſet, amplificaſſe nouis ſubſtructionibus pagum, vertiſſe in vrbem, ab omine loci Mediolanum appellatam. Tabulæ verò ſupremæ voluntatis, quas Manicunda Longobardorum Regina in pago Cariatis condidit, cum Inſubrum Caſtri meminerunt, adulatio illa eſt morientis matronæ; ſiquidem illud oppidum muniuerat Theodolinda gentis eius prin-

Liu. dec. pr. l. 5.

Reuſnerus li. 2. de Ital. affirmat forum Licinij vulgò Incino, & Canturium quondam vrbes fuiſſe.

Parte pr. Corius Strabo lib. 5.

Cairan.

Gualuaneus Flamma n. 499.

princeps, atque inde à voce vulgari Longobardorum putamus cognomentum castri Insubrum emanasse. Cæterùm Corius passim castrum Seueri appellat; neque tamen cæteros satis scriptores reuincit Bonauentura Castillionæus; nam si illud castrum à Subribus cognomentum accepisse contendit, quòd Seurium vulgò dicatur, proximi contra Vici appellationem obijcimus, quem conterranei Vicum Seueri appellant. Castrum autem, non *Vi seuero.* ab Imperatore Seuero (nam longè vetustius est oppidum) sed à gente eius nominis nuncupatū fortasse ex eo credimus, quòd [a] Alciatus, & [b] Gruterus veterem Seueri cuiusdam *epigraphem* ex vicino oppido Gallareato depromunt. Tristanus nihil super eà re certi statuit; tanta rerum humanarum caligo est, vt cum aliena quærimus, patria etiam monumenta ignoremus. Sanè in eo Seueri oppido natum Maximianum Herculeum compertum est apud omnes, idque æquatum deinde solo, cum summa imperij inter Turrianos, & Vicecomites agere- *Corius par. 2. Chalcus lib. 17.* tur. Siue enim quidam iura hospitij violantes, oppidum eiecto Guidone Castillionæo ceperint, siue Prætoris Mediolanensis edicto, vt excederet eius mœnibus intra triduum municeps omnis, atque incola, iamque ingentibus copijs Mediolanenses adessent, præferente signum Gaspare Garbaniatensi, ac duce prope agminis Bonifacio Pusterla Celsiani *Cœnobij Abbate*, certè vt parerent edicto, nudatum cultoribus oppidum est, & ab hoste direptum, excisumque, neq; tamen in sacras Aedes sæuitum. Excedebat interea miserabile agmen, viri fœminis immisti, onusti sarcinis, paruisque liberis; ac retorquebant sæpenumero oculos ad suas ædes, fragore tectorum ruentium reuocati. Exanimes sedis eius reliquiæ super- *Bugatus lib. pr. & Castillionæus* sunt adhuc cladi murorum, pinnæ videlicet, semirutæ turres, cisterna, & cuniculi, cum ad præterfluentem

a Ex inscript. Mss. eiusd. Alciati

b In inscriptionib. totius terrarum orbis. Gallarato lib. 9.

Olonæ

Olonæ amnem irent aquatum oppidani. Lugubrem hancfaciem loci, tesqua inhospita, ac parietinas vepribus, & virgultis vestitas curiosè spectaui, cum in abscissam vndiq; ac præruptam rupem euasissem, comitatus suauissimis, ac ornatissimis fratribus Antonio Maria, Iosepho, & Placido Pusterla, apud quos Lunati Ceppini rusticabar. Cæterùm cum Prætores Mediolanensium, & Gallarcatisuum honorem capessunt, sanctè iurant, se omni ope curaturos, ne quis restituat sedem illam inquietæ rebellionis, cultoribusque inducendis substructionem vllam aggrediatur. Quæ loci infrequentia, ac deformis inæquali maceriâ vertex, squalorque perpetuus, cum occurrisset Diuo Carolo lustranti Diœcesim, Collegas, & sacrificulos omnes, qui fanum Ioannis tuebantur, induxit in ædem Carnuti (oppidum id est à Carnutibus Gallis nominatum): sustulit postea Collegium illud Federicus propter angustias profanarum ædium, & sacræ. Tres Collegæ ascripti sunt Ambrosiani templi *Canonicis*, & sex minores sacrifici ad *psalmodiam*: accessere item prouentus, ac dos sacerdotij; reliqua, quæ viritim diuidebantur, cessere Bibliothecæ Ambrosianæ. Decedit interea Paulus Quintus, cum tot beneficijs Ambrosianos Collegas cumulasset, atque in vacuâ sede Gregorius Decimus quintus collocatur. Vitam pariter absoluit Ioannes Petrus Glussianus ex Conseruatoribus Collegij, Ordinis Patricij vir, ex sodalitio Oblatorum; fuerat hic contubernalis Diui Caroli, eiusdemque sanctimoniç studiosissimus, nec tamen inuisus literis politioribus, quas in sinu fouisse argumento est suauitas characteris, quo res gestas à Sanctissimo Antistite Borromæo persecutus est diligenter. Sanè teritur omnium manibus liber, non modò ob Diui Caroli facta, quæ describuntur, verùm dictionis ipsius dulcedine, & perspicuitate, nunquam ani-

Glussianus in vita D. Caroli lib. 2. cap. 11., & Riuola in vita Cardinalis Federici lib. 5. cap. 7.

De Carnuto vide Castell. de Gallorum Insubr. antiquis sedib.

Riuola loco supramemor.

Picinellus in Athenæo.

animo, oculisque fastidium creantis. Sparguntur iam, & disseminantur in terrarum omnium memoriam res Caroli immortales, singulari etiam erga ipsum numinis studio, vt disertissimum tantæ virtutis præconem inueniret. Glussiano subrogauit Federicus Gulielmum Vidonum maioris templi *Canonicum*. Interea dum Franciscus Collius disputationes suas de animabus Paganorum vulgi oculis proponit, in quibus celeberrimos promiscui sexus homines, aut ignibus æternis addictos, aut sideribus illatos docet, vt singuli numen nouerant, & coluerant, nouissimam hanc Glussiani iacturã alia consecuta est. Mortem obijt Benedictus Sociacus, atq; ipse omniũ primus funestauit Collegium, vir certè Poetis gratissimus, promptus ingenio, versiculos persæpe fundens ex tempore, qui genitus à Musarum vna videri potuisset, nisi illæ Venerem semper ignorasse crederentur. Hæc carminis felicitas conciliauerat maximè hominem viris doctissimis, Federico præsertim, qui sæpius illum mensæ adhibuit, auxitq; pluribus sacerdotijs. Heroici characteris necdum politum carmen seruamus in tabulario, nam Oloris ritu canentem oppresserant fata. Cothurnatus etiam prodijsset in scenam Sociacus, Ieptheam Virginem acturus: verùm ignis absumpsit carmen, ac funeri scriptoris ferè prælusit. Parentarunt Sociaco suo Musæ; has verò præficas illacrymantes funeri excitauit Augustinus Terzagus, eisdem Pindi sacris initiatus: multòque pòst visus est è tumulo reuocasse hominem Philippus Picinellus, vir infulà sui Ordinis, & dicendi copià clarissimus; extulit enim Collegam nostrum summis laudibus, donatà sic nominis immortalitate. Alter iam annus inierat, cum positæ prope extra solis vias regiones rem augent Ambrosianam. Ex vrbe Machao miserat Celsus Confanonerius, Mediolanensis Patritius, ex Sodalitate

Anno 1622.

Anno 1623.

Ex literis nuncupatorijs suorum carminum ad Conseruat. Bibl. Ambros.

In athenæo Scriptor. Med.

1624.

Machao.

Iesu, libros Iaponensibus literis scriptos, quemadmodum gens illa humanitatis nescia, prompta tamen ingenijs, confecerat. Accesserat epistola ipsius Celsi ad Federicum, cuius hæc sententia: discedere ex Iaponensi Prouincia Sebastianum Vieram eiusdem Societatis hominem, vt Romæ rem Iaponensem curet: eum locuturum cum Federico non sine Celsi inuidiâ, qui se non ante visurum ora Borromæi speret, quàm vitâ defunctus, metuendæ æternitatis die, spectet Cardinalem inter cæli proceres gestientem vnà cum Carolo iam astris recepto: se minimè versari in Iaponiâ incommodæ valetudinis causâ, animũ tamen residere adhuc apud barbaros illos, ad quos remeandi spes sit. Precari enixè Borromæi pietatem, vt quando Iaponenses exquisitissimis cruciatibus Catholicæ Fidei asseclas torquent, commendet Confanonerium numini, quò alacriorem animum ad carnificinæ patientiam afferat, ne vultus debacchantis tyranni, aut cruentæ manus tortorum mentis constantiam exarment. A moderatore, qui prouinciam illam obiret, factam potestatem mittendorum ad Insubres codicum, quos latinè, italicèq; vertissent nonnulli: paucos admodum repertos in Machaensi Collegio, eosque non alio nomine gratos fore Antistiti, quàm quòd Iaponensibus literis sint exarati. Daturum præterea dono Patrem Sebastianum arculam ad recondendas diuini panis hostias, ne inter sacrificandum Federico Celsus possit excidere: se facilè impolitę dictionis veniam à Borromæo impetraturum, quando Italicam linguam penè oblitus iam quadraginta annos peregrino sermone loqueretur. Alias autem literas, quas Celsus pro necessitudine Borromææ familiæ, ac Confanoneriæ subinde scripsit ad Federicum, fuisse redditas argumento est fragmentum epistolæ, quod proponit Augustinus Mascardus, cum scribenda-

Decimo quinto Cal. Martias.

Daniel Bartolus lib. 4. pag. 197. secunda partis Asiæ.

Giapone.

In libro artis historica tract. pr. cap. pr.

darum hiſtoriarum initia, non ad Moſem authorem, ſed ad Abrahami vſque ætatem reuocat. Porrò eam epiſtolam miſerat Celſus ad Borromæum, cum in Regno Sinarum moraretur; nam inſederat Federici animo voluptas cognoſcendi mores hominum, quos natura in vltimas terrarum regiones deportauit, & naſcentem inibi Religionem amplificandi. Reddidit autem Viera literas Confanonerij Borromæo, quas nos ex reliquis ideò delegimus, quòd Sebaſtianus ille epiſtolæ curator ſæuos deinde cruciatùs Religionis Catholicæ gratiâ ſuſtinuit, quemadmodum fusè hominis necem perſequitur eruditiſſimus noſtrâ memoriâ ſcriptor Daniel Bartolus. Hæc foris: domi Patritius alter Ambroſianas thecas præclaro munere inſigniuit. Tradidit dono Comes Franciſcus Siccus Borella commentarios rerum geſtarum Franciſci I. Sfortiæ Ducis Mediolanenſium deſcriptos membranâ. Codex quidem pretio & elegantiâ nobilis amplitudinem hanc domicilij expoſcere viſus eſt, non modò ob memoriam gentis Siccæ, quæ etiam in præſens ornatiſſimi Equitis Ioannis Baptiſtæ latoclauo, & ſapientiâ eminet, verùm ob teſtimonium inſignium virorum, quos Inſubrum Ducibus ea familia aſtrinxit. Scripſerat illos commentarios Ioannes Simonetta ſcriba intimus Ducis Galeatij, vir literatiſſimus, & in grauioribus aulæ, ſuique honoris occupationibus nunquam intermittens ea ſcribendi ſtudia, parens Iacobi doctiſſimi pariter hominis, quem Apoſtolici Senatus purpura, Paulo IV. imperante, decorauit. Quamquam (vt Principum beneuolentia eſt inconſtans) infelicia rerum humanarum euenta expertus Vercellis exul moritur, nihilò interea mitiùs arridente fortunâ fratri Franciſco, qui antea rem Inſubrum arbitratu ſuo moderatus, poſtmodum in arce Ticinenſi incluſus interimitur. Itaq; hunc codicem Galeatius Ma-

Parte 2. Aſiæ lib. 5. Imper. Toxenguno pag. 422. deceo etiam Alegambe in Indice Martyr. Societ. Ieſu.

Ex Athenæo Abb. Picinelli, Ciaconio.

Arlunus ſect. pr. hiſtoria.

ria Sfortia, ac filius Ioannes Duces Insubrum dono dederunt Ioanni Antonio Sicço Borellæ; nam is genitus ab Antonio Ducum aulico pueritiam omnem apud Franciscum Sfortiam regiâ penè educatione institutus cum traduxisset, Galeatium Mariam Ducem sibi demeruit, qui prætextatum Ioannem Antonium dilexit vnicè, tum grandem natu singulari virtute, ac fide præditum summis honoribus exornauit. Præficitur quidem primùm prætoriano militi, tum Ducis stabulo, insignitus præterea Comitatu Vici Martis, quod oppidum est *Metrocomia* Brianteorum collium, & regionis, quam à veteri Martis cultu appellamus Martisanam. Cum autem militaris disciplinæ scientiam teneret in primis, populos non modò transpadanos, verùm etiam Vallis Clauenæ, Vulturenæ, ac fines Larij rexit, præpositus etiam Foroliuiensi militiæ, vt Catharinam Ducis sororem, eamque prouinciam seruaret incolumem: præfectus item Placentiæ, secundùm Papiæ; qua Ciuitate donatus à secretiori Ducum consilio fuit, repositâ mox regiæ educationis gratiâ, cum Ducis Maximiliani Sfortiæ pueritiam educandam suscepisset. Hæc referre attinuit ob munificentiæ monumentum, ac familiæ decus sempiternum. Reperio eductos hoc anno ad nostra studia adolescẽtes Collegij trilinguis decimo calendas Quintiles; nam illud quoque Collegium fouendis literis instituit Cardinalis. Et quidem debueram in annum sequentem hanc rei memoriam reijcere, tunc enim conditum fuisse Collegium tradunt monumenta: verùm quia candidatos latinæ linguæ vocauit hoc anno Olgiatus ad conuentum, prospecturum me legentium voluptati opinor, si narrationem præcipiam, cum annum venientem sibi totum ferè asserant Academia Graphidis, & pretiosa opificia tabularum. Cum igitur fructùs vberes ex Ambrosianis seminibus

Vimercato, de quo Gaudentius Merula.

Forli.

nibus colligi intelligeret Federicus, facturum se è republica censuit, si alia subinde semina in eodem agro sobolescerent, cultorum ritu, ne mendaces postea fundi, aut egentes, seminis colentium incuriam accusarent. Itaque Collegium instituit adolescentum, quos Alumnos appellauit, mandando præterea Conseruatoribus, & Doctoribus Bibliothecæ, vt spectarent, si qui ingenijs prompti, aut in Collegijs vrbanis morarentur, aut alibi indolem suam proderent, modò ne desultorijs essent animis. Ascripsit verò Borromęus Alumnorum albo Hieronymum Aliferum, Franciscum Riuolam, Petrum Antonium Brugnolum, Mauritium Bimium, Ioannem Petrum Puricellum, Franciscum Bernardinum Ramponum, Fortunatum Raulium, Iacobum Philippum Butium, Ioannem Donatum Ferrarium, & Nicolaum Pellizarium. Porrò vt grassarentur ad nobilium linguarum scientiam, alterius item Collegij author fuit Cardinalis, quod à Latini, Græci, atq; Hetrusci sermonis scientià trilingue nominauit. Suas deinde in classes cooptauit singulos adolescentes, prout natos eis facultatibus nouerat, conditis quoque legibus, quæ statos conueniendi dies indicerent Collegis, ac scribendi pensum imponerent; annumerabantur autem à Federico, non vt elementa, præceptaque earum linguarum discerent, verùm vt intima, atque occulta scrutarentur. Quos linguæ Græcanicæ addixit Cardinalis, reperimus hos ferè, Donatum Ferrarium, Iosephum Rasium, Carolum Antonium Daucrium, Octauium Ferrarium, Ioannem Baptistam Argentum, Bonettum Arrigonum: quibus adoptauit etiam alios, videlicet Ioannem Baptistam Roueram, Alexandrum Perlascam, Ioannem Baptistam Cossam, Carolum Carcanum, Carolum Dardanonum, Carolum Franciscum Bonsignorium, Franciscum Hyacinthum Arrigonum,

Anto-

Antonium Mozzonium, quorum ſcriptiones ſeruamus adhuc, cum in Mediolanenſi Seminario audirent Quirinum Doctorem eius linguæ. Qui Latini ſermonis decus ab interitu vindicarent, vocati fuerant à Borromæo Carolus Albricius, Iulius Cæſar Moneta, Franciſcus de Domis, Marcus Aurelius Sampſonius, Ioannes Baptiſta Cantonus, Oliuerius Mazuchellus, Fortunatus Raulius, Ioannes Baptiſta Naua, Horatius Landus, Hieronymus Bonſalius, Ioannes Antonius Caſtillionæus, Bartholomæus Argentus; hos deinde anteſignanos habuimus eius linguæ, eoſque primùm Olgiatus Bibliothecæ Præfectus, atque Princeps huius agminis conuenire iuſſit hoc anno ſcriptionibus compluribus delatis, quemadmodum argumenta earum tradiderat Olgiatus. Alios ſibi vendicauit lingua Hetruſca, maiores tamen natu, Franciſcum Riuolam, & Carolum Villam *Canonicos* Aedis Diui Thomæ in Terra amara (remanet ſedi id nomen, quòd ſontes in illius area laqueo punirentur) Ioannem Baptiſtam Villam *Canonicum* fani Diui Babylæ, Ioſephum Aliferum *Canonicum* Baſilicæ Protomartyris, Franciſcum Bernardinum Ramponum, Archangelum Braſcam. Si quis autem attentè Collegij trilinguis inſtitutionem, atque Alumnorum delectum expendet, mirabitur primùm ingenium, mentemque Borromæi conſulentis ſic eruditioni, ac ſcientijs, tum verò hoc agmen hominum commendabit, quos editis poſtea lucubrationibus, & geſtis honoribus ſummis ire per ora ciuium audimus elatos laudibus, etiam cum eorum aliqui luce fruuntur, aut virtutis immortalitate rediuiuos, quos dira neceſſitas nobis inuidit. Et quidem reliquæ adhuc tabulæ indicant nobis propoſita fuiſſe aliquibus Alumnis ſcribendi argumenta, atq; adiectos Cenſores ad explorandas lucubrationes, collatoſque inter ſe animaduertendi cer-

Puricellus in differt. Nazar. cap. 54. nu. 14. & Villa in libro ſeptem Baſilicarum.

certamine, ne censuræ seueritas malè sanas scriptiones admitteret. Hieronymus Alifer acceptissimus Federico, quemadmodum nos ex literis Borromæi ad ipsum frequentiùs missitatis coniecimus, scribere debuerat de Mediolanensi Basilica Apostolorum Petri, & Pauli, non eà quidem, quam in Regione Tonsa vrbis *cœnobitæ* Benedictini colunt, verùm nobiliore aliâ, quam siue Monas Archiepiscopus, siue Ambrosius excitarit (nam ea fama in ambiguo est) celeberrimam fuisse constat ob exuuias Apostolorum, & Nazarij Martyris ibi reconditas, ac Serenæ potentissimæ fœminæ largitatē, quæ marmore libyco strauit templum, cum Mediolani vnà cum viro Stilicone consideret. Tradunt inde scriptores Apostolorum primùm, Nazarij deinde appellatam Aedem: quamuis Ambrosius illam eandem Basilicam vocauerit Romanam, propterea quòd in ea regione vrbis sita sit, quæ Romam ducit. Claruit etiam delubrum illatis in aras complurium Diuorum corporibus, & adiecto mystarum Collegio diuite copiarum, quas putamus à Gulielmo Bocardo ciue donatas, cum ille agens feras Matroniani corpus diu inter siluas delitescens reperisset; nam ager postmodum, in quo effodit mortales eremicolæ exuuias, fundique affines sunt in potestate *Canonicorum*. Collegij istius ædes illic priùs steterant, quà Franciscus Sfortia magno sumptu *Nosocomium* extruxit anno MCDLVI.; verùm in sedes Virginum migrare iussit *Canonicos*, quæ proximum Agathæ fanum tuebantur, *Monialibus* in alias sedes eiusdē Diuæ prope *cœnobium* Augustini in Regione Nouâ inductis. Hoc altero postea sublato Vestaliū domicilio superfuit Augustini nomen, atq; ara in eiusdem Aede posita est Agathæ ad *cœnobij* veteris monumentum. Francisco Riuolæ mandauerat Cardinalis, vt Grammaticæ Abyssinæ operam suam impenderet; an obsecutus

fuerit

Ripamontius lib. 2. dec. pr. hist. eccl.
Puricellus in dissert. Nazar. cap. 37. Villa de septem Basilicis, Innocent. ab Eccl. in vita Caroli à Basilicapetri cap. pr. lib. pr.
Puricell. in dissert. Naz. cap. 58.
Vide in Martyrol. Rom. 6. Id. Maias.
Epist. 54 ad Marcellinam sororem.
Bonauentura Castillionæus in vita Mss. S. Calimerij, & Castellus in libro, in quo agit de Ducibus, & Princip. Med.

fuerit Federico, non satis scio; illud quidem compertum mihi est Armeni sermonis doctum fuisse Riuolam, ac postquam voces omnes illius linguæ intulisset Latio, Grammaticas institutiones absoluisse: quæ omnia denique prodierunt in publicum. Mauritio Bimio contigerat Conciliorum cura, quæ in Italia sunt habita, colligendo nimirum singulorum monumenta, ac in vnum veluti corpus rerum omnium partes, & membra conferendo; quæ autem vera, ac legitima Concilia, quæ adulterina, significabat Franciscus Bernardinus Ramponus. De origine, & incrementis Bibliothecæ, Collegijque Ambrosiani Fortunatus Raulius, vir disertus, cuius memini initio operis, scribere aggressus fuerat; mors præpropera eripuit nobis hominem, tristi literatorum hominum fato, quos rarò senectus expectat. Arabicum codicem Alpharabij, manu descriptum, tradiderat Borromæus Iacobo Philippo Butio, vt donaret Latio: agebatur in eo de legibus, ac elementis musices; hæc autem studiorum auspicia placuisse maximè Cardinali argumento est, nam Butium postea, & Ioannem Donatum Ferrarium in Collegas nostros cooptauit, quemadmodum trademus; is verò Ferrarius cum sermonis Græcanici scientissimus esset, iussus à Borromæo lucubrationes Græcorum reddebat latinè. Vt literatorum oculos subirent lucubrationes Antonij Georgij Besutij, curam eam Cardinalis Nicolao Pellizario commiserat: isque respondit votis Borromæi, castigando, & vulgando opus hominis. Porrò Besutius ille non obscuro loco ad Lacum Vrbanum natus, cum altus, educatusque fuisset à Diuo Carolo, decessit de vita in aula Federici, atque ex consuetudine herili postquam singularem prudentiam hausisset, instituit suis lucubrationibus milites, expendens loca plura Polybij, ac Cæsaris, quæ ingenia ad legendum inuitent. Vnum

præ-

præcipuè mirati ſumus, dum illius librum volueremus, etenim Federicum Aenobarbũ ſæuitiæ notà liberat, neque ab illo Mediolanenſiũ vrbem ſuperiniecto ſale dirutam, verùm excisa modò mœnia, ac domos eorum docet, qui Guelphis ſtuderẽt; quę omnia licèt aduerſentur ſcriptoribus noſtratibus, atque exteris, conatur tamen probare coniecturis. Vt ſcriberet de vocibus *radicalibus* Hebraici ſermonis, demandauerat Borromæus prouinciam Brugnolo. Neque poſtrema fuerat propugnandæ religionis cura; Spartam illam tuebatur Ioannes Petrus Puricellus, elaborando controuerſias, diſcutiendoque myſteriorum caliginem, quam hæreticorum impudentia mortalibus offuderat. Oſtendit nobis exaratas manu controuerſias illas Auguſtinus Puricellus Laurentianæ Aedis *Archipresbyter*, atque alia doctiſſimi Patrui ſui monumenta nondum à typographis tractata. Porrò ætatem penè omnem tranſegerat ille maiorum diſciplinarum ſtudijs, longà Philoſophiæ, ac Theologiæ conſuetudine auocatus penè à reliquis facultatibus: vt propterea Cardinalis controuerſijs conficiendis prudenter admouerit hominem, volente Mineruà facilè ſcripturum. Reliquam verò ætatem affectam ſenio ad amœniora ſtudia conuertit, monumenta videlicet vrbis vetera tradendo, exoletas iam vetuſtate memorias Diuorum excitando, vindicatis itidem ab iniurià criminis ſanctiſſimis ciuibus Arialdo, & Herlembaldo, agens præterea de templis, vt narrauerant tabulæ, ac conijciendo, diſputandoque aſſequi potuerat, eæque lucubrationes iam prælum ſubiere. Fregerat denique mala ætas hominem maiora etiam molientem; nam animus erat (quemadmodum nõ obſcuram antea dederat ſignificationẽ) non modò fanum Ambroſij, & Laurentij illuſtrare, eiuſq; myſtas, verùm cæremonias, & ritus hoſce Ambroſianos,

Puricellus in Athenæo.

quibus facimus ad aras, ac psallimus. Placuisset quidem id operis eruditis hominibus; nam cum Romanorum, ac Græcorum mores teneamus, nostros plurimi ignorant, ex quibus tamen multa decerpta sunt, atque illata in Gregorianos modos, sacra præcipuè carmina, & preces. Plura quidem tradidit Collega noster Iosephus Vicecomes, cum *Liturgiæ* ritùs persequeretur, seque ad hoc opus iusto volumine aggressurum est pollicitus: promissa tamen minimè seruauit; eundem quoque laborem iussus à Diuo Carolo exhausit Carolus à Basilicà Petri Nouariensium Antistes; nos fortasse (modò ne mala corporis cœptis obsistant) cuncta tradere instituemus. Hæc igitur studia præbebant alumnis iter ad Ambrosiani Collegij decus; nam ad eam messem subolescebant. Ex Collegio autem trilingui prodierunt illustres doctrinà viri, Octauius Ferrarius cooptatus postea in nostros Collegas, Bonettus Arrigonus, Franciscus de Domis, Horatius Landus, Ioannes Baptista Rouera, Hieronymus Bonsalius, Ioannes Baptista Naua, & Bartholomæus Argentus. Reliquorum par decus; Ioannes Baptista Villa maiores vrbis Basilicas, ac vetustissimas quasq; Aedes exornauit, indicatà singularum origine, conditoribus, atque sacris exuuijs templorum, monstrando præterea preces ad conciliandos in septenis delubris Diuos, statà eorundem nomenclaturà. Comparauit deinde in calce libri Insubres cum Quiritibus, docens Mediolanensem vrbem appellatam meritò Romam alteram, quo nomine quondam Constantinus Byzantium insigniuit. Hunc sanè titulum, ac nomen præferebat olim Mediolanum, propositis extra mœnia versiculis ad commendationem, ac terrorem vrbanæ magnitudinis, qui Thebis, atque Athenis maiorem esse vrbem indicarent, & gentibus metuendam; verùm siue Galeatij Vicecomitis odium

Vicecomes de Missæ ritibus lib. 2. cap. 12.

Lib. 2. de ritib. Missæ cap. 13.

Innocentius ab Ecclesia in eius vita lib. 6. c. 7.

Perinellus in Athenæo.

Morigia lib. pr. cap. 2. hist.

odium fuerit erga Patriam, siue adulatio erga Ticinenses, ne arcis munitissimæ substructionem iniquo animo paterentur, siue vtrumque, marmor illud gloriæ Mediolanensis Papiæ ad caput pontis, qui Ticini ripas iungit, in pariete inclusum est, nec prætereuntium oculos adducit. Ordines item religiosorum hominum, & militum recensuit Villa; persequitur autem singulorum initia, & incrementa, docet quinam fuerint authores instituti, quæ ratio, ac leges, quo anno vnusquisque Ordo prodierit, aut interierit, describendo præterea vestium cultum, leucophæatos, tum atratos, candidatosque, & *lignipedes*, arctoque fune constrictos *cœnobitas*, vt Ordinis indumenta, aut monstrauere Superi, quemadmodum Dominicanæ familiæ, aut conditores cœtus inuenere. Postremum hoc opus nondum typographos conuenit Ambrosianæ Bibliothecæ scrinijs contentum. Idem scribendi genus delectauit Ioannem Antonium Castillionæum Curionem Aedis Vincentianę, amantissimum perscrutandæ antiquitatis virum. Scripsit primùm de Aede suà, ac vrbanis Curijs, rimatus diligenter singula monumenta, quæ Ticinensis Portæ confinijs circumscribuntur: præterea superstitiosæ religionis exuuias, & lapides indices vetustatis collocauit in parietibus Vincentianis, substructà domi quàdam veluti antiquitatis officinà. Aliæ itidem lucubrationes satis significant hominis voluptatem in scribendo; nam siue ea æstimemus, quæ de templis vrbis, siue ea, quæ de Regibus Angleriæ, ac de flagrionibus exarauit, singula redolent antiquitatem. Sustulit Castillionæum lues minimè tamen immemorem instituti sui, & Bibliothecæ. Quippe membranas suas omnes, aduersaria, ac quidquid scripserat, forulis Ambrosianis legauit, meditamenta videlicet, atque absolutam structuram lucubrationum. Politiores literæ

Puricellus in vita S. Laurentij Littæ ca. 33. num. 24.

Caluus in Scena liter. script. Bergom. par. pr. tenuerunt Franciscum Arrigonum acceptum Musis ob aciem ingenij, quæ in illus lucubrationibus vibrat. Commendauit etiam hominem Græcanicæ linguæ scientia, vnde Atticæ vbertatis elegantiam hausisse censemus. Maiora secutus est Oliuerius Mazuchellus, vir literatissimus; fuit enim hominis ingenium ad omnes artes, & scientias factum: siue enim amœniores literas spectemus, siue Philosophiæ, ac Theologiæ vtriusque interiorem notitiam, calluit omnes apprimè, quà dicendi copià, atque habendarum orationum suauitate, quà vi quàdam arguendi, & facilitate nodos explicandi. Certè ipsius nomen sæpissime in Theologorum scholis commendatum audiuimus, cum ij sua effata nobis adolescentibus traderent; quæ res placebat maximè, quòd obæratus essem Mazuchello: is enim me, & sacrà ornauerat togà, & alia antè omnia mente voluentem Seminariensibus Musis formandum tradiderat. Concidit superioribus annis: secutaque est hominem mortuum fama, quam liuor superstiti negauerat; hoc virtuti contingit, vt nitens multorum oculos perstringat, eam verò cæcitatem abstergat, cum sua lumina moriens condit. Claudit agmen Alexander Perlasca, cui Latini sermonis traditos fasces Octauius Ferrarius pater eius linguæ in Patauino Gymnasio viris doctissimis est professus. Ego enim ad laudes Alexandri scribendas alienam priùs fidem implorare debui, quàm meam, ne familiaritas tradenti obesset. Si quis tamen lucubrationes ipsius permultas amet euoluere, puram putam vbique Latini sermonis elegantiam suspiciet, eumque vnum affirmabit aureæ ætatis facundiam posse reuocare. Sanè cum luteo hoc seculo longè plures barbari castimoniam latinæ linguæ violent, quàm olim in Latium irruperint, mirum est quosdam meliori luto fictos fuisse, qui intermortuam latinitatem exci-

Picinellus in Athenæis.

Picinellus in Athenæis.

excitarent ad vitam. Habuit quidem Perlasca, Latini sermonis vindex acerrimus, testes, ac præcones suæ eloquentiæ Gasparem Scioppium, Octauium Ferrarium, *a In epist. ad* Carolum[a] Mariam Maddium Græcanicæ,& Latinæ linguę doctissimos viros; neq; ij aliquid magis mirati sunt in *orat. Perlascæ.* hoc Alexandro, quàm quòd Latium totum subegerit. Eadem studia hominem etiam confectum morbo prosecuta sunt, quæ nouem annos in erudiendà Seminariensi pube, & ætatem propemodum totam absumpserant, eumque ereptum terris adhuc luget eloquentia. Hæc sunt alumnorum lumina citra reliquorum inuidiam: ne, si quem nostræ laudes præteriuerint, malè scribentem sugillet. Cæterùm cum iam secundum annum *1625.* Romani honoris fastigium teneret Vrbanus Octauus, Gregorio Pontifice mortuo, spes maxima affulsit Musis, non modò quia placerent summopere Vrbano studia, & cogitationes Federici, sed quia morum similitudo, ac familiaritas ita vtriusque animum copulauerat, vt sæpissime Vrbanus literas ad Borromæum scriptas priuato nomine subsignaret. Et quidem Pontifici Maximo æqua res visa est, vt vnus ex nobilissimà Borromæorum Familià Conseruatoribus Bibliothecæ ascriberetur, ne alieni tantùm molem hanc scientiarum regerent, tum verò demerendis hoc pacto studijs, & animis Borromææ gentis erga literatos, quos huic familiæ acceptissimos fuisse satis intelliget, qui in Pontificatum Diui Caroli, ac Federici inquiret. Itaque Vrbanus vnum ex eàdem familià tueri iussit Collegium, siue is Ecclesiasticà togà ve- *Ex diplomate pridie Cal. Sch.* laretur, siue aris minimè addictus esset. Porrò Federicus inter gentiles Borromæos Comarchum Iulium Cæsarem progenitum à fratre suo in Conseruatorum album retulit, eiusque sobolem, nepotesque, ac posteros ad tuendam Bibliothecam aduocauit; eos autem si infœcun-

da coniugia negarent, proli, & nepotibus, ac posteritati toti Comitis Caroli Borromæi, qui eàdem cognatione Cardinalem attingebat, fidem hanc, & tutelam transmisit. Posthæc instituit locupletare Collegium Vrbanus; nam sacerdotium pingue Bolati (pagus is est agri Mediolanensis) eà lege mandauit petenti, vt quotannis aurei numi quinquaginta penderentur Bibliothecæ, qui tamen reditus duodecim tantùm annis definiretur. Per eos dies prioribus Conseruatoribus prorogatum imperium est; accessit cæteris Comarchus Iulius Cæsar Borromæus, atque Gulielmo Vidono suffectus est Aironus templo Nazarij Præpositus. Euulgauit hoc anno duas historiæ Mediolanensis partes Ripamontius, atque à Pontificatu Chrysolai ad Diui Caroli tempora rerum gestarum memoriam trahens Ecclesiasticam historiam absoluit. Describuntur autem accuratè à Ripamontio incrementa, & casus Mediolanensis Ecclesiæ, prout res humanæ sunt mortalibus secundæ, aut læuæ. Quæ cum agerentur Mediolani, Hieronymus Foscarinus Consul Babylone curam suam omnem nostris temporibus adhibebat. Accepimus ab eo sermonis Arabici codices, *Ectarim* in primis, deinde monumenta rerum sacrarum, Diuorum præcipuè, quorum sanctimonia maximè refulserat in Oriente. Res vna cogitationes Federici decepit; nam cum Abyssinum hominem expectaret ad doctrinam eius linguæ, isque iam naui veheretur ad Insubres, abducitur in vincula à piratis. Doluit vicem hominis Borromæus, quamquam rursus operam suam promiserat Foscarinus, si quis ab Hierosolymâ, aut proximis sedibus Babylonem aduentaret eius sermonis peritus: ne Collegę Ambrosiani linguæ Abyssinæ scientiam desiderarent.

Ex diplomate prid. Kal. Mart.

Ex literis Prid. Nonas Nouemb.

DE

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER QVARTVS.

POstquam Musarum imperium, atque eius firmamenta constituit Federicus, cæteras quoque artes exornare cœpit; quod acre incitamentum est ad alendas in vrbanis ingenijs disciplinas. Cum autem facultates dignæ ingenuis hominibus, pictura in primis, Architectonice, ac statuaria sint visæ, artes eas restituere, ac fouere est adortus. Damnauerat sæpenumero Cardinalis, cum Diœcesim suam obiret, simulachra quædam, & pictas imagines nescias omnino artis eius, quà fiebant, nec habitu modò corporum malè natas, sed à sacrarum literarum oraculis absonas, inductis in agrestia fana commentis, ac deformationibus pingendi, quæ thure primùm, & facibus culta, superinductum deinde albarium colentium oculis, ac Religioni eripuit. Tum verò consenuisse apud Insubres credebantur illæ artes: nisi quòd im- Anno 1615.

immane Templum Magnæ Matris sculptores cessare minimè pateretur. Cum Ludouicus Sfortia, cognomento Maurus, rei Mediolanensi præsideret, Leonardus Vincius (de quo longè plura scribemus, cum rerum narrandarum ordo admonebit) illustrem condiderat Academiam, non modò propter ipsius authoris nomen, verùm quia viri nobiles ex ea prodierunt, Bernardinus Louinus, Ioannes Paulus Lomatius, Cæsar Sextius, Marcus Vglonus, alijque complures; quibus postea pictura debuit plurimum, quòd famam hanc artis, ac Vincij disciplinam tabularum suarum pretio decorarint. Antiqua ciuium studia reuocauit Borromæus, eò maiore facultatum compendio, quò plures in recenti Academia disciplinæ tradebantur. Cœtum igitur hunc Pictorum, Statuariorum, atque Architectonices instituit in Pontificali Palatio anno vigesimo altero supra millesimum sexcentesimum, eique cæremoniæ interfuere Alexander Mazenta *Archidiaconus*, Iulius Cæsar Vicecomes *Primicerius*, atq. Antonius Olgiatus Præfectus Bibliothecæ. Hoc anno vocati in ædes Ambrosianas accepere primùm à Federico authore Academiæ leges, deinde inducti in sedem certam cogendi cœtus. Qui singulis artibus, veluti duces operis, ideoque erudiendæ iuuentuti præessent, creati fuere Io. Baptista Crispus, Ioannes Andreas Biffius, & Fabius Mangonus. Porrò hic Fabius architecturam restituisse est visus, non modò regiarum ædificationum, atq; excitandæ Aedis maximæ Mediolanensium (quod fanum miraculo est terris omnibus) in Insubribus curà, verùm quia Carolum Butium Architectum clari nominis ad interiorem scientiam Architectonices, tradendo artis eius præcepta, deduxit. Biffius verò marmoris asperitatem feliciter vicit, simulachris affabre inductis: tantique artificij specimen præbent toreumata, quæ ambiunt Tem-

Raphael TricHet in vita Leonardi Vincij.

Ex tabulis Biblioth.

Templi maximi odeum. Crispum autem non modò ijs præposuit, quos pictura sibi oppignerauerat, verùm toti Academiæ, ornauitque Principis nomine, & imperio. Sanè Crispus in oppido Ceredano (quod vulgus Ceranum, Polybius Acerras vocat) Nouariensis agri natus, à patria sede cognomento Ceranus, à parente, quòd pingendo vitam toleraret, ad eandem disciplinam institutus, eminuit Mediolani primùm, tum apud reliquos Insubres nobilitate artis eius, quam profitebatur; neque tantùm picturæ placuit Crispus, sed etiam plasticen, atque architecturam coluit; quà cum præstaret, plurima architectatus est in ornandâ Aede primariâ Mediolani, atq; frontem totam excitauit templi Paulini prope delubrum Euphemiæ, singulari ingenio operis, quod proximam Aedis Marianæ faciem creditur æmulari. Cerano quidem Principe cum plures cooptati in hunc cœtum fuissent, se se postmodum ex vulgarium pictorum grege exemerunt, nimirum Daniel Crispus, Carolus Franciscus Nuuolonus vulgò Pamphilus, Ioannes Paulus Blancus, Camillus Alsona, Carolus Blancus, Balthassar Todeschinus, Melchior Gilardinus, Carolus Minoia, Richardus Taurinus, Bernardus Ferrarius, Hercules Procaccinus, & Carolus Cornarus. Cæterùm, cum statis diebus conuenirent, donabantur à Federico munusculis, qui reliquis graphide anteissent; nam iussi sacrorum annalium monumenta nobiliora rudi penicillo deformabant: tum etiam expendebantur tabulę quæ vespertinum opus referrent, cum proposito nudi hominis corpore artùs singulos conarentur adumbrare. Porrò diurnam operam locabant singuli suis disciplinis; & quidem pictores (nam de museo statuariorum trademus deinde) inducebantur in pinacothecam, quam beneficio eius facultatis condiderat Borromæus. Quæ autem

Ferrarius in Catal. gener. SS. pag. 232., & lex. Geograph.

De Cerano vide Scanellum lib. 2. cap. 25.

tem eminet in præsens moles æqualis Bibliothecæ, ea sanè aliquantò pòst substrui cœpit, atque, vt Federicus de vita decessit, coronide impositâ stetit. Cum verò aream illam insiderent scholæ Tabernianæ, alijs coemptis sedibus ea gymnasia in vicum Fulconis translata sunt: ne Stephanus Taberna author erudiendæ inopiæ sedes suas deletas conquereretur. In eam quidem aulam ingentis structuræ inductæ sunt tabulæ pictæ, quas dono dederat pinacothecæ Borromæus: ac ne quidquam intercideret, Academiæ conseruandæ præfecerat Alexandrum Mazentam, Iulium Cæsarem Vicecomitem, Ludouicum Barbauariam templi maioris *Canonicos*, ac Olgiatum Bibliothecæ Præfectum. Hìc autem monent nos nobiliores tabulæ, vt eas ferè singulas tam ciuibus, quàm exteris scribendo indicemus, non modò quia res ea voluptati futura sit, verùm propter ipsius conditoris magnificentiam, quam peregrini homines veluti subiectam oculis mirabuntur. Huius quidem noxæ veniam facilè dabit seculi peccantis audacia: si, cum Federicus pinacothecam totam tradidit monumentis, nos paulò confidentiùs eandem describere velimus; nam iuuat clariùs nudare singula, quæ (vt solet optimus quisq;) modestiâ texit Borromæus. Titianus Venetorum Apelles primas occupauit sedes, ac frontem prope totã pinacothecæ suo artificio vestiuit. Tabula longè omnium pulcherrima refert Magos Reges, cum vagientis Dei tugurium conuenere. Sedet parens numinis Virgo, ac ponè senescens coniux; illa complexa cælestem pupulum proponit senioris reguli osculo diuina vestigia: tum verò expedire alius, ministrante puero, arculam thuris, postremus ostentare pyxidem refertam munere ad cultum. Reliqua multitudo subsistit ad fores, alij quidem sublimes equis, cæteri autem, qui desiluere, regunt vectores suos. Mira

In libro, cui titulus Musæũ.

verò

verò ars est pictoris, siue inuenientis ingenium spectes, siue pingentis elegantiam: regia certè tabula; hanc Titianus pinxerat iussus à Cardinali Estense seniore, eamq; Estensis dono tradere voluerat Francisco I. Regi Gallorũ: sedenim aut rerum, aut animi inconstantià, minimè ex Italià exportata tabula est, sed coempta à Diuo Carolo, cum in potestatem Mediolanensis *Nosocomij* peruenisset, redempta à Federico pinacothecam Ambrosianam ditauit. Eam quidem studiosè pinxisse Cardinalis Estensis causà Titianum credimus, ac Vasarius inter cæteras commendat. Porrò illæ minores tabulæ: alia fert *Monachum*, cui propexa est in pectore barbà, alia Ioannis Iacobi Medicæi, hæc Titiani ipsius barbati vultum, illa Christi Seruatoris imaginem pluribus vibicibus cruentam, redimitam dumis, gestantem manibus arundinem: tum peregrinantis hominis ora (quamquam id operis nonnulli firmissimè tribuant Calixto Laudensi) atq; senioris cuiusdam hominis, cui nudata calua, & promissa barba; qui sanè irritat vicinos vultus, quos Vincius, atque Durerus pinxit. Hæ tamen minores sunt, si molem æstimemus; cæterùm pretio longè plures tabulas vincunt. Illæ quidẽ magis pretiosæ; in alterà residet Iosephus altor numinis, ac numen ipsum ferens, iuxtà Virginea parens malum offert infanti. Alludit Seruatoris pedibus paruulus Ioannes, ac Raphael cælestis ales Tobiam ægrè ducis vestigia sequentem iubet adire Diuinam prolem. Alibi pendet icon Virginis gerentis Iesum, blandientis Ioannis, & Catharinæ proferentis digitum ad cælestes nuptias. Idem rursus Ioannes in altera tabula, sed natu grandis, affectatur Deiparam, gestiente inter vlnas sobole, cui Cæcilia Virgo citharam offert suam. Magdalena, quam maximopere extulit Vasarius, minimè indignata est hoc contubernium. Spec-

In vita Titiani.

tat enimuerò ſiccis oculis cælum, ac fluentibus licentiùs per lacertos, atque humeros comis nuditatem emaciati corporis tegit. Dianam putaret Actæon, ſi ora, & ſinum lachrymarum fonte perfunderet. Eadem ſanè matrona in aliâ icone lachrymis vbertim indulget. Componunt in tumulo peremptum Seruatorem Ioſephus Arimathæenſis, & Nicodemus: ac Magdalena ſolutis crinibus, & redundante fletu accurrit ad funus. Contra ſpectare Ioannes numinis exequias, atque inſertis mutuò vtriuſq; manus articulis parentare mortuo; Virgo autem genitrix prona in tumulum artùs ſobolis venerari. Supernè diſcedunt nubes, vnde maxima vis luminis intermicat (quamquam lumina omnia in occaſu numinis interierint). Accedit eiuſdem artificis penicillo deſcripta regio, tantâ pingendi incuriâ, vt exornaſſe artem videatur, cum neglexit. Res quidem ſingularis, nam tractùs regionum à Titiano pictos vix alibi inuenies. Decurrit præceps è ſummis montibus torrens, alueumque totum definiunt præruptæ cautes, atque abſciſſæ, iugi ſupercilio altæ, quę caſam ferunt ſecuri pecoris hoſpitium. Titianum ſequitur Georgionus, niſi potiùs antecellit; nam is lumina attuliſſe dicitur Titiano. Geminæ virgines iacentes humi, mundo muliebri ſatis comptæ, canunt fidibus: iuxtà ſenex ſubiecto oculis libello efferre videtur in certa carminis ſpatia vocem, eique proximus aſſidere fiſtulæ modulator. Cantu delectatum ferunt Georgionum: ideòque paſſim citharedos in ſuas tabulas admiſiſſe, eoſque maximè, qui teſtudinem tractarent; nam ea hominem recreabat. Parem pingendi adoream refert Raphael Vrbinas. Geminæ graphidis tabulæ ex pinacothecæ coronâ pendulæ proponunt Athenienſes ſcholas Platonis, & Stagiritæ, ac diſceptantem Paulum de ignoti numinis cultu: eaq; exemplaria ſunt rerum, quas Raphael Romæ

Vaſarius in ipſius vita.

Actor. Apoſtol. cap. 17.

in Vaticanis ædibus pinxit. Eminent vtriusq; gymnasij labores, ac studia, micante vbiq; artificis ingenio, cum icon maximè operosa sit, atq; in Pontificum conclauibus meritò picta. Eiusdem artificij pulchritudo pictorem Vrbinatem spectatoribus in alia tabula conciliat. Abluit genibus flexis Seruator Petri pedes, & circumfusum Apostolorum agmen idem officij genus expectat. Historiam illam Vrbinas affabre reddidit, sacris vbiq; conuiuis ita spectantibus numinis modestiam, vt alio quisque oris, corporisque habitu diuina officia suspiciat, & admiretur. Duo planè Apostoli miræ sunt artis; nam alius scitè sibi detrahit tibialia, alter nudatos iam vngues secat, inaratà interim rugis fronte, ac extantibus venis, dum demissis oculis, & emissitijs pedum digitos interrogat. Alibi idem Raphael rediuiuum è tumulo Seruatorem pinxit, atque somniculosas circùm excubias; sunt qui hanc tabulam Iulio Romano adiudicent; nos vter pinxerit, non iniquè patiemur. Neque indictus abibit Leonardus Vincius (quamquam eiusdem mentio rursus inijcietur); nam iconem Deiparæ suam ferentis prolem mirà concinnitate confecit, vultumque Mediolanensis Ducis tantà elegantià, quantam fortasse, cum viueret sibi illa Dux exoptauerat, deniq; trucis medici ora, qui velatus togà dexteram refert ad capulum pugionis. Ostendimus item exemplum Vinciani cœnaculi, quod ille pulcherrimum in triclinio Dominicani cœnobij ad Aedem Gratiarum descripserat; cœnæ illius imaginem prouida mens Borromæi pingi iussit in tabula, cum sæuientis Aquilonis afflatus Dominicanæ cœnationi historiam ferè totam abstulerit. Vterque autem Bassanus, Leander nimirum, & Iacobus senior, diuersa licèt studia secuti, sui tamen artificij faciunt fidem. Picta à Leandro tabula monstrat Virginem residentem humi, acclinemque Io-

Laudat Borromaeum ob pictas Leonardi tabulas Socratus lo. 4 epigr.

Sansouinus in elegijs illustriū vrbium Italiæ ad vrbem Med.

sephum

ſephum de Aegyptiaco itinere feſſum: ruſticanos item homines duos, alterum procumbentem ante ora cæleſtis pupi, alterum ſeruantem Aſelli ſui lorum. Hæc delectauit vtrumque Baſſanum voluptas immoderata, vt in omnibus tabulis Aſellum, aut Canem confingerent; quo pacto Horatianus pictor cupreſſum vbique ſimulabat. Cæterùm exacta ad amuſſim tabula eſt, nec vſquam ſupremam manum deſideres. At verò ſenior Baſſanus omnia pinxit indiligenter; quę tamen artis negligentia artem prodit. Cæleſtis ales admonet paſtores curando pecori intentos de Seruatoris ortu; cum autem cuncta reddere per incuriam pictor videri vellet, emicuit opificium; paſtoris enim vnius indumenta neglexit, quòd ſubiecta lintea paſtoritias veſtes conſuerent. Vtrique Baſſano concedit facilè Andreas Sclauonus (indidit illi cognomentum natale ſolum in Illyrico); neque tamen caret arte. Alterex Magis Regibus, iſq; ſenior, poſitis ante Diuinam ſobolē genibus, & regij amictus ſyrmate verrens humum tradit numini vectigales Arabum opes: cum interea reliqui proceres, & famulantium plebes religionem alienam miratur. Vicit Illyricum pictorem Bernardinus Louinus Mediolanenſis; & quamquam plures tabulas huc intulerit & Ioannis agno blandientis, & Hieronymi nudata pectora cędentis ſilice (quamquam hanc iconem à Cæſare Sextio pictam plures affirment) tum Seruatoris ſalutari ſigno luſtrantis orbem, & Magdalenę ante Chriſtum procumbentis, qui ſe illi ſub olitoris ſpecie obtulerat; duæ tamen tabulæ ipſum prope Louinum vicerunt. Geſtiunt Virgo numinis parens, & Eliſabetha, dum ludit cum Ioanne paruo Diuinus infans; mira certè ſuauitas Virginei oris, & ſenilis maieſtas Eliſabethæ, ac labia ipſa loquenti ſimilia, tum vtriuſque infantis membra mollia ferme, ac viuida ſingularem pingendi artem oſten-

ostendunt. Magdalena verò eiusdem Louini conuertit in se venientium oculos; nam vultus elegantia, frons exporrecta, flagrantes oculi, crines certantes auro spectatorem tenent. Etiam Federicus Barocius sibi aduenientium oculos conciliauit. Virgo genitrix, nixa genibus, natam sobolem colit vinctam fascijs, ac propemodum vagientem; tanta est venustas oris, & tabulæ. Excubat ad tugurij fores Iosephus pastores admittens, qui certatim ad miraculum confluxere. Lumina verò pingendi, quæ Barocij iconem illustrant, in alia itidem tabulà fulgent, quam Petrus Paulus Rubbens Antuerpiensis pinxit, ac Ioannes Bruguel in eàdem vrbe natus floribus redimiuit. Diuina soboles blanditur parenti tenerrimis artubus venustissima: Virgo autem modestissimi, ac formosissimi oris cælestis pupi blanditijs fruitur; eam tabulam coronauit Bruguel collectis vndique floribus, ac vere perpetuo, oberrantibus auiculis perferti ambitum, atque exilibus vermiculis insidentibus. Latent in omnibus tabulis Bruguelis huiusmodi oculorum insidiæ: nec vnquam prodeunt, nisi cum diligentissimè interrogaueris singula. Immo quędam exilia admodum colorauit Bruguel, vt nisi oculorum aciem intendas, cernentis oculos fallant. In argenteo quidem vasculo aquæ lustralis, quo nocturnam quietem muniuerat Borromæus, paruæ quatuor tabellæ, eæque eburneæ distinguunt opus (nam reliquas in cupro, ora scilicet Christi, ac Virginis, pinxit penicilli acie Iulius Clouius non obscuri nominis pictor) *De Clouio agit Vasarius vol. ult.* tantæ exilitatis; quantà olim natura in Pyrrhi achate Musas, & Apollinem cælauit. Agitant alibi procellæ fluctuantem cymbam, micante inter nubes Virgine, quæ *Plinius lib. 37. hist. nat. cap. pr.* nauim sospitat: alibi Christus fuso cruore respersus crucem defert, obuià complorantium fœminarum multitudine, ac comitatus truculentis tortoribus. Hic pen-

det

det ex infelici arbore Seruator, ac vterque ſicarius comites necis, ſpectante interim populo, ac militari cohorte numinis lanienam. Propemodum ludit oculos tabella ſupplicationis exigua, quæ tamen admoto vitro, admiratione etiam, nedum aſpectu, maiora omnia proponit oculis. Rigent cuncta gelu, tractuſque regionis horreſcit niuibus, quas inter circumfert ſub vmbellà Sacerdos incluſum *hierothecà* Diuinum Panem, deducente ſupplicationis pompam agmine cucullatorum faces geſtantium, ac multitudine ad cultum procumbente. Exiguitas quidem imaginum mira eſt; cæterùm molem totam humani corporis ſpectanti ſubijcit, cum vix ſpectari poſſit. Tenuitatem eam picturæ exigua admodum tabella Bruguelis eiuſdem, aut æmulatur, aut vincit. Vermiculus, ac papilio flammarum immemor roſis inſidiatur: proximus verò iacet muſculus nitenti roſtro, micantibus ocellis, villiſque arrectis. Tabellæ huic redimendæ aureos numos quingentos non ſemel oblatos audiuimus, quanti ne in Caſilinenſium quidem fame mures venire potuerunt. Eas tabulas penicilli acie colorauit Bruguel, quas ſequuntur complures aliæ minimè diſparis artificij; alibi enim Virgo florenti ſerto concluſa ſidereā ſobolem complectitur: alibi ſtatuitur ante oculos Templum Antuerpiēſe, cuius licèt formā pinxit Henricus Vanſtumych, atque nomen ſuum inſcripſit in tumulo, humana tamen corpora illuc intulit Bruguel, ſuæ præſertim vxoris, geminæ ſobolis, atque ancillæ. Hic eremicolæ complures abditi antris, hìc vndantes Auerni flammæ, damnatique manes tantà operis venuſtate picti: vt, cum alibi tartara extimeſcant, hìc ſpectatores metu vacui oculis, & animo requirant. Illic rogum, & faces ſpectat aduſta Pentapolis, illic conſtricto gelu fontes proponit pictor ferentes tamen ludentia corpora, tum Cererem comitatam

Ex literis Bruguel. 8. Idus Martias 1609.

tam

tam genijs elementorum ſpeciem referentibus, denique Danielem obiectum leonibus, quem Rex circumfusà ad ſpectaculum multitudine deſpicit incolumem. Et quamquam floſculis complures vernent tabulæ, duas tamen collecto vere exornauit. Altera minor oſtentat calicem onuſtum opibus eiuſmodi: alteram verò maiorem miſit Cardinali pictor, eamque vt chariùs commendaret, gemmam, & numiſmata cum aurea, tum argentea appinxit, ratus optimas tabulas poſſe conferri cum gemmis. Hæc Bruguel non imperitus ſuarum tabularum iudex ſignificauit per literas Borromæo. Sanè vel fuerit hominis auaritia, vel iudicium, Federicus pretium largè perſoluit; nam tantum pecuniæ miſit Brugueli, quanti æſtimauere artifices adamantem cum gemmà, ac multiplex numiſma. Ars deinde omnis aut vicit Bruguelem in cæteris tabulis, aut Bruguel artem. Dederat negotium homini Cardinalis, vt quatuor Elementa pingeret; obſequutus eſt pictor Borromæo tantà venuſtate tabularum, quantàm ne Zeuxis quidem optare poſſet, ſi viueret. Terræ elementum deſcripſit propoſitis animantibus, quas alit humus, & in eàdem tabulà, Leones, Tigres, feraſq; cruoris cupidas, ac cicures belluas citra metum ferociæ copulauit: equũ in primis tantà venuſtate pinxit, vt ſuum Nealces non audeat comparare. Tellus vbique ridet floribus, pomiſque luxuriat; in virentium autem camporum receſſu incidit in oculos Deus ſpectator operis, quod finxit ex argillà. Sequuntur terram aquæ, alibi decumanis fluctibus tumidæ, alibi incaneſcentes ſpumis, quòd ex montium iugo delabantur in præceps. Sedet in ſcopulo Neptunus lympharum pater, mouens cuncta ſupercilio, quæ in æquore geſtiunt, ac viuunt, ludentibus circa piſcibus, & conchis, quos aſſultantes fluctibus genij perſequuntur. Suſpenſæ cælo

Ex literis 8. Cal. Septemb. 1606.

Riuola in vita Federici lib. 6. cap. 15.

nubes imbrem demittunt, quæ obuijs fulgoribus nitescẽtes Iridem colorant. Versant verò infra exundantes vrnas Nereus, & Amphitrite, quam Venerem putares in spumis. Circa aues palustres nutantem algam videntur quatere, & secura naufragij cymba procellas ridet Accedit aeris tabula; insident arborum ramis canoræ aues, ac furaces. Aquila verò sublimis abit despiciens volucrum gregem, Olores, Struthiocamelos, ac salutandi memorem Psittacum, caudatumque Pauonem. Agit medijs in nubibus currum Phœbus, nec tamen Noctua, aut Vespertilio caligat ad Solem. Quà vero chortis aues obsipatam escam inuadunt, & cum Gallinaceo Gallus Indicus pugnat, Virgo tenerrimi corporis gerit dexterà volucrem, læuà orbem, ac passim genij insequuntur volatu aues, aut *thelescopio* summum æthera intuentur, aut circino siderum errores, eorumque domicilia metiuntur. Hæ tamen tabulæ (in quibus ne cerdo quidem Apellæus quidquam reprehenderet) si cum flammarum icone conferantur, vilescere videntur. Inuentum tabulæ eximium est; nam effecta ignium describuntur. Occurrit òculis medicus labor, *stillatorium*, vrcei herbarum florumque succo saluberrimi, diluta pharmaca, sales, *elixires*, tum reliqua humanæ salutis subsidia, quæ opifice flammà ars excogitauit. Iacere enim verò auri, argentique signati plurimum, militaris supellex promiscuè, tubi ferrei, thoraces, gladij, phaleræ, missiles ignes, silex flammarum nutrix, prunæ conclusæ foculo, & cista vitreo opere onusta. Alibi verò rutilare gemmæ, purpurascere coralium, ac lapilli omnis generis flammas artifices expectare. Alibi metalla, rude, aut conflatum æs, aut arte elaboratum in tormenta Martis, & sacrarum turrium æneas voces. Nudata fabrorum corpora chalybem in fornacibus versant, docent in incu-

dibus

dibus opificium, extergent, poliunt, acuunt. Diceres Vulcani officinam huc illatam, si Cyclopes adessent. Supernè coruscat lychnuchus pensilis, grassantur alibi in ædibus flammæ, Aetna, ac Vesuuius micant ignibus; eaque incendia non Salamandram fouent, sed Dæmonas fauillis, ac visu terribiles. Hæc tabula aut commendat, aut accusat artificem; tanto enim studio elaboratam fuisse tulit fama, quòd cum tunicà molestà foret puniendus Bruguel, iamque tortor parasset fasciculos, ereptus flammis à Federico, flammas apprime reddiderit. Dissipatus is rumor verus ne sit, an mendax, statuere non attinet. Ea certè Elementa steterunt Cardinali aureis numis bis mille, quæ nunc artifices sexdecim millibus aureorum æstimant ob pictoris nomen, ac rerum miram venustatem, quas pinxit in cupro. Lacessebat autem hominis artem munificentia Borromæi (quæ facultates singulas fouet magnopere, elanguescentibus animis, si Principum largitas labori desit) missitatis supra pretium muneribus. Immo cum Romæ versaretur Bruguel ab ephebis egressus, captauerat sibi beneuolentiam Federici, qui cum inspexisset indolem, ac ingenium adolescentis, vocatum in suas ædes benignè aluit, ac semper largè ditauit pecunia. Porrò has tabulas curabat vir ornatissimus, atq; studiosissimus picturæ Hercules Blancus, ac subinde tradebat Cardinali, adeò delectatus Bruguele suo, vt Zenonianam villam ferme exornauerit eius icunculis. Quamquam autem iniquus rumor ferat tabulas illas Elementorum in Britannici Regis Museo, aut Romæ in optimatum ædibus asseruari, nos falsum omnino cum rumorem esse affirmamus; nam non modò tabulæ ipsæ inscriptæ sunt nomine Bruguelis, atq; titulo anni, quo pictor eiusmodi opus absoluit, verùm proferemus literas ipsius artificis, quæ fidē facti firmissimè obtinebunt; cæ-

Ex literis Bruguel. 3. Non. Aprilis 1609., & 4. Idus Martias 1610.

Ex literis Bruguel ad eundem Herc. Blan.

Londra. tera enim sunt exempla, quæ Londini, ac Romæ hospites admirantur. Aegidius Coninchlous adumbrauit eandem ferè artem; excurrit latè camporum viriditas, ac, opacæ interdum arbores diurni sideris æstum arcent, iacentibus humi eremicolis, & soli cultoribus. Ponè sequuntur Coninchloum Rathnamerus Pictor Germanus, & Paulus Brillus Belga; ille cælestium geniorum agmina, ac myriades alitum exiguà tabulà conclusit; hic regionum tractùs pinxit, atque abditum intra siluas Ioannem, profugam cum diuinà sobole Virginem, delapsum ex equo Paulum, & imagines alias rerum, quas sacri annales referunt. Tabula tamen ea Brilli, quæ prospectum maris aperit, longè vincit, quotquot ab eo artifice sunt profectæ; nec tamen eà viliores æstimant artifices geminas alias tabulas regionum, quas dilutis aquà coloribus pinxit. Encausticum opus est Lucæ Bataui; stolatæ Virgines modulantur lætum Pæana Dauidi abscissam Gigantis ceruicem referenti. Alia tabula eiusdem pictoris obijcit spectanti Deiparam stipatam virginibus, sedentem humi, quæ sanè imagines veterem *parœmiam* castigare visæ sunt Batauis obloquentem. Albertus Durerus artem suam mirè explicuit; præter ipsius graphides plurimas, atque icunculam Magnæ Matris, lepida est Eustachij tabula venerantis flexo poplite oblatam inter Cerui cornua Seruatoris speciē: reliquus venandi apparatus, atq; odori canes pictoris opificium indicant. Resectum Ioannis caput, & in disco propositum visus est Durerus ad vitam excitasse: extremum spiritum prope retentat ceruix; intermorientes oculi, feralis pallor nisi accessissent, crederes locuturam. Adeò viuit caput examime; quæ ars Alberti non vulgaris fuit in membrorum habitu, ac partium singularum æquabilitate. Sanè Durerus inter omnes pictores eminet ob facultatum plurimarū scientiam,

Ex literis Ioannis Baptistæ Crescentij prid. Idus Ianuarias 1611.

quem-

quemadmodum earum disciplinarum minimè imperiti scriptores monumentis tradidere. Affectatur Durerum Iacobus Palma; Deus conditor præfert læuâ terrarum orbem, comitantibus numen genijs elegantissimi oris. Alia Palmæ tabula refert Mariam, ac Diuinum Infantem cum Annâ Virginis parente. Eadem operum industria cæteros pictores insignit. Benuenutum Garofalum nobilitat Seruatoris præsepe; idque *anathema* est Ioannis Baptistæ Besutij, qui olim in Federici familiâ fuerat. Andreas, qui à sarcinatore patre cognomentum accepit, intulit huc *Canonici* cuiusdam Pisani ora viuam ad imaginem expressa. Ex Bramantini operibus reliquas habemus tabulas Diuini Patris, ac cincinnati cuiusdam hominis, quem purpureus pileolus tegit; quamquam pictores Vincio magis, quàm Bramantino postremum hoc opus, alterum verò Petro Perusino adiudicent. Marcus Vglonus auditor Vincij præceptorem expressit; tabulam pinxit Deiparæ ferentis sobolem. Eiusdem Virginis, ac Infantis imaginem Ioannes Petrus absoluit vir pingendi arte clarus. Pictor cognomento Surdus parentem Dei obortis lachrymis tristem pinxit, & conuertentem ora in frontem prolis cruentam vepribus. Idem Surdus aliam imaginem ostendit Seruatoris indecoro murice tecti, & impio fune constricti. In alia verò tabula idem Surdus eleganter pinxit Deiparam contrectantem interempti Seruatoris corpus: iuxta lachrymis indulget cælestis aliger materni doloris comes. Eam iconem Hieronymus Beccaria Templi Maximi *Canonicus*, & Conseruator Bibliothecæ dono dedit; quæ largitas viri est erga bonas artes. Petrus vberi fletu deplorans sua periuria est Ciuoli; erumpunt ex senilibus oculis lachrymæ doloris testes, elatæque manus lymphatum prope hominem ob tristitiæ sensū indicant. Dolorem pinxit Ciuolus, cuius imaginem

Ioannes Paulus Lomatius in Idea Picturæ cap. 4, & alij.

Meminit Vasarius in vita Andreæ.

ginem desperauit Timantes. Aliam pingendi rationem secutus est Michael Angelus ex oppido Caraca; nam licèt humana corpora desiderentur, artis tamen abundè est. Continet cista recentes fructùs, vuas, mala, aliaque id genus naturæ certantia, ac spectantium, nedum Tantali, oculis futura ludibrio. Sanè si auiculæ viderint, iterum falli poterunt. Fortasse pictori æmulari placuit Polydorum conterraneum suum primæ celebritatis artificem, indignum planè, quem nocturnum furacis pueri scelus dormientem iugularet. Eiusdem pretij putamus esse Iulij Campi tabulam, quà authoris nomine, quà religionis. Seruator in horto, cum proximus funeri secum necis atrocitatem reputarét, somniculosis circa sectatoribus, Angeli solatio leuatur. Ars mira corporum est, & suauitas, quæ vibrat in operibus Campi; cœterùm cum tabula esset in potestate Diui Caroli, atque is moriens nunquam ab eà aspectũ remouisset, conuertit in se maximè oculos spectatorum. Indicat pretium operis epigramma monstrans Diuũ Carolum coniecisse in eam tabulam oculos, ac ad Superos aspectu precantis Seruatoris auolasse. Scipionem Caietanum conciliat spectantibus picturæ suauitas. Deipara venustissimi oris, virgineo rubore suffusa, flammeo tecta, tam tenui, vt crines prodat, artem expolire videtur; si Caietanus circùm astra pinxisset, credidisses Erigonem. Eadem suauitas commendat Guidonis Rhenij tabellas, quæ D. Francisci, & adolescentis cuiusdam ora referunt. Maiestas eminet in icone Cerani. Ambrosius Insubrum Antistes redimitus infulà, ac reliquis vestibus amictùs, quibus Pontifices ad aras operaturi velantur, vibrat metuendà manu flagellum; quæ species fulminantis Ambrosij obuersata est oculis hostium sæpe; & cum Theodebertus violatà fide vrbem diripuisset, & Parablagi Luchinus Viceco-

mes

Carranagio.

Vide Scannellum lib. 2. cap. 20.

Vasarius in ipsius vita.

Carolus à Basilica Petri in vita D. Caroli li. 6. pag. 264.

Corius in vita Iustini Imperatoris, Arlunus sect. pr. hist. Corius par. 3.

mes cum Leodrisio dimicaret. Augusta quidem maiestas, quæ micat in ore Ambrosij, grauem Pontificis illius animum indicat, qualem commendant scriptores, cum Theodosium à templi foribus submouit, & debacchantis Iustinæ retudit impudentiam. Pulcherrima etiam est harmonia corporis, & Pontificalium vestium multiplices sinus, & rugæ mirum in modum redditæ. Adeò etiam Insubres respexit pictura, quibus immeritò Vasarius maledixit, tamquam veruecum in patriâ, & crasso sub aere essent nati. Quare plurimum debent nostrates Scannello, qui conuicio hominis respondens susceptam maculam deleuit. Aliam itidem iconem habemus Cerani: offert illa spectanti vultum mystæ strictim attonsi, venusto ore, vibranti ocello; intulit in pinacothecam Bartholomæus Busatius, & munificentiâ suâ tabulam exornauit. Aequalis Cerani cum esset Petrus Franciscus Mazuchellus, à natali oppido Moræ Azonis Morazonus vocatus, tum par nobile pictorū apud Insubres fuisse ostendit. Nos hominis artem monstramus in disceptantis Iesu tabulâ, cum circumfusus coronâ sapientum virorum cælestis doctrinæ arcana aperiret. Morazoni autem ratio in pingendo grauis fuit, ac neruosa, sequentibus vmbris, & eminentiâ maiestatem rerum, quæ pingebantur. Icones aliquot inclusæ crystallo gloriantur authoribus Hieronymo Marchesino, & Augusto Decio. Petrum Vecchiam Abbatem *Cænobij* Iustinæ in vrbe Patauij, quem lucubrationes editæ, ac dono missæ Ambrosianis thecis commendauere, retulit in tabulâ Franciscus Zanella Patauinus, inductis eleganter coloribus, ac perpolitâ suauitate oris, & corporis. Eam tabulam egregiè pinxit Zanella: pulchriùs ornat species augusta Præsulis, qui licèt multiplici dignus infulâ, oblatam tamen Aemoniensis Ecclesiæ

In libro, qui inscribitur Microcosmus Picturæ *lib. 2. cap. 19. Franciscus Scannellus deluit Vasarij dicta. Pictores Mediol. clari nominis recenset Saluator Vitalis in theatro Triumphali. Morigia hist. l. pr. c. 60. Scannellus lib. 2. cap. 27.*

Cittànoua.

tia-

tiaram recusauit; adeò certatim honores tanti viri sapientiam insigniunt. Iosephi nuptias descripsit graphide Gaudentius Ferrárius Nouariensis: pugnam ferarum, ac Centaurorum Antonius Tempesta calamo. Seruator pictus in cupro, ac ebano inclusus, cum affixus cruci animam ageret, Petrum Corthonensem authorem operis fuisse docet. Imaginem illam legauit Bartholomæus Fassius Præpositus Collegio Thomæ in terrà amarà; eamque fama est traditam à Gregorio XV. Cæsari Cardinali Montio, ad Fassium deinde, cum è vità cessisset Cardinalis, peruenisse, quòd illius conscientiàm moderaretur. Nec icunculas quasdam iniquè collocauimus in fronte pinacothecæ; sunt enim perpolito opere absolutæ, vt penicilli acies conari quidquam nobilius haud possit. Subijciunt oculis Deiparæ facta, siue cum Elisabetham conuenit, aut proponit Regum osculo paruam sobolem, siue cum fugà se recipit in Aegyptum, aut aris puerum sistit, aut vlnis diuinum infantem complectitur; aliæ eiusdem pretij icones referunt Innocentum cædem, delapsum è sideribus ad pastores nuntium, redimitum spinis, ac demum suffixum Cruci Seruatorem; Icunculam Benedicti nudatum corpus abdentis in dumos ad vincendam Venerem Hieronymus Beccaria: auiculas Carduelem videlicet, Parum atrum, & Pauonem Flaminius Pasqualinus dono dedit. Nouam artem fallendi excogitauit Alexius Durie Belga (nam Belgæ artificia singula mirà opificij subtilitate expoliunt); is enim quernas, ac populeas tabulas apprime reddit ad præstigias oculorum, qui se tum deceptos vident, cum manus iudicant de tabulà. Asserem hìc populeum finxit: qui, vt faciliùs aciem oculorum ludat, mentitur suspensas scorteo vinculo literas, calamos, aliaque id genus. Infra pendet icon Clementis X. Pontificis Maximi, tum icun-

Strada lib. pr. dec. pr. laudat artificia Belgarum.

culæ

culæ plures regionum inflexà paginarum orà. Quo mendacio facillimè decipiuntur spectatores; nam extremas oras conati attollere, intelligunt ea esse ludibria oculorum. Vicit quidem Durie Zeuxidem inuento, quando ille auiculas, hic homines fallit. Neque verò impar est conatus muliebris; nam geminæ Matronæ antiquas viragines æmulatæ (quibus placuisse picturā satis constat) huc artis suæ decora induxere. Ioanna Cæsia, heroum progenies, ac mater, quæ Comarcho Iulio Cæsari Borromæo nupsit, Sebastianum multiplici fune vinctum, atq; traiectum sagittis pinxit egregiè. Insignis est tabula muliebri penicillo: vt Hirenis quidem pietate, Ioannæ autem artificio seruatus iterum Martyr videatur. Cæciliam Virginem lapillis ornatam insigniuit penicillo Comes Maria Arconata, omnes pingendi Veneres secuta, quamquam Virginem coloraret. Muliebris tamen artificij palma Fidei Galliciæ est deferenda; nam patriæ artis opificium secuta ita præstitit penicillo, vt Gallicia sexum viris, elegantiam tabularum viri inuidere possint Galliciæ. Publicas, priuatasque ædes plurimas decorauit suis tabulis Fides; nos Pauli Morigij hominis ex Iesuatorum familià, qui res Mediolanenses consignauit literis, iconem ostendimus, quam illa depinxit, cum annum octauum decimum ageret, summà venustate colorum, atque excellentià artificij. Hanc verò tabulam debemus munificentiæ Ioannis Thomæ Butij, quam, sublato Iesuatorum Ordine, pluribus philippæis redemit: cuius largitionem aliam longè magnificentiorem ad calcem operis monstrabo. Gallicia virgo (nam cælibem vitam duxit) pinxit etiam in tabellà Herodiadem, cum gerit abscissam ceruicem Ioannis. Iam verò pinacothecæ totius descriptio peruenerat vsque ad vmbilicos, præteritis etiam compluribus tabulis, ne le-

Plinius lib. 35. hist. cap. 11.

genti essent fastidio, cum lectissimorum virorum munificentia irritat scribentem; nec manum patitur tolli de tabulâ. Cum enim Antonij Allegrij Corrigiensis tabulæ desiderarentur, Flaminius Pasqualinus Academiæ pictorum Conseruator, ac aliquando pictor ipse, eoque nomine picturæ amantissimus, deductos nos in ædes suas elegantissimas ad templum Stephani, cuius Collegio est ascriptus, iubet Corrigiensis iconem, atque duas simul tabulas, alteram à Guidone Rhenio, alteram ab Alexandro Tearino elaboratam ad Ambrosianam pinacothecam deferre; tum verò ad largitionis auctarium donat Bibliothecæ carmen autographum Francisci Petrarchæ ad Lauram suam. Refert ea tabula ora Deiparæ, ac manùs eâ arte, quâ pictor tabulas vniuersas ad miraculum vsque exornauit. Scannellus Corrigiensem appellat diuinum, ac fusè ipsius laudes persequitur; certè Franciscus Cairus Mediolanensis Parrhasius in hac icone diuinitatem quandam inesse sæpenumero affirmauit. Hæc largitas Pasqualini benignitatem aliorum inuitauit. Antonius Buscha pictor eximius, atque author restituendæ Academiæ pictorum (quemadmodum trademus postea) Equitis Cairi famam propagaturus, eiusdem pictam tabulam dono dedit. Habet icon geminos vultùs, parentis nimirum filium admonentis, ne rem domesticam dilapidet in exteras regiones profecturus, prodigus æris accepti; quam *parabolam* nati patria bona abligurientis Biblici referunt fasti. Picturam quidem totam commendat mira suauitas colorum, quos Cairus aptè commiscebat, tum spiritus quidam corporum, quo inanima viuere putes. Hæc ars minimè vulgaris, ad quam sponte tulit hominem pueritia, conciliauit Cairum non modò viris spectatissimis, verùm Principibus, ac rerum arbitris. Equitem D. Mauritij, & Lazari creauit

lib. 2. cap. 19. & sequentibus.

uit Victorius Amedeus Dux Allobrogum delectatus maximè artibus ingenuis; & cum Equitum albo insereret Cairum, equestri amictu suo decorauit, ornatum præterea torque aureo, quem plurimus adamas distingueret: atque Romanum iter ingredientem annulo donauit permagni pretij, quem digito suo Dux Amedeus detraxit. Christiana verò Dux, demortuo coniuge, cum Caroli Emanuelis filij iura, & imperium tueretur, auxit Comitatu Peliæ Cairum, eiusque sobolem causà picturæ, & artis, quæ beneficentiam Principum prouocauit. Nos, & magni facimus Cairi tabulam, & Antonij Buschæ munificentiam longè pluris, qui pinacothecam Ambrosianam ditare maluit, quàm clari nominis emptorem numos aureos complures minimè auaro homini pollicentem. Idem Buscha geminas rerum graphides donauit, quibus sacellum Diui Syri in Ticinensis Carthusiæ Templo exornauit. Et quidem altera maior subijcit oculis Christum circumfusum Apostolis, cum in locis solis esurientem sectatorum multitudinem recreare dapibus vellet, paruumque Syrum (quemadmodum Papienses fasti narrant) offerentem Christo quinos panes, & geminos pisces ad satietatem famis, & copiam epularum: altera minor Ecclesiæ Principem Petrum, qui sacris eundem Syrum initiat, cum apparatu, ac ministris eius cæremoniæ. Vtramque graphidem collocauimus ad pinacothecæ fores, atque cum illis cõposuimus alteram Camilli Procaccini; in ea verò descripserat Camillus, pictor nobilis, interempti Seruatoris funus, complorantibus circa fœminis, ac diuis pollinctoribus suprema exequiarum officia persoluentibus. Eodem anno MDCLXX. illata in museum est tabula proponens spectatoribus ora conditorum Ordinis Barnabitici (cœtus est Religiosorum hominum ad fanum Barnabæ Mediolani

8. Idus Quintil. 1634.

17. Cal. Octobr. 1646.

Maurolicus in Oceano Rel.

Crescentius lib. 2. Præsid. Rom. Vghell. in Ital. Sac. Miræus in libro, cui titulus de Congregationibus Clericorum in comm. viuentium. *Ripamontius in vita D. Caroli lib. 5. & alij.*

institutus). Procumbunt parentes Ordinis ante Paulum patronum cœtus media è nube radiantem, & calicem Diuini Cruoris læuà præferentem, affectante Apostolum alite, qui Diui gerit insignia. Ponunt genua ante aram Pauli aspectu coruscam, princeps primum instituti, atque Virginum Angelicarum, quas Mediolani Paulino *cœnobio* inclusit, Antonius Maria Zaccharia, Cremonæ loco illustri ortus: sequuntur alij conditores Bartholomæus Ferrarius, atque Iacobus Antonius Morigius, Mediolanensis vterque, & clarus genere. Ferunt immutatos concione Seraphini Firmani animum ad cælestia adiecisse, instituendo Ordinem, qui vitæ disciplinà, & literarum cultu Religionem iuuare: plurimùm. Zacchariam velat talaris linea, & casula: cæteros linea breuior amicit, stolis è collo suspensis. Author pictæ tabulæ fuit Augustinus à S. Augustino, muneris verò sectatores eius instituti, qui cum singulorum penè cœtuum parentes spectassent in tabulis Bibliothecæ, nusquam autem suos, tanti Ordinis conditores addidere cæteris: ne vrbs parens, atque altrix familiæ heroas sideribus dignos in Federici Museo requireret. Plurimas deinde graphides Bonaroti, Vincij, Raphaelis, Pauli Veronensis, Sebastiani, & Baptistæ à Plumbo, Titiani, Palmæ, Georgioni, Polydori, Boccacini, Dureri, Pordononi, Iulij Romani, Andreæ à sarcinatore, Bacij Bandinelli, Louini, Figini, Annibalis Fontanæ, aliorumque artificum nobilium contentas libris eadem pinacotheca ostendit, collectas vndique Borromæi ære, quod largè in facultates ingenuas effundebatur. Quòd si egentissimi homines pictam tabulam proponerent pretio, & res angusta domi picturam minoris venderet, longè maiori pretio redimi iubebat. Immo si quæ tabulæ dono offerrentur, excelso animo repudiauit, ratus indecorum esse, si munera acciperet Episcopus,

Rinola in vita Federici lib. 6. cap. 15.

quem

quem in omnes munificentissimum esse oporteret. Ob id cum moriens Bruguel, beneficijs plurimis obstrictus, legasset Cardinali ingentis pretij tabulam, Bruguelis hæredibus ille redonauit auctam coronâ, quam ebenum ornaret, atq; cælati argenti laminæ nomine Federici inscriptæ. Adeò se largitate vinci nunquam est passus, dedignatus compendium omne, quod auaritia proponeret.

Riuola eodem, libro, & cap.

Fertur, cum Præfectus quidam Mediolanensis Prouinciæ mille aureos obtulisset Borromæo, redempturus tabulam, in quâ Titianus pinxerat Magdalenam, respondisse Cardinalis, se aureos bis mille erogaturum libentissimè, si parem tabulam venalem Præfectus habuisset. Hoc Capitolium triumphanti picturæ condidit Federicus, certamen pingendi in Insubribus instituens, quale Corinthi, ac Delphis fuisse memorant scriptores. Hæc de tabulis pictis, earumque authoribus sensimus; quòd si qui secus iudicant, nos ad peritiorum iudicium prouocamus.

Plin. lib. 3. hist. cap. 9., & Alexander ab Alexandro genial. dierum lib. 5. cap. 8.

Spectabilis etiam in eàdem pinacothecâ est sella gemina; in alterâ scorteâ Diuus Carolus, cum lectulum etiam ipsum ad quietem datum odisset, atque interdum cubaret humi, breuiorem somnum capere: in alterâ verò laneâ sedere Federicus Bibliothecæ parens, vt literis operam daret; vtraque autem indicat despicientiam opum, & domestici luxus.

Grattarola in libro, qui inscribitur Successi di S. Carlo pr. par. cap. 3.

Sequentes anni Collegarum lucubrationes protulere. Vicecomes obseruationes ecclesiasticas nouissimo volumine complexus, ornauit eruditè vestes singulas, & vasa, quibus vix nata Christi religio vtebatur ad aras. Ferrarius egit de veterum acclamationibus, & plausu; vtriusque opus multæ eruditionis est. Salmatius, quem doctum sermonis Græcanici fuisse tradidimus, ideoque acceptissimum Schotto, orationes paschales Diui Cyrilli latinè reddidit. Longè maior cura exercuit Riuolam; nam postquam librum vocum Armenica-

1616. 27. F.

nica-

nicarum ſummo ſtudio elaborauit, adiunxit etiam eiuſdem ſermonis Grammaticem, facili ad diſcendam linguam compendio. Ripamontius res geſtas D. Caroli perſecutus, Gentis Borromææ originem, & auorum ſeriem memorauit, initia, atq; incrementa ſingula referendo: egit poſtmodum de Pontificatu illius, ac miraculis ſanctimoniæ teſtibus: vt Diuus Præſes Bibliothecæ, quamquam immortalitate donatus, etiam literarum beneficio perennaret.
1629. Inter hæc cum Ludouicus Beſutius, & Iacobus Terzagus vitâ eſſent defuncti, atque iam reliquis Conſeruatoribus Magiſtratus quinquennis fuiſſet abrogatus, noui Conſeruatores ſunt creati, *Comarchus* Iulius Cæſar Borromæus ſecundùm, Iulius Cæſar Vicecomes *Primicerius* Aedis Maximæ, Aironus Præfectus Nazarianæ Baſilicæ iterum, Antonius Buſſola Præpoſitus Sacerdotibus Oblatis, Rocchus Sbarainus Curio D. Raphaelis ſuffectus Baſſo, qui viuere deſierat, ac Antonius Blanconus Curio Templi Maioris. Atrox deinde malum ciuitatem inuaſit, rei nimirum frumentariæ difficultas: quo mortales ad inſaniam adacti horrere coguntur aliquando epulas, quibus inhiant, quærendo morticinas carnes, ac fœdiſſimas eſcas ad placandum ventrem. Fames verò,
Tadinus de peste lib. pr. cap. 2. Ripamontius de peste. ſiue eam frugum inopiam cæleſtium aquarum vis intulerit ſeminibus noxia, ſiue occultata per auaritiam frumenta, vexare primùm ciues, tū verò ademptis frugibus necare: ac paſſim in vicis, & compitis mortales fame exanimes iacere; obuiam iuit malo Federicus exhauſtis pe-
Riuola in vita ipsius lib. 5. ca. 20., & Ripam. in vita ipsius li. 6. cap. 5. nè horreis atq; opibus, leuaturus ſqualentem inopiam, & caritatem annonæ. Quod infortunium vix à ciuium capitibus auerterat Borromæus, cum ſæuius aliud malum, vulgaris videlicet morbus, adoritur vrbem: atque adeò noua calamitas ex veteri ſeri cœpit; neque mitiores videbantur Superi, niſi quòd minimè longâ tabe perime-
1630.

bant.

bant. Mandauit itaque Conſeruatoribus Bibliothecæ Borromæus, ac lege edixit: vt, furente bello, vel *epidemiâ*, occluderetur Bibliotheca, nec omnino quemquam admitteret, niſi cum vis morbi, aut hoſtium deſæuijſſet. Itaque Muſæ ſuos cultores deſiderauere; nec aliud egit Cardinalis, niſi vt Milanum *Canonicum* Baſilicæ Stephani Conſeruatoribus aſcriberet: atque, cum Milanus loco fuiſſet motus, Iulium Maſcherum Rectorem Seminarij Conſeruatorem crearet. Itaque curam omnem Borromæi auocauerat à literis ciuium ſalus, non alium quærentis Apollinem, quàm qui morbo graſſanti remedia adhiberet. Porrò vulgabatur morbus, aut quia ſuperiore anno affecta corpora ob rei frumentariæ inopiam, ac noxias mortalibus dapes inuaſiſſet peſtilentia: aut quia Germanus miles in Italiam profectus, ſociam eam luem deduxiſſet: ſiue coemptis veſtibus, ſiue contactu corporum, & contubernio; plurimam certè ſtragem edidit, ac multò maiorem datura fortaſſe, niſi initio bruma vim peſtis retudiſſet, quæ poſtmodum, ineunte vere, latè ſerpere, ac debacchari cœpit. Satam quoque peſtilentiam feralibus vnguentis, ac propagatam tradunt ſcriptores, crinitos item cometas indices mali apparuiſſe, & nocturni, diurnique ſideris defectus plures. Sanè Libitina quæſtum acerbiſſimum fecit; lugubris omnis domus, exhauſtæ cultoribus ædes: & cum agmina mortuorum corporum efferebantur, quamuis illata in tumulum, inſepulta iacebant. Miſeranda prorſus facies vrbis, niſi aſſuetudo ipſa funerum prope miſericordiam conſumpſiſſet. Itaque cum lues vrbem vaſtaret, Federicus pacem Superùm implorare: itumque eſt ad nobiliora Templa, & circumlatum Diui Caroli corpus. Hæc vna videlicet calamitas debebatur nomini Borromæo: vt Carolus, & Federicus ſer-

Tadinus de peſte lib. pr. cap. 23. Ripamontius de peſte; Lampugnanus de peſte partic. 3.

Riuola in vita ipſius lib. 5. ca. 33., & Ripam. dec. 5. lib. 6. cap. 5.

seruasse vrbem dicerentur, cum periret. Porrò adire Cardinalis *Limocomium* (vulgò Lazaretum) Capitolium videlicet, ac regnum mortis, adesse laborantibus, initiare sacris religiosos homines, largè opes effundere in

Riuola lib. 5. c. 12. egestatem vrbanam, atque agrestem. Sedatâ verò lue, affirmabat se diuinitus ereptum periculis, quibus impauidum pectus obtulerat. Quæ cura, ac labor perpetuus bene administrandi Pontificatus, tum vrbana calamitas suis tandem malis, ac funeribus exatiata, cum eneruasset

1631. Cardinalem, sequenti anno Patriæ eripuit. Antequam suprema componeret, cum Aironus, & Sbarainus vitâ essent defuncti, alios Conseruatores demortuis suffecit, Hieronymum Aliferum *Canonicum* Aedis Nazarianæ, & Bartholomæum Fassium Rectorem Collegij Nobilium.

Ex tabulis 3. Idus Septembr. Donauit quoque Collegio Ioannem Donatum Ferrarium Græcanicæ linguæ doctissimum, Octauium Ferrarium, Iacobum Philippum Butium *Canonicum* S. Thomæ, hunc Hebraici, illum Latini sermonis consultissimum; Collegas verò omnes secundo quoque anno, redeunte in orbem vice, tueri Collegium iussit, & Conseruatoribus reliquis Gigæum ante alios ascripsit. Dum hæc aguntur, cum iam insidens præcordijs febricula ten-

Senago. taret Cardinalem, cogitauit primò Senecianam, voluit

Villa di S. Gregorio. deinde Gregorianam Villam, quæ tertio distat ab vrbe lapide; & laxauerat sæpius animum Borromæi, cum se vrbanis curis eriperet. Verùm cum propter vliginem soli, ac manantium vbique aquarum copiam cælum sit paulò grauius, cœpit esse infestum corpori Principis, & grauedine primùm torquere, deniq; reuocare ad vrbem vietum, ac elanguescentibus quandoque viribus repentè exanimatum. Interea cum atrocior in dies febris præcordia adureret, ac spes ferè salutis decollaret, admonetur à Fassio, qui erat conscientiæ arbiter, vt vasa colligat,

se-

ſeque ad extremi certaminis aleam obarmet. Accepit ex porrectâ fronte Borromæus hominis dicta: ac poſtquam totius vitæ noxas expiauit, Cæleſti Pane recreatus *Canonicos* Aedis Maximæ circa lectulum procumbentes hortari cœpit, vt attentè rem Eccleſiaſticam tuerentur, cum ad interregnum veniſſet. Accedere ſe, inquit, ad litus diutinis tempeſtatibus actum: longam cepiſſe vſuram lucis: nec diutius viuendum eſſe homini, qui inutili pondere terram oneraret: nihil optatius contingere poſſe mortalibus, quàm vt mortales eſſe deſinant; eò grauiores eſſe cruciatus humanos, quò longiùs corpore incluſus animus cogitur vitam odiſſe, quam amat: ſex annos ſupra triginta ſe Ambroſianum imperium tenuiſſe, quod temporis ſpatium pauci admodum Antiſtites æquauerint: id vnum enixè expetere à Collegio ſuo, quo nihil optari dulcius poſſit, vt inter illos ſemper conueniat, quò Eccleſiam ſeruent incolumem, cum vacua ſedes ſingulorum opem implorabit. Nemo ſiccis oculis audiebat, quæ dicebantur à Federico, fluentibus vberiùs lachrymis, cum ſupremis oſculis, & amplexu Collegas exciperet. Inter hæc ſpes ſalutis affulſit, tamquam collectis viribus morbi ſæuitiam exarmare poſſet; verùm ætas primùm, deinde inſidens morbus partibus ijs, quas perpetuus texerat pudor, nec medicorum curationi vnquam aperuerat, exedit paulatim Borromæum: nec remedijs caruiſſet, niſi ea remedia odiſſet pudor. Itaque gliſcente in dies morbo cum exiguâ in ſpe traheret animam, legauit Ambroſianæ Bibliothecæ ruris Gregoriani fundos, vt duo Sacerdotes quotidie ad aram Deiparæ in Templo Maximo ſacra facerent, reliquos autem eius villæ reditùs puellarum connubia abſumerent, quæ in pagis Verbani Lacus eſſent natæ. Hæredes ex aſſe inſtituit Virgines *Roſarij*, quibus ſuperiore anno in regione Orientali

S vrbis

vrbis ædes condiderat: ne pudori paupertas insidiari auderet, immo ne inopiam paupertas extimesceret. Cultor videlicet pudicitiæ pudicitiam testamento reliquit hæredem. Reliquæ deinde vires obluctari cœpere acriùs morbo; eius impetum cum ferre non posset, diem obijt Federicus vndecimo Calendas Octobres, versans semper animo cælestia, eaque meditatio morientem est prosecuta. Enimuerò comploratio, & luctus ciuium, qualis in rebus perditis esse solet, tanto funeri comes iuit; nam recens meritum leuatæ egestatis, ac auertendæ luis sedulitas erat in oculis æstimantium vnius capitis desiderio iacturam; nec facilè lachrymarum obliuisci poterat dolor, cum tanta calamitas etiam funeri superesset. Elatus est quinto postquam decesserat die, tristiori interim Ciuitate, quàm si *epidemia* recrudesceret; squalebat sexus omnis, atque ætas, egentissimi hominum præcipuè, quorum inediam aluerat abundè. Iusta fecere mortuo vniuersi Ordines: cohonestauere exequias Paulus Aresius Dertonæ Episcopus, Ioannes Petrus Vulpius Nouariensium Antistes, ac Dux Ferianus Gubernator Insubrum. Aresius postquam ad aram maximam Ambrosiano more est operatus, commendauit habitâ oratione Federici virtutes, ac facta, & vt erat vir disertissimus, ac præstanti eloquentiâ, motùs maximos fecisse dicitur, & audientium lachrymas elicuisse vberiùs, ingemiscente passim coronâ, nec desiderium sublati Pontificis iam ferente. Cardinali triduo parentatum est; eius laudes commemorauit iterũ latinâ oratione Donatus Ferrarius Collega noster, persecutus singula, quæ immortalia gesserat Borromæus, doloris infandi renouatione, cum ciuium auribus virtutes rursus, atque oculis ereptus Antistes obijceretur. Compositus demum in tumulo est in maiori Aede ad aram Virginis, quam ab Arbore appellant; arborem enim

Tortona.

Vghellus tom. 4. Ital. Sacra ad Episc. Dertonenses: Crassus in elogijs virorum illustrium: Picinellus in Athenæo laudant Aresium.

enim ex ære solido construendam curauerat anno MDLXII. Ioannes Baptista Triuultius *Archipresbyter* Fani Maioris simillimam Salomonis candelabro, vt fulgore colluceret Templum, atque aduersam aram illustraret; marmor breui *epigraphe* inscriptum docet, quiescere inibi Federicum Borromæum Cardinalem, Insubrum Antistitem, Magnæ Matris præsidio tutum. Hæc visum scribere de funere Borromæi; nam viuit adhuc in omnium penè ore, atque oculis, cùm singuli ciuium loquantur de moribus, ac vità Cardinalis tantò lubentiùs, quantò acriùs obluctantur dolori suo, cum absentem virtutem inuidi requirunt. Certè ab ipsà pueritià ita fuerat ad virtutes omnes conformatus Federicus, vt meritò D. Caroli beneuolentiam sibi adiunxerit, qui eum sacrà togà amiciuit, deinde spectatæ probitatis adolescentem Collegio, quod nuperrime Ticini excitauerat, addixit, futurum reliquis alumnis exemplo adumbrandæ virtutis. Quamquam adolescentem fuisse vix meminimus: adeò præuerterat ætatem; cum annum ageret vigesimum tertium Romanà purpurà à Sixto Quinto decoratur; auctus postea Mediolanensi Infulà ita Pontificatum obiuit, vt nunquam humanarum rerum, aut Gentis suę commodis flecti posset, quominùs Ecclesiastici iuris imperia propugnaret, solicitus de concordià, quæ maximo stetit impendio. Tota autem ratio administrandi Pontificatus nunquam à labore fuit vacua; nam Borromæus plurimas *Synodos* cogere, vrbanas ædes, atque agrestes lustrare sæpius, ea diligenter tuendo, quibus rem Ambrosianam Carolus fundasset. Ecclesiam quidem suam etiam Ostiensi prætulit, quæ Federicum Patrum Purpuratorum principem sibi vendicauerat; Pontificatum verò Maximum, nisi contempsit, saltem fugit: cum mallet dignus videri honoribus, quàm ornari. Eius ædes nunquam vi-

Bugattus hist. lib. 8.

Carolus à Basilicà Petri in vita D. Caroli lib 7. pag. 317. Giussanus in vita eiusdem Diui lib. 6. ca. 7.

Ripamontius in vita Fed. lib. 6. cap. 2.

Riuola lib. 6. cap. 15.

Idem lib. 5. cap. 10., & lib. 6. cap. 15.

dit auaritia, inopia quotidie; literas verò habuit contubernales, nam Latinè, Græcè, atq; Hebraicè doctus subsecundarias horas ecclesiastico labori cum sublegeret, meditabatur subinde, ac scribebat. Neque verò eius lucubrationes, tanquam alienum oleum, & operam olerent, sugillasset Cardinalis Bentiuolus, si apparatum scribendi ingentem, tum aduersaria lituris fœda, atque singularum scriptionum *archetypon* vidisset; quæ omnia versauimus nos, atque in sanctioribus eiusdem Bibliothecæ scrinijs reposuimus. Cæterùm Cardinalis animus eximijs, virtutibus fuit excultus, quibus oportuit honestari Borromæum disciplinà Caroli, ac Philippi Nerij institutum. Neque verò audemus cælitum honoribus Principem consecrare (nam prohibet Romana Religio); virtutum tamen, ac virginitatis præsertim admiratio ita ciuium, atque exterorum animos tenet: vt pro se quisq; exuuias Federici quærat ad auertenda mala, atque complures præsentissimam opem repererint. Sanè cum in Romanum muricem indigna omnia impudenter effutiant Catholicæ Fidei desertores, Federicum tamen tulere in cælum deosculati virtutes, quas odissent. Ipse corporis habitus index animi fuit; nam & proceritas magnitudinem pectoris prætulit, & maiestas supercilij regios inesse spiritùs indicauit; modestia enim prohibuit, ne Federicus Regibus imperaret: vt cum Regibus conferri posset, operũ magnificentia obtinuit. Porrò cum Borromæi funus tetigisset ciues, acriùs affecit Collegas nostros, ac deinde sensimus Federicum defuisse. Itaque proposita est ad leniendum dolorem præ foribus Bibliothecæ imago ænea Cardinalis, quò ciues, atque peregrini eum fuisse parentem operis intelligant: tum verò illius lucubrationes plurimæ typis sunt commissæ, adeòut nescias, plurane scripserit, an legerit: certè legisse plurima credi potest,

Serenius lib. 5. elogij Borromææ fam. pag. 320.

Guido Cardinalis Bentiuolus in libro, cui titulus memoriæ.

De studijs Card. Fed. Ripamontius dec. 5. lib. 4. cap. pr.

Riuola, Ripam. in ipsius vita, & Velasquez in comment. ad cap. 2. epistolæ Diui Pauli ad Philippen. versu 6., & alij scriptores, tum Latini, tũ Itali.

Riuola de virginitate Federici lib. 6. c. 9. Ripam. dec. 5. lib. 6. cap. 7. Riuola lib. 5. cap. 36.

Ioseph Scaliger lib. 2. epist. 133. ad Casaubonum, & epist. 140. ad eundem.

poteſt, cum tam multa ſcripſerit. Voluuntur eruditorum hominum manibus latinæ ſcriptiones, ac tuſcæ; liber autem is, qui de Principum gratiâ inſcribitur, adduxit etiam Gallos: quæ natio ſcriptores ſolet quærere cum delectu. *Epicedium*, quo Ferrarius commendauerat Borromæum, typorum beneficio adhuc ſeruamus; neq; contentio illa ſcribendi ſublato conditore occidit. Nam 1631.
Gigæus externarum linguarum peritiſſimus, cum opes vndique ex monumentis Arabum collegiſſet, coegit poſtea in vnum Arabicæ linguæ Theſaurum tanto labore, quanto Euriſtheus viciſſet Herculem, ſi illud opus imperaſſet. Patientiſſimus quidem laboris fuit Gigæus, non modò cum Theſaurum eum ſcriberet, verùm cum cæteras etiam linguas in Italiam vocaret. Supereſt etiam cineribus hominis improbus labor, quem in tradendo Perſarum ſermone exhauſit; inſcripſit volumen Gazæ Perſicæ titulo, æmulatus Alexandrum nationis illius diuitias diripientem, cum Darium domuiſſet. Quamquam inter Alexandrum, & Gigæum hoc maximè interſit; nam hic Gazâ Perſicâ terrarum orbem ditare animum induxerat, ille ſe ipſum. Chaldaici quoque ſermonis inſtitutiones tradere aggreſſus enucleauerat prope ſingula illius linguæ, præfatus antea, quantum externi ſermonis diſciplina eſſet compendio, ſi facultatum arcana ſcrutari velles, quæ peregrinis præcipuè linguis occultata latinitatis cultoribus vulgarentur. Porrò his lucubrationibus typographi imminebant, cum mors fefellit conſilium hominis, fruſtrata etiam ſpem Pontificis Maximi; etenim Vrbanus Octauus earum linguarum ſcientiam in Collegium propagandæ Fidei optans inducere, inuitauerat mercede maximâ Gigæum iam comparantem ſe ad iter, ac obſequentem Pontificis imperio. Hic fuit exitus viri doctiſſimi, qui ætatem ſuam omnem addixe-

dixe-

dixerat sermonis peregrini studio, ac summo labore consecutus, tradiderat ratione facili ad discendum. Sub idem ferè tempus vir clarissimus decessit Dauid Coluillus acceptus humanissimè à Collegis Ambrosianis, & in nostris ædibus vitâ defunctus. Apud Scotos natus, cum patrium cælum fastidiret, in alienas terras profectus, gratiam iniuit primùm à Duce Allobrogum, cuius Bibliothecam tractauit, tum verò in Hispaniâ diu moratus est muneris sui causâ, cum Arabicum sermonem interpretaretur, apud Insubres demum quiescens desijt peregrinari. Libros Alchorani atque Alcami veluti animo eam librorum iacturam præsentiret, quam flamma Escuriaco postmodum attulit, donauit forulis Ambrosianis, acceptos non modò ipsius causâ, verùm quia eos codices
1633. descripsit ex Bibliothecâ Escuriaci. Sequenti anno mors eripuit Iosephum Vicecomitem, virum illustri loco natum, & in persequendâ veterum Patrum eruditione, promptum ingenio. Cornelius à Lapide minimè grauatur ire aliquando in illius sententiam; immo cum omni genere virtutis floreret Vicecomes, singulari etiam pudore ornatus, inde sibi laudem maximam comparauit, eamque apud omnes testatam reliquit Ioannes Stephanus Menochius vir ex Societate Iesu, cuius se in disciplinam Vicecomes tradiderat. Iam verò Collegæ redigebantur ad paucos, non modò ob frequentiam funerum, verùm quia difficillima erant rei Mediolanensis tempora, flagrante apud Insubres bello, quod ne Græci quidem; aut Troes obstinatis ad mutuam internecionem animis tandiu sustinere potuissent. Hæc mala rem Ambrosianam in communem traxere calamitatem, accisis sensim opibus, cum transpadanæ regionis prædia hostium excursionibus essent obnoxia, atque adeò nudata cultoribus annuos prouentùs Collegio negarent. Sæ-

Comment. in Ioannem c. 13. vers. 7. pag. 446. col. pr.

Centuria 3. histor. cap. 43.

Sæuit adhuc pertinax ærumna, grassante malo, etiam cum sedatum est; ita enim comparatum, vt quæ pertulimus aliquando infortunia, eadem diutissime sentiamus. Ac cum ferales cometæ magnarum calamitatum prænuntij astris internitent, noxio quidem spiritu afflant aera, cæterùm malè ominati sideris inclementia sequentium annorum funestat agmen: ita grauiorum calamitatum acerbitas debacchatur ad plures annos; nec sensus breuis est mali: furit tandiu, quandiu vel patientiam, vel mortalitatem vincit. Ob eam rem nonnulli Collegarum alia vitæ studia sunt secuti. Ioannem Donatum Ferrarium Barberinorum Principum erga literatos viros munificentia vocauit Romam; atque cum Cardinalem Franciscum sibi conciliasset ob eloquentiæ famam, quam re constantem efficiebat, non modò eum sibi Principem demeruit, verùm etiam Patruum ipsius Vrbanum Sacrorum æquè, ac Musarum Antistitem; qui delectatus Ferrarij ingenio pingue primùm homini sacerdotium in Larij Lacus pago demandauit, tum eum præfecit Merati Curiæ, quod oppidum à meraci copia dictum situm est inter Montem Vigiliarum, & Orobios. Tum verò Cardinalis Barberinus, vel sublato Patruo, obseruauit amantissimè Ferrarium, qui, etiam cum defloresceret ætas, minimè studiorum suorum immemor nuncupauit Antichthona Cardinali munificentissimo, enectus postmodum labore scribendi, commentandique. Eloquentia Octauium Ferrarium ad Patauinos deduxit, atque in sede artis eius principe collocatum cum nullo Doctorum composuit, quo certamine gaudent rituales disciplinæ; parem Veneta Pallas minimè inuenit, qui cum Ferrario conferri posset. Hàc eloquentiæ famà vectigales habet Octauius etiam Reges; nam Ludouicus XIV. postquam artibus omnibus, ac Musis hospitium

Ferrarium laudat Picinellus in Athaneo, & author anonymus libri, cui titulus voyage d'Italie to. pr. pag. 192.

in

in Galliâ aperuit, Ferrarium donauit benignè argento, constitutâ in annos singulos pecuniâ, quòd regias virtutes omni laude cumulauerit. Eundem Oratorem aureo torque donauit Christina Suecorum Regina sexu suo maior; Venetorum verò Respublica tantum tribuit Ferrario, quantum ne fortasse quidem Liuio detulisset, si contribules suos Patauinos formasset in scholis; quippe nemo eorum, quos hactenus celebre illud Antenoris gymnasium audiuit, opulentius retulit minerual, quàm Ferrarius, & Cæsar Cremoninus. Debet verò Octauius hanc gloriam Mœcenati suo Borromæo, qui virum ad Ambrosiani Collegij studia deductum amplissimis ornamentis insigniuit; quæ cum minimè ignorarent Insubres, mandatum Ferrario est, vt res Mediolanensium traderet monumentis, postquam vixerat Ripamontius. Nostra signa nunquam deseruit Iacobus Philippus Butius externarum linguarum interpres, ac Oedipus arcanorum, quę peregrinæ Sphinges proponunt ingenijs. Antequam rude donaretur, Arabum codicem manu exaratum vertit, ne ijs ornamentis scientiarum careret latina dictio: tum labores alios in curandis literis exantlauit, singulari planè constantiâ studiorum, & instituti. Collegæ verò, quos nascente Bibliothecâ Federicus in honestissimum hunc cœtum asciuit, omnes desiderantur. Franciscus Collius, cum pestilentia sacras ædes viduasset cultoribus, â Federico in Templi Maximi mystas cooptatus, summo in sontium conscientiam arbitrio ecclesiasticos fasces habuit: eoque honore, ac vitâ defunctus, ob virtutem eximiam gloriæ laude viuit. Neque tamen cum amplissimam eam prouinciam obiret, consenuit otio: verùm emisit in publicum partem aliam operis de animabus Paganorum, eminente vbique scribentis ingenio, & eruditione. Ripamontium eloquentia minimè fraudauit ho-

honoribus. Aediles, ac Decuriones vrbis homini disertissimo negotium dedere, vt res vrbanas literis consignaret; tradidit autem summâ characteris venustate, quam Liuij, & Cæsaris imitatione exornauit: vt hoc seculo fortasse nemo scripserit magis nitidè, ac iam multi doctores eum veluti optimum authorem latinitatis adolescentiæ offerant in scholis. Eadem scribendi ratio exercuit hominem etiam senio affectum, atque cum describeret ea, quæ à Præfectis Mediolanensis Prouinciæ domi, forisque gererentur, à Rege Hispaniarum Philippo allectus est *Canonicis* Templi Scalensis, quod Sacerdotium amplissimum est propter claritatem cœtus. Antonij Ruscæ virtus honores omnes ferè gessit; cum esset Theologiæ doctissimus, illum Aedis primariæ *Theologum* creauit Federicus. Vrbanus autem Pontifex Summus singulari honore virum auxit, ac *Præpositum* Templi Maximi renuntiauit; cum tamen Sacerdotium illud sit gentilicium familiæ Marchionis Vercellini Mariæ Vicecomitis. Mouit verò Vrbanum non modò maiestas ipsa hominis digna infulis, verùm scientia rerum, ac orationis maturitas quædam, & senecta, cum ad Apostolorum limina profectus exponeret ea, quæ inito Pontificatu Mediolanensi gesserat Cæsar Montius Cardinalis. Præfuit etiam Rusca vitæ integerrimus sacris Virginibus vrbis, ac Diœcesis: immo Ecclesiam ipsam Insubrum matrem administrauit sæpe, Cardinalis ipsius Montij vices obeundo. Ad summam senectutem vixere Olgiatus, Salmatius, ac Franciscus Bernardinus Ferrarius, homines viuacissimi, ac fatis obluctati diutissimè. Hoc anno Conseruatores renuntiantur, *Comarchus* Iulius Cæsar Borromæus tertiùm, Iulius Cæsar Vicecomes *Primicerius* Aedis Magnæ iterum, Abbas Ioannes Baptista Besutius *Canonicus Ordinarius*, Hieronymus Corius Basili-

Ripamontius hist. vrb. dec. 3. lib. 5.

1636.

cæ Ambrosianæ Præpositus, Parmensi postmodum infulà insignitus, Antonius Bussola Præfectus Sepulchri; Ioannes Paulus Maurus *Canonicus* Aedis Nazarianæ, Dominicus Griffus Curio S. Victoris ad Theatrũ, & Olgiatus Bibliothecæ Præfectus. Cum autem Besutius vità, Bussola magistratu suo abijsset, suffecti sunt in eorum locum Paulus Corius *Canonicus Ordinarius*, & Ioannes Petrus Quadrius Præpositus Sacerdotibus Oblatis. His Conseruatoribus res Ambrosiana culta est, atque amplificata; nam *Primicerius* Vicecomes, vt omnium oculos subirent reliquæ conciones Cardinalis Borromæi, ære suo præstitit, ac typis tradidit; eas verò orationes habuerat Federicus, aut cum primum lapidem lustraret ad fundamenta sacrarum ædium, aut cum Virgines sacro velamine obnuberet, vel patres familias de instituendà prole admoneret. Beneficentiam illam Vicecomitis honorificè prædicare debuimus, non modò quia vir munificus fuit, verùm quia affinitate coniunctus cum Federico authore Bibliothecæ. Hanc verò Iulij Cæsaris Vicecomitis familiam auorum sanguine clarissimam nobilitauit spectatissima virtus Præsulum, quorum honoribus exornatur Patria. Nam Franciscus postquam Alexandrinam tiaram gessit, Ecclesiæ Cremonensi præficitur; Francisci Patrui virtutes feliciter expressere Hieronymus, & Federicus; illum Nouariensium Antistitem declarauit primùm Alexander Septimus Pontifex Maximus, deinde Viglebanensibus præposuit, cum ad eam Ecclesiam administrandam Maria Hispaniarum Regina Hieronymum è cœtu plurium petitorum secreuisset: hunc idem Pontifex Alexander *Auditoribus Romanæ Rotæ* ascripsit: accessitque honos Bibliothecæ, cuius Federicus Vicecomes fuerat Conseruator.

Vghellus tom. 4. Ital. sac.

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER QVINTVS.

ERat in hoc ſtatu res Ambroſiana, & quamuis Mars Gallicus exardeſceret, aderant tamen Muſæ huic inſtituto; Collegis enim pluribus, aut fato, aut melioris fortunæ ſpe ereptis, ſubrogatus eſt Ioannes Baptiſta Ruſca latinis, ac græcanicis literis apprimè imbutus, politioris præſertim diſciplinæ amantiſſimus: iſque vnus numeri damnum penſauiſſe eſt viſus. Hinc verò ciues, & exteri amplificauere librarias opes, vt narrando exequar; eam enim ſpem conceperat animo Federicus, vt facultatibus poſtea ſuis Ciuitas hoc præcipuum, ac ſingulare vrbis ornamentum augeret, præſertim vbi captatores teſtamentorum timerentur, quod plerumque accidit, cum nullus hæres gentilium ſuorum fortunas adire poteſt. Eminuit quidem inter cæteros *Comarchus* Galeatius

Arconatus, non modò quia libros duodecim *autographos* Leonardi Vincij dono dedit, verùm quia oblatam ad redimendos eos codices largè pecuniam excelso animo repudiauit. Iam verò ineunte hoc seculo vir Patritius, & clarissimo loco ortus Vidus Mazenta, cum Federicus vix de condendâ Bibliothecâ cogitasset, donauerat Borromæum *autographo* eiusdem Vincij, in quo de lumine, & vmbrâ disputat: ac perennis tantæ munificentię memoria viget cum titulo nominis ipsius Vidi, quem liber præfert in fronte. Fuerat autem Vidus vir studiosissimus bonarum artium, humaniorum præcipuè, atque ornauerat ipse triumphales arcùs carmine, ac plurimâ *epigraphe*, cum Margarita ad Hispani Regis nuptias Mediolano transiret; præfuerat etiam aliquando Patriæ, qui summus est honos Aedilium, ac Decurionum. Porrò Leonardus Pictorum facilè Princeps (nam de illo attinet multa scribere) ex natali pago, quem in Florentinâ valle alluit Arnus, Vincius nominatus, vir primùm desultorij ingenij se ad varias artes applicuit: tum verò cum operam nauare pictoribus cœpit, probauit illius graphidem Andreas Verocchius nobilis pictor: cui deinde à parente traditus, ipsum paulò pòst doctorem pingendi laude præstitit. Nam cum Andreas expressisset in pictâ tabulâ Ioannem Christi caput lymphis abluentem, Vincius cælestem genium Seruatoris indumenta ferentem tam affabrè pinxit, vt iratus penicillo Andreas damnauerit officinam magistram operis. Profectus postea ad Insubres Leonardus Mediolani substitit, quo tempore Ludouicus cognomento Maurus rem patriam moderabatur: cui cum placuisset magnopere Vincius ob cantum fidium, ac extemporalem facultatem carminis, iussus ab eo tabulas complures pinxit. Excelluit quoque cælandi, & scalpendi arte, tum scientiâ Architectonices; certè

Raphael Trichet Fresneus in vita Leonardi.

Picinellus in Athenæo.

Ex Vasario.

Ludouico Insubrum Duci ponere equestrem statuam ex ære animus erat, cuiusmodi plures apud Italos spectatoribus se offerunt; verùm ars *fusoria* obstitit conanti Vincio, ac negauit ex vnà, solidàque æris laminà fieri posse simulachrum. Exemplar statuæ finxerat ex argillà Vincius, ac diu apud nos stetit; Galli captà vrbe præclarum Leonardi opus perfregerunt. Fertur autem Vincius ad expressas rerum imagines describendas humanorum corporum motùs, ac habitum spectasse attentiùs: & cum aliquando solutos risu homines redditurus esset in tabulà, inuitasse ad saliares epulas paganos quosdam, quibus inter cœnandum aniles fabulas recenseret tantà voluptate conuiuarum, vt tantùm non risu rumperentur; tradunt item ad referendum metum, & cætera signa pallentis animi, spectatum iuisse damnatorum hominum vultùs, ac rigentes formidine genas, cum tortoris feralem manum ex scalis trepidi opperiuntur; quæ in mente artificis cum pertinaciter hærerent, inducebantur deinde in tabulas ad artis miraculum. Excogitauit etiam iubente Ludouico Duce rationem, quà fossam alteram nauigabilem deduceret Mediolanum; cum enim conditores Galli locassent Insubrum sedes inter Ticinum, & Adduam carentes beneficio aquarum; queis nunc prata, & segetes luxuriant, ob longum locorum interuallum: nec nisi Lamber, ac Olona obscuri amnes, & lympharum persæpe egentissimi aquas inueherent, alium alueum aperiendum statuerat Dux Ludouicus, in quem Adduæ præterfluentis aquas deriuaret: [a] cum florente Turrianæ Gentis imperio ([b] vel potiùs restitutà anno MCLXXIX. vrbe) Ticinus aquas in aliam fossam patientem nauium intulisset. Ergo aggreditur molitor Vincius opus, ac prope [c] Tritij arcem Bellonæ hospitam ducto ad calcem collium alueo, diremptàque validissimo aggere Adduà,

Lomatius in tract. picturæ lib. 1. cap. pr.

Ex Trichet in vita Leonardi.

[a] *Bugattus l. 4. Lampugnanus in monumentis Turrianorum, in vita Martini terry, Luschus pa. pr. compend. hist. ad familias Insubrum Dñas*

[b] *Chalcus l. 12. hist. pat. pag. 248. nauigabilem fossam à Ticino deductam à ciuibus docet.*

[c] *Trezzo.*

duà, ne mistis iterum lymphis sæuiret in accolas, iussit fossam vsque ad veteres vrbis muros defluere. Sed cum difficillimè aquæ deduci possent ob iniquitatem locorum, quòd præcipites nauigia ferre nollent, architectatus est Vincius cataractas portas, quæ venientes aquas excluderent, vel admitterent ad nautarum arbitrium: sicque admissæ alueum inferiorem implerent, ac reliquam lympharum altitudinem æquarent. His itaque portis cum aquas suspendisset, commeauere deinde nautæ; quamquam minimè desint scriptores, qui laudem hanc fossæ nauigabilis Francisco primo Sfortiæ ascribant. In eàdem vrbe Academiam pictorum instituit, quod commemorare rursus delectat scribentem: nam non modò artifices illi, quos antea laudauimus, ex hàc scholà sunt profecti, verùm etiam Antonius Bultrafius, Franciscus Meltius, atque Andreas Salainus, quos omnes tulit in oculis Leonardus. Suis verò auditoribus instituendis singula penè humani corporis membra descripserat: quemadmodum ad consequendam illam artem reliqua præcepta fuerat executus, proponendo luminum, & vmbrarum rationem, ac elegantiam totam pingendi. Porrò cum animis dissiderent Vincius, & Michael Angelus Bonarotus (nam sæpe exasperat animos æmulatio, & quos ingenio vincere non possumus, conamur odio) Franciscus Primus Rex Gallorum, Vincium iam grandem natu, & senio penè confectum inuitauit in Gallias. Obtemperauit Regi Leonardus; verùm cum homini Gallicum cælum offecisset, complures menses in regià villà decubuit (vulgò Fontanablò) eumque laborantem cum Rex Franciscus conuenisset, atque erigentem se in cubitum manibus alleuasset, vt se à Rege exceptum sensit Vincius, linquentem animum dimisit, dignus planè, vt inter Gallica lilia expiraret. Quonam autem fa-

Morigius lib. pr. hist. Mediol.

to tot Leonardi lucubrationes in Comitis Galeatij Arconati poteſtatem peruenerint, fide Tricheti rem trademus, cum eius rei, nec Vaſarius, nec Lomatius meminerit. Narrat enim Trichetus Vinciana eiuſmodi volumina delituiſſe diu Vaprij apud Meltios (etenim in eo pago ob amœnitatem loci latè deſpicientis Adduam, ac ſubiectam planitiem cum auditore ſuo Franciſco Meltio ruſticabatur ſæpenumero Vincius, atque ibi animum ſtudijs bonarum artium intendebat) tum verò iactata paulò imprudentiùs, & amiſſa; quæ iactura conſequitur melioris notæ libros. Malo pædagogi cuiuſdam dolo (vt ferè ſunt id genus, homines plani, & ſimulationis artificio eruditi) perierunt Leonardi codices; furunculus Lælius Gauardus fuit Aſulanus, coniunctus præterea propinquitate cum Aldo Manutio, & præfectus Zenonianæ Aedi in vrbe Ticini. Hic cum Meltios literas humaniores docuiſſet, ac ſæpius ob recens meritum diſciplinæ ventitaret in Vaprianam villam, ſublegerat nihil tale opinanti hero tredecim libros, ac Florentiam detulerat venales, ratus fore, vt Magnus Dux magno pretio compararet. Decedit interea Dux Hetruſcorum, & cum auaritiæ hominis impoſuiſſet Principis funus, Piſas Lælius venit, oblatuſque fortè Ioanni Ambroſio Mazentæ Patritio Mediolanenſi, qui tum in eà vrbe ſtudiorum causà morabatur, vt erat adoleſcens dignus maiorum ſuorum gloriâ, quam deinde auxit cooptatus in Hieroſolymitanos equites, & contemptâ rerum humanarum magnitudine aſcriptus Barnabitis, totique illorum Ordini præpoſitus ſecundùm, religionem iniecit homini profligati pudoris, deiecit de ſententiâ, exorauitque, vt Mediolanum rediens eas lucubrationes redderet Meltijs. Enimuerò paruit Ambroſio Gauardus; cumque erepta volumina reddidiſſet, Horatius Meltius ignouit primùm flagitio pædagogi, tum

Vaprio, vulgò Vauero.

Pauia.

verò

verò miratus Mazentæ fidem, eundem Vincianis lucubrationibus donauit. Cum autem Mazentæ rem sermonibus iactarent, Pompeius Leonius sculptor Regis Hispaniarum adit Melcios, monstrat quantò chariores esse debeant codices Vincij, atque illorum causà quæsturas, & fasces obtineri posse, si à Mazentis redempti Hispaniarum Regi tradantur. Porrò Leonius ille patriam artem secutus, eà tempestate cæteros ferme artifices scalpendi laude antecedebat: ipsius verò parens Leo, Aretinus vulgò, ab Imperatore Carolo Quinto donatus ædibus, non ijs, quas Vasarius in vico Gentis Moronæ collocat, verùm quæ ponè Fidelis Templum vico nomen imposuerunt, atque alijs ornamentis auctus commendatur adhuc simulachris, atque opificio: cuius artis occurrunt spectantibus in Aede primarià signa ænea quinque ad tumulum Ioannis Iacobi Medicæi secundùm formam Bonaroti substructum. Cæterùm cum Leonius eà spe honorum lactasset homines, conuenere Meltij Vidum Mazentam Ioannis Ambrosij fratrem, atque ab eo infimis prope precibus septē Leonardi volumina impetrauere; reliqua autem multorū capsas adiuerunt. Vnum Bibliothecæ Ambrosianæ donauit Vidus: alterum Ambrosius Figinus pictor eximius à Vido accepit, ac deinde Herculi Blanco legauit: Carolus Emanuel Dux Allobrogū alio codice est donatus: reliquos, cum viuere desijsset Mazenta, coegit Leonius in vnum volumen, ac hæreditario iure ad Cleodorum Chalcum peruenere, à quo trecentis aureis codicem illum ingentem emit Galeatius Lonatus. Hæc ferè omnia Trichetus; verùm emptoris cognomen scribentem fefellit: nam Galeatius Arconatus redemit, ac postmodum in Bibliothecam Ambrosianam non modò eum codicem Vincij, verùm alios vndecim eiusdem scriptoris intulit, quemadmodum rem persequendo referemus.

Vasarius in vita Leonis Leonij.

Lomatius in Idæa pict. cap. vlt.

Vel. vlt.

Cum

Cum enim Iacobus Sextus Rex Angliæ (quòd ſe olim Ethicæ, ac Mathematicæ excolendum dediſſet) lucubrationes Vincij maiori illo codice contentas apud Comitem Arconatum ſeruari accepiſſet, egit magnopere per internuntios cum eodem Comite, oblatà etiam ingenti pecunià, aureis nimirum ter mille Hiſpanis, vt vel eblandiretur, vel extorqueret. Sed vt animi verè nobiles nunquam auro flectuntur, aggreſſus eſt Rex Britanniæ Galeatium gratià, & ſtudijs: acceſſere etiam preces Ducis Feriani, qui tum Mediolanenſem Prouinciam adminiſtrabat; verùm fruſtra ſpe, & pretio ſolicitauit animum Arconati apertè negantis, fraudari poſſe Patriam Leonardi lucubrationibus, vt in oras toto orbe diſiunctas amandentur. Eas(ait)opes pecunià neutiquā redimi: ſe nunquā turpis lucelli cupidum fuiſſe, ſed gloriæ: conſtantiam viri fortis nec auro expugnari, nec ferro: Principum ſtudia facilè interire, perennem verò fore memoriam beneficij apud ciues: ſe quoque non indoctum æſtimatorem Vinciani codicis eſſe, iamque cum animo ſuo ſtatuiſſe, quibus ſcrinijs ſit comittendus, vt vrbano commodo ſeruetur. Hàc ratione irritos ſpei internuntios dimiſit Galeatius, & donauit pòſt codicem illum Ambroſianæ Bibliothecæ præferentem aureis literis titulum operis, ac nomen Pompeij Leonij, qui diſperſas, ac diſſipatas Vincianæ eruditionis paginas eo volumine concluſerat, tum eàdem munificentià reliquos eiuſdem ſcriptoris libros dono dedit. Porrò deſcripſit in eo codice Leonardus arcanas artes, quales nec Archimedes inuenit, ac machinas veterum catapultis, & baliſtis ſimillimas, tum formas ſuſtollendis lymphis, ac fontibus deriuandis; quæ ſcribendi ſtudia tenuere artificem, cum Martiſanæ foſſam nauigabilem moliretur. Quàm verò falſus eſt author *anonymus* eius libri, qui hoc anno MDCLXXI. è typis Pariſien-

Luſcus par. pr. compend. hiſt. ad Reges Scotorum.

Ex tabulis teſtibus largitates, quæ in tabul. biblioth. ſeruantur.

Tomo pr. pag. 144. ſibus prodiuit cum titulo *voyage d'Italie?* Monſtrat enim Vincianum volumen eſſe *autographum* Alberti Dureri; itaque cum alia quoque menda in eo libro legiſſem(nam mihi fuerat à Gallis quibuſdam oblatus, qui *autographum* Dureri geſtiebant euoluere) ſcriptorem eum reprehendendum putaui, ne hominis fide peregrinantes pag. 6. lib. pr. decipiantur; eiuſdemque antea ſententiam refelli (quam didicerat fortaſſe à Beyerlincho) cum Diuo Carolo ædificationem Bibliothecæ Ambroſianæ aſcribit. Hunc librum indicem itineris Italici largitus eſt nuper Ambroſianis nidis Franciſcus Bonfilus Abbas, vir doctrinà præſtantiſſimus, & ingenio, Sorbonæ Doctor, cum terreſtri per Italiam itinere rediret in Gallias, moratuſque Nouembris initio Mediolani, Bibliothecam hanc inſpexiſſet, ſingula curioſiùs conquirendo: qui mos eſt hominũ literatorum ſtudiosè intuentiũ iſtam ſciẽtiarum officinã. Vincij igitur *autographum* eſt, non Dureri; ſuos autem codices exarauit Leonardus Orientalium populorum ritu à læuà nimirum orà paginæ ad dexteram literas ducens: ne quis facilè deprehenderet ſcientiarum arcana, aut plagio ſibi vendicaret. Obijcimus paginis ſpeculum, idque fideliter ſingulas voces offert oculis legentium. Imminet in Ambroſiana Pinacotheca arculæ cuſtodi voluminis tabula ingens marmorea, eaque præfert ora Comitis Galeatij, ac docet Arconatum virum clariſſimum, atque ingenuarum facultatum longè ante alios ſtudioſiſſimum dono dediſſe duodecim volumina Leonardi Vincij, atq; infracto, magnoque animo contempſiſſe ingentem pecuniam, quam vnius codicis redimendi gratià Rex Anglorum obtuliſſet: memores Bibliothecæ Conſeruatores monumentum poſuiſſe, tum ob beneficentiam tanti viri, Arconatum laudat Sectacus lib. 4. ep. 8. tum ob affinitatem Federici conditoris, morumque ſimilitudinem. Et quidem Galeatius Arconatus, quà magni-

gnitudine animi, quà consilio adumbrauit Federicum; nam præfuit *Nosocomio*, ac vrbanæ pietatis prouentùs, & domicilia seruauit, atque auxit: villam suam in pago Castellatij exornauit ædibus magnificentissimis, marmoreis signis, ac fontibus, Pompeij præcipuè simulachro, quod ille Romà in patrium solum exportauit. Hæc de Arconati munificentià; cæterùm sequens annus tristis fuit erepto Comite Iulio Cæsare Borromæo. Obsidebantur ab Hispano Vercellæ, cum Borromæus Gentilitiæ virtutis memor, & honoris (nam tribunatu militum fungebatur) ardens in arma magis, minoris tormenti glande ictus occubuit; sic decuit Iulium Cæsarem dimicantem mori. Fuerat verò Borromæus vir strenuus, ac munificentissimus, quo nomine sibi deuinxerat Cardinalis Federici animum, auersantis illiberales homines, ac nimiùm parcos. Parentis magnificentiam refert soboles, quam ille plurimam ex Ioannà Cæsià Romanæ virtutis, ac vrbis matronà susceperat. Ioannes enim natu maior principes quoque viros magnitudine animi præstitisse est visus; illos vt æquaret, non magnopere laborauit: neque tamen maior videri voluit, vt esset, cum vellet. Federicus ad aras vocatus, Ecclesiasticos honores, quos gessit, omnes ornauit: nec vnquam præfecturis, aut legationibus est perfunctus, quin eas reddiderit ampliores, quàm iniuerit. Semper omnia seruauit, præter flagitium, & pecuniam: Romæ Gubernatorum ædes restituit: Madriti palatium, quod incolit Romanæ legationis Antistites, refecit ingenti sumptu, ac sacellum iuxta easdem ædes extruxit. Placuit forma Madritensis ædificationis, & magnificentia Borromæi Clementi Nono; Carpetani verò affirmauere stetisse structuram illam Federico triginta millibus aureorum numùm. Pari sumptu Comes Antonius ornauit ædes vrbanas, atque

1638. *Brusonius in historia Italiæ lib. 7.*

agrestes: palatium, quod in insula Verbani Lacus maiores inchoauere, absoluit. Prodit enim ex aquarum latè stagnantium æquore insula, nescia primùm artis, arti postmodum, & genio loci iucundissima. Plurima Cedrus scopulosum silicem vestit: aurea vbique rutilant mala. Atlantis pomarium esse crederes, si Draco excubaret. Multiplex labyrinthus, innocens tamen, viatores ducit, atque alibi Daphnem, alibi Floram, & Bacchum conclusos monstrat. Aprica tellus, amica Solibus, vere perpetuo floret, etiam cum altis niuibus proximæ alpes rigent. Diceres insularum reginam, quas Verbanus vehit; adeò lymphis, & montibus coronatur. Paulum Aemilium conciliat ciuibus mira comitas, tum rei equestris scientia, quæ virum turmæ equitum præposuit; reliquam verò masculam sobolem Iulij Cæsaris vendicauit sibi Theatinorum familia: eaq; est ornamento Ordini; nam Maximus *Præpositus* est Antoniano *cœnobio* Mediolani: Andreas verò indignatus patrij, ac Romani soli angustias, etiam in interiora Asiæ penetrauit. Cum enim Innocentius X. Pontifex Maximus copiam fecisset conueniendi efferas gentes, adiuit Borromæus Iberiam, & Colchidem veneficio famosam: tum sibi barbari Principis animum demeritus complures Religioni Catholicæ emancipauit: vt non inde abduxisse hic Iason, sed aureum Fidei Christianæ vellus intulisse credi possit. Postea cum reuenisset Romam, & narrasset Alexandro Pontifici suæ expeditionis exitum, noluit ornari infulà, contemptor honorum, ac blandientis fortunæ. Scripsit deinde Andreas de Colchidis cælo, tum ritibus, & moribus incolarum: Carolum autem Oratorem disertissimum pustularum morbus sustulit: Federicum amplis Theatini Ordinis honoribus virtus ornauit. Patre igitur mortuo Comes Ioannes Borromæus seruandæ Bibliothecæ

curam

Insulam hanc laudat Sociacus lib. 3. epig.

Ioseph Silos histor. Cleric. Regular. par. pr. lib. 15. ad annũ ordinis 61. Seruatoris autem 1584.

Picinellus in Athenæo.

Giorgiana, e Mengrellia.

curam suscepit: postmodum verò noui Conseruatores creati Aurelius Boldonus *Præpositus* Aedi Protomartyris, Carolus Rhaudius *Præpositus* Sepulchro, Antonius Gattus *Canonicus* Ambrosianę Basilicę, Balthassar Pozzolus Curio D. Raphaelis. Enimuero vertentibus annis subrogati alij, prout priores abiuere Magistratu, nimirum Carolus Septalius Templi Maximi *Canonicus*, ac multò pôst Dertonensi infulâ ornatus, Ioseph Castillionæus Curio Diui Andreæ, Ambrosius Baldinus *Canonicus* Aedis Laurentianæ, Federicus Vicecomes *Primicerius*; sufficiuntur postmodum Rhaudio Oliuerius Mazuchellus, Mazuchello Ioannes Petrus Staurengus vterque *Præpositus* Oblatis, Castillionæo Ioannes Paulus Mazuchellus Curio Aedis primariæ, *Primicerio* Vicecomiti Carolus Ambrosius à Laude *Canonicus Metropolitanæ* Basilicæ, Baldino Ambrosius Latuada *Canonicus* Ambrosianæ, Boldono Bartholomæus Fassius iterum, cum *Præpositus* fuisset fano Thomæ in terrâ amarâ. Inter hæc decedit 1643.
Romæ Philippus Pirouanus, vir cum genere amplissimus, tum doctrinâ; reliquit testamento multiplex *autographum* Bibliothecæ, quo continentur Iurisprudentiæ oracula, ac scita, cũ ille antecederet muneris antiquitate cæteros *Auditores Rotæ*, nam annos tres supra triginta eum iudicandi honorem gesserat. Paruit extremæ fratris voluntati *Marchio* Ioannes Pirouanus eques Sancti Iacobi, ac Regij Magistratus Quæstor, intulitque in Ambrosianam Bibliothecam ad Patriæ commodum. Scita illa nondum typographos conuenerunt, indicamus autem exteris veluti oracula iudicantis Astrææ. Hæc munera Olgiati præfecturam exornauere; nam is recessit postmo- 1647.
dum in otia tuta, confectusque senio naturæ satisfecit in patrio Lucani solo, vir latini sermonis obseruantissimus, atque seuerus iudex eruditionis. Bibliothecæ præfectu-

ra

ra delata est Francisco Bernardino Ferrario, eamque insi-
1650. gniuit annus secularis. Antequam Cardinalis Cæsar Montius Mediolanensium Antistites è viuis excederet, sui veluti funeris prouidus, geminos Orbes, sidereum, ac terrestrem donauit Bibliothecæ; tanquam maiora tradere minimè posset, qui Orbem vtrumque dono daret. Geminos versamus globos, siue suis libratas molibus terras, siue astrorum domicilium. Ne periret facti memoria, imposita est ipsius Cardinalis imagini *epigraphe* testis munificentiæ; eam verò effigiem intulit in pinacothecam Iulius Montius Comes Vallis Saxinæ. Porrò decessit eodem anno de vitâ Cęsar Montius, quemadmodum præceperat animo, mitis ingenij Princeps, Patriæ studiosus, & bonarum artium, summis Romanæ Aulæ honoribus insignitus, suosque cineres componi ad pedes Cardinalis Federici iussit, laterculo vix vtrumq; tumulum dirimente. Eodem ferme tempore supremũ vitæ diem obijt Ioannes Baptista Rusca, cum Ambrosiani instituti impatiens aliquot annos præfuisset fano Virginis Celsianæ; vir sanè charus literis, & Musis, author carminum, ac symbolorum, quibus Templum illud, atque atrium festo die ascendentis in cælum Deiparæ exornatur. Inducti sunt in Bibliothecam complures libri testamento Ruscæ legati, scriptorum pretio, & largitoris beneficentiâ nobiles. Post hæc noui Conseruatores declarantur Ioannes Baptista Niger *Ordinarius* Templi Maximi, Ioannes Petrus Greggius *Præpositus* Sodalitio Oblatorũ, Petrus Paulus Cremona *Præpositus* Basilicæ Georgianæ, Franciscus Landrianus Nazarianæ *Canonicus*, Marcus Antonius Ver-
1655. & 1656. giatus Curio S. Matthiæ ad Monetam. Sequenti anno excedit vitâ Innocentius X.: Romanum Pontificatum Alexander Septimus capessit. Huic Pontifici nuncupauere Conseruatores res gestas Cardinalis Federici, quas

Fran-

Franciſcus Riuola narrauerat, exorſus ab ortu Borromæi, ac proſecutus facta ſingula Principis, ſiue quæ primam, ſiue quæ ſupremam ætatem honeſtauere. Placuit ſcriptoris labor, præcipuè cum Federici virtutibus conſuluerit, ne memoriâ excederent, ſicuti cætera, quæ aut liuor detrectat, aut obliuio delet; illud reprehendere nonnulli, quòd Riuola paulò putidiùs hetruſcas voces fuit perſecutus, ac nonnulla etiam allucinatus. Poſt hæc funeſta iterum eſt Borromæa domus ob ſubitam mortem 1660.
Comitis Ioannis; cum enim Origij (quæ villa eſt familiæ) repentè in morbum incidiſſet, ſeque vehementiùs opprimi ſentiret, dum vectus rhedâ ad vrbem reuertitur, extremum vitæ ſpiritum edit. Elatus eſt magnifico ſumptu: duxere funus *Canonici Ordinarij*: celebratæ in ſano Pedonis exequiæ, atque inibi conditus tumulo; quanquam & gentilitium penſile ſepulchrum atauorum cineres ſeruat in Aede Franciſcanâ, atque adhuc manet ingens monumentum contra ſacellum Ioannis ex lapide alabaſtrite. Illic fertur ſublimis iacere Vitalianus Borromæus, cum molem eam tumulandis Diuæ Iuſtinæ cineribus ſubſtruendam curaſſet, quòd Martyris Borromææ reliquias à Patauinis ſe exoraturum cenſeret. *Ripamontius lib. pr. de orig. & pontif. Diui Caroli.*
Complorauere ciues exitum Borromæi; nam ornamento fuerat Ciuitati ob magnificentiam, & regium planè animum; ad hæc ornatus fuerat munijs, commiſsâ etiam militaris ſtipendij, atq; hybernorum curâ: quanquam eo ſe honore poſtmodum abdicaſſet. Literarum quoque ſtudioſus conditam in Antoniano *Cœnobio* Academiam ſeruauit: eaque cum labore perpetuo exerceri cogeret ingenia, *Faticoſorum* eſt nominata. Stato die, quo iuuentus feriatur à ſcholis, conuenire frequentes Academici, dicere de ſcripto, vnus declamare è roſtris: faſtidium interea ſi quod animis crearetur, leuari carmi-

ne, & symphonià. Clara quæque capita vocabantur ad hunc cœtum: literati viri Lucas Assarinus, Alexander Perlasca, & alij plures nomen dederant. Hetrusci sermonis nitor exquirebatur, siue astricta, siue soluta numeris afferretur oratio ad vincendam regionis barbariem. Et quidem cum cæteræ Italorum ciuitates hisce studijs delectentur mirificè, par fuerat Insubres teneri literis, cum alioqui discinctos otio homines in sinum suum vocet improbitas. Nisi mors cœptis interuenisset, erat in animo Borromæi excitare cœtui conclaue ingens, dignum Principatu, quem in eo conuentu obibat, & magnitudine viri maxima quæque mente voluentis. Munus seruandę Bibliothecæ delatum est Federico Borromæo Alexandrinorum Patriarchæ, quòd honore, & ætate antecederet; verùm cum is apud Heluetios Romanæ legationis causà moraretur, eam curam Comes Antonius frater subiuit, tribunatu militum, ac vrbanis honoribus decoratus sæpe; nam in vrbis Decuriones relatus, Præfectus item *Nosocomio*, & Templo Celsianæ Virginis, rem patriam & sacram vigilanter, bellicam strenuè administrauit. Interfuit tamen cœtui Federicus, cum Romam ab Alexandro Pontifice reuocatus Mediolano iter faceret, suoque aspectu restituisse institutum est visus; adeò res Ambrosiana deinceps ad Musarum voluntatem fluxit. Alij item Conseruatores declarantur nimirum Vitalianus Oldradus *Theologus* Templi Maximi, Ioannes Baptista Longus Curio D. Michaelis *ad Clusiam*, ac subinde veteribus sufficiuntur Michael Landrianus *Canonicus* Aedis primariæ, Bartholomæus Fassius tertiùm, Carolus Ghioldus *Theologus* Nazarianæ Basilicæ. Inter hæc cum morbo longinquo impeditus Franciscus Bernardinus Ferrarius, senectute scilicet, ac iam captus oculis, & capularis tractare Bibliothecam

Quare illa Aedes nominetur ad Clusiã Cõsule Castellionaeũ in Basil. Vincent. pag. 2003.

cam

cam minimè poſſet, ſucceſſit vicarius illius muneris Stephanus Antonius Cantianus, iſque Collegio eſt aſcriptus. Verùm paucos annos cum honorem gerit Cantianus, præproperà morte ſublatus, ac paulò pòſt etiam Ferrarius decedit depontanus, & ſenectute ſummà, annum ſextum, & nonageſimum agens. Vterque ornauit hoc inſtitutum: Cantianus deſcripto ad literas Diui Caroli indice, atque ſingularum epiſtolarum ſententià, qui labor plurimùm iuuat interrogantes ea monumenta compluribus voluminibus contenta: Ferrarius autem quà eruditione, quà multiplici ſcientià librorum. Me verò à Seminarienſibus lyceis, poſt decennem facultatis oratoriæ doctrinam, Borromæa Familia, & Conſeruatores vniuerſi ſuis ſtudijs proſecuti euocauerunt ad hunc cœtum, delatà Bibliothecæ curà. Hìc autem ſcribenda minimè eſſent, quæ ad reſtituendam in antiquum ſtatum rem Ambroſianam pro ſe quiſque Conſeruatorum eſt molitus, ne videamur noſtri temporis laudatores; verùm officeret fidei ea modeſtia, ſilentio nouorum operum, ac prætereundo illorum nomina, quorum ope fixus, ac fundatus eſt hic rerum ſtatus. Igitur pace inter Hiſpanum, & Gallum compoſità reſpirare facultates ingenuæ cœperunt, atque auſpicio Federici Borromæi Patriarchæ, quem Clemens IX. ſubrogatus Alexandro Pontifici, iam perfunctum vrbis Præfecturà, Legatum in Hiſpaniam miſerat, Conſeruatoribus autem Comarcho Antonio Borromęo, Comite Io. Raſino *Archidiacono* (cui ſucceſſit Aymus Porrus *Primicerius* Aedis primariæ, cum ille Viglebanenſium Antiſtes eſſet renunciatus) Carolo Franciſco Ceua, atq; Hieronymo Beccaria *Canonicis* Templi Maximi, Antonio Maria Bonacina Præfecto Nazarianæ Baſilicæ, Io. Petro Greggio Præpoſito Oblatis, Flaminio Paſqualino in Baſilicà Stephani *Canoni-*

1667. 1668., 69. 1670.

co, Iosepho Valuassorio Curione S. Michaelis ad Gallum (nã is suffectus fuerat Hieronymo Samarugæ demortuo) ac me inter cæteros Conseruatores propositum non segniter vrgente, de restituendà Graphidis Academià agi cœptum. Primùm itaque creati secundùm leges conditoris Conseruatores ad tuendum institutum, videlicet Comarchus Antonius Borromæus, Comes Laurentius Salazarius, Hieronymus Beccaria *Canonicus Ordinarius*, Manfredus Septalius delubri Nazariani *Canonicus*, Flaminius Pasqualinus *Canonicus* in Aede Protomartyris, eademque cura conseruandæ Academiæ mihi est demandata. Hi omnes vno animo connisi vicere inuidiam quorundam propter priuata odia bonas artes negligentium; nam ideò dolebant oculi, quòd illis præteritis antiquæ exercitationes reuocarentur; cum tamen curæ esset Academia Conseruatoribus singulis, tum ob vtilitatem facultatum, tum ob ornamentum sedis, ac Familiæ Borromæorum disciplinas omnes amplificantis. Accedebat mira dexteritas, & feruidum ingenium Hieronymi Beccariæ, cuius ope, ac studio non Academia tantùm, verùm etiam Bibliotheca reuixit comparatis pluribus libris, quos desiderabamus; postquam enim rem Ambrosianam conseruare instituit, curam omnem adhibuit, vt ingenuarum artium vtilitati seruiret, quæ ratio bene gerendarum rerum sequuta virum est, & cum *Nosocomio* præesset, & sacras opes in Ambrosianà Basilicà tueretur. Flaminius Pasqualinus suopte ingenio ferebatur ad hæc studia, addictus olim picturæ, sincero quoque pictarum tabularum iudicio, atque hospitio pictorum, si qui magno nomine exteri ad eum diuertant: Septalius autem à Ludouico artis medicæ parente procreatus, frater Caroli Dertonensium Episcopi, artem omnem cum in suas ædes vocauisset, Academiam disci-

plina-

plinarum altricem fouere debuit. Commendant ciues, ac peregrini homines excellentiã Septaliani ingenij: versatille in omnes partes artificia singula: condit ex chalybe specula, qualia inuenisse dicitur Archimedes ad incendendas Romanorum naues, cum cingerentur obsidione Syracusæ, glandes perpetuo cursu, recursuque commeantes, *thelescopia*, ac *microscopia*, gemmas, nouas canendi fistulas, spectra, & icunculas arcanis gressibus mobiles; quæ omnia suo marte excogitauit, & cum reliquâ supellectile numismatum, tabularum, magnetis, ac barbari amictus domestico Museo inclusit ad artis miraculum, atque vrbis ornamentum. Septalij comitatem indicantis sui musei opes exteris verè commendauit author anonymus libri Gallici, qui inscribitur *voyage d'Italie*: vt contrà falsò affirmauit libros Bibliothecæ Pinellianæ emptos, postquam decessit Federicus, atq; eorũ magnam partem fuisse â piratis Turcis abreptam, iniectamq; in vndas, tabulas item Elementorum, quas perpoliuit artificio mirabili Bruguel, esse earum exempla, quæ ornant regias ædes Ducis Allobrogum vulgò *le Valentin*; quæ menda obuersata sunt oculis, cum eum librum perlegissem. Hæc profectò, atq; vnà prauum iudicium de tabellis pictis, quæ ambitum Bibliothecæ coronant, non attinet castigare; nam de Pinellianorum codicum emptione, & de Elementis Bruguel satis ciues, atq; exteros docui; absolutâ tamen Hemidecade fragmentũ eius libri Gallici, in quo de Bibliothecâ, & Pinacothecâ Ambrosianâ agitur, proponam fideliter: vt singula in veritatis lucem videar protulisse. Fixæ itaque leges Academicis eædem, quas Cardinalis Federicus parens instituti condiderat; sublati modò sunt tituli Magistratuum, fomenta aliquando liuoris, ac subinde rixarum, cum quisque iniquo animo repulsam ferat.

De Museo Septaliano Paulus Maria Terzagus, & Alexander Perlasca in fragmento historiæ, & Petrus Franciscus Scarabellus.

pag. 145.

pag. 93.

lib. pr., & 3.

rat. Qui ducerent Academicorum familiam, Antonius Buſcha, & Dionyſius Buſſola ex vniuerſo agmine delecti, hic vt ſtatuariam artem, ille vt picturam curaret, vterque natus, & aptus ad artium negotia, atque hàc tempeſtate facilè coryphæi ſuarum facultatum. Nobilitauit præclarè hoc agmen Dux Vzedæ Ioannes Franciſcus Pacechus, Velaſcus, Gomezius, de Sandoual, atauis longè clariſſimis, inclytiſq; editus, ex Magnis Hiſpaniæ, Gener Gaſparis Tellez [a] Gironij, Ducis [b] Vrſonis, Gubernatoris Mediolanenſis Prouinciæ; picturam enim vnicè diligens nomen ſuum Academicorum cœtui dedit, delectatus veſpertinæ graphidis exercitatione tanto progreſſu: vt, ſi pingere inſtiterit, ſemper picturus ſit æternitati. Cęterùm inſtitutiones pictorum, & ſculptorum hàc ratione diſcriminatæ; hyberno tempore circũfuſa iuuentus ſpectat nudum corpus hominis vario ſtatu, atque habitu, prout ſingulis lubet collocare, impendente *polymixo*, quo clariùs ſpectentur tori, muſculi, *tendones*, venæ, nerui, articuliq; (ea exercitatio, poſtquam dies inclinauit, vocat ſtudioſos artis, primà vigilià exactà dimittit. Ver, & æſtas (nam autumnus iuuentutem iubet feriari) pomeridianum tempus poſcunt: ſtatuitur in pegmate ligneum ſimulachrum, enode, quò flectantur exanimes artus: amicitur veſtibus, vt contemplantes exprimere poſſint ſinùs, & fluentes lacinias indumentorum. Varius delectat veſtium apparatus, aut cum lignea moles *Monachum* agit, aut Imperatorem, vel cum detractà repentè chlamyde togam ſumit, aut pallam. Qui verò in eo cœtu adoleſcentum cęteris longè antecellit, is, vt quiſq; vel picturam, vel ſtatuariam artem colit, ex Pinacothecà, & Muſeo pictas tabulas, aut ſigna deligit ad arbitrium, ſiue adumbrare inſignium artificum malit opera, ſiue deſcribere in tabulà, aut fingere ex argillà. Itaque nobiliſſima

a *De Familia Gironia vide Gudiel: de Pacecha, Sandoual, item Gironia vide Spenerum in Theatro Nobilitatis Europeæ*

b *Oſunna: vide Lexicon Geographicum Ferrarij.*

om-

omnium Italicarum Academia est, non modò quia patet ciuibus, & peregrinis, verùm ob vtrumq; Museum pictorum, & sculptorum, atq; viciniam Bibliothecæ, ex quà libet depromere scriptores, qui in vespertino cōuētu recitātur: vt animus veterum historias arripiens, casùs rerū publicarum, aut præcepta artium discat, interea dum nudati artus exprimuntur. Statuta sedes est Academicorum conuentui: extructa ante fores porticus, picta genijs, & stemmate Borromææ Gentis; imposita foribus hæc *epigraphe*: FEDERICO CARDINALI BORROMAEO ARCHIEPISCOPO CONDITORI SVO MVNIFICENTISSIMO ACADEMIA PICTORVM, ET SCVLPTORVM. Excitatum item aliud Museum ad disciplinam sculptorum: sicque absoluta est tota moles Ambrosiani operis, cuius formam probauerat Cardinalis Federicus, antequam ad Superos abiret. Conclaue ingens capacem sinum venientibus offert, multiplici toreumate, ac signo locuples; quanquam tabulas pictas, & graphides illuc etiam intulimus, ne paries alicubi nudus loci maiestatem fœdaret. Supernè picta testudo referet virtutem insidentem solio, & circa obsequentes ingenuas artes. Vtriusque autem conclauis, pinacothecæ videlicet, ac musei artis statuariæ, longitudo æqua est, porriguntur enim in longum cubitis viginti septem, latitudo tamen dispar; musei latitudinem metimur cubitis denis ternis. pinacothecæ verò senis denis; quemadmodum antè in Bibliothecæ *ichnographià* indicauimus. Porrò tabulæ pictæ sunt exempla rerū; quas aut Raphael Vrbinas Romæ, aut Corrigiensis Parmæ pinxit, easque descripsere celeberrimi artifices, Annibal Caraccius in primis. Graphidem vnam Camillus Procaccinus pictor egregius confecit opere certè expolito; sustinet Aeternus Parens sobolem suam mortalibus exu-

uijs cruentam, ac suffixam cruci, venerantibus vtrinque Ioanne, ac Stephano numinis maiestatem. Sanè ea descriptio longè vincit pictam tabulam, quæ proposita est in Aede Ioannis ad aream Nazarianam. Porrò graphides oblongæ sunt Peregrini, referentes facta Superùm, quibus pictores inumbrauere Templi Maioris specularia. Graphis alia ab Iulio Romano est profecta; in eà pugnam descripsit artifex à Constantino Imperatore contra Maxentium ad Miluium pontem commissam: quo certamine postmodum pictor ille princeps artis Vaticanas ædes exornauit. Graphidem, in quà Neptunus curru fertur, perpoliuit Vincius causà amicissimi hominis Antonij Signij; Tritones, & natantia aquarũ portenta comitantur vectum quadriga Regem, ac imminentem equis ferocitate exultantibus. Exornant Musei ambitum toreumata gypsata, eaque referunt pugnas, quas in Traiana columna ars incidit; quæcunque enim nobiliorum artificum cælo vel Roma debet, vel Hetruria, ea exprimenda gypso curauit Federicus, ne ad exemplaria longà peregrinatione nostrates proficiscerentur, cum Roma, atque Hetruria in Insubribus spectari posset. Pendet verò è stipite nudatus cute Marsias, quem irà in miraculum versà etiam Apóllo coleret; proximus Marsiæ villicus, qui est in vineà Medicæorum, cote falcem acuit, flexo poplite, arrectisque auriculis; gemina succedit ceruix, altera animam agentis Senecæ qualem habet familia Burghesia in hortis, altera Ioannis Pauli Lomatij Pictoris; huius author fuit Annibal Fontana, de quo narrabimus postea. Pulcherrima imago est exoculati Lomatij; eam enim iacturam oculorum præmonstrauerat mens prouida Hieronymi Cardani: nec euentus præmonentem fefellit. Sequitur humanum cadauer, connexà intèr se ossium compage; redimita ceruix Lauro est (quanquam

Trichet in vita Vincij.

Lomatium laudat Meregia lib. pr. hist. cap. 10. Picmell. Ath.

&

& Laurus ſentit fulmina Libitinæ) dexterà vibrat haſtam; metuendam atque inanem eam molem fert ſtylobata inſcriptus titulo, ac monumento funeris. Auguſtior tumulus nunquam contigit cadaueri, quàm cum defuit. Proxima eſt Veneris ſtatua, Medicææ magnificentiæ teſtis, elegantiſſima admodum, & veneris plena. Hoc verò ſimulachrum cum in oculos Borromæi incurriſſet; vt *Rimula lib. 6. cap. 9.* erat pudoris cuſtos incorruptiſſimus, ad Olgiatum Bibliothecæ Præfectum oculos conuertens rogauit, quiſnam in ſedes illas depoſiti pudoris fœminam inuexiſſet? Et continuò, vt ſignum illud ſecaretur in partes, mandauit. Abſciſſis itaque ceruicibus, demptis brachijs, ſectoque vtero occurrit Venus: vt Deiphobum eſſe putes, non Venerem. Infra effigies trunca hominis inſidet ſtylobatæ: hanc in ædium Vaticanarum impluuio collocauit artifex; Bonarotus iuſſus ab Iulio Secundo Pontifice Maximo, vt ſimulachrum abſolueret, negauit operam ſuam, ratus inchoatas partes æquali artificio perfici haud quaquam poſſe. Commodus, ſiue mauis, Hercules hortorum Vaticanorum, comes Veneri, turpe olim Veneris mancipium. Stat ille giganteo habitu, leoninis exuuijs tectus, truculento ore, læuà deferens infantem, Hylum fortaſſe ſuum. Mediam ſedem occupat ſimulachrum Seruatoris, idque ectypum eſt ſigni, quod Bonarotus in Romano templo Mineruæ fecit ex marmore. Amplectitur ille vtràque manu crucem, eminentibus vbiq; artubus, & commiſſuris corporis, veniſque; qualis ars commendauit in omnibus ſignis artificem. Prope ſuccedere Apollo Vaticani vireti, nudo corpore, exertis brachijs, penduſo amictu, ac [illegible]am retorto, ſerpente ad crura colubro ad artis medicæ indicium. Gladiator quoque Burgheſiorum magnificentiam auget; ſtat ille toto corpore connisus in ictum, coactà in pugnum

gnum dexterà, altero pede porrecto, altero in sinistrum latus recedente; pugilem fortè valentiorem Roma non vidit. Infra gladiatorem occurrit spectanti simulachrum Pasquilli, recisis naribus, contuso ore; refert omnino Romanum obloquutorem, hoc vno dissimilis, quòd ille loquacissimus est, hic elinguis. Porrò faciem totam Musei ornant toreumata, & simulachra elegantiora. Signum Deiparæ è marmore Cariarensi summo artificio perfecit Marcus Antonius Prestinarius sculptor Mediolanensis, qui non modò odeum Templi Maximi multiplici toreumate ornauit, verùm apud Insubres pręclara monumenta suæ artis reliquit, Adonidis præsertim simulachrum Leinati in magnificentissimis ædibus Vicecomitum, quem etiam lapideum Venus amare posset. Ea Virginis statua constitit Borromæo duobus millibus aureorum numùm. Tradunt Prestinarium, postquam in Aede primarià absoluit aram Praxedis minùs eleganter, quàm cætera soleret, leuiori reprehensione damnatum à Federico (qui in Pontificali Palatio hominem alebat, altumque accipiebat largè) atque illud iudicium, ac verba increpantis Borromæi adeò insedisse artificis animo, vt paucos post menses vitam amiserit. Gemina vtrinque signa iacent deiecta in latus, vesperis alterum, alterum auroræ, quæ sunt in Aede Laurentianà Florentiæ; parens vtriusque simulachri est Bonarotus; in vesperis signo adhuc rigida ceruix est: expolire noluit artifex, ne à reliquo corpore ob membrorum discordiam dissentiret. Est etiam elegans Narcissi statua eo habitu corporis, vt lymphas consulat suæ formæ iudices; à vero nihilum distat, [illegible]d ille in florem, hic in lapidem est versus. Supernè prominent è pariete toreumata, duplex quidem fictile, & ectypum eorum, quæ Bacius Bandinellus sculptor egregius cælauit; medium verò

Statuam Adonidis Leinatensis laudat Sonascarl. li. 2. epig.

exem-

exemplar eſt elegantiſſimum, mirabili opere factum ex marmore. Eminent ſigilla ſingularis artificij, militaribus inſignibus vbique extantibus; tabula verò tota interior cælata eſt tantà arte, vt Polycleti putes, vel Myronis. Toreuma illud incidit Auguſtinus Buſtus Mediolanenſis; nam hic Pario marmore tumulum ornauerat Gaſtonis Foxij, atque ſaxo inſculpſerat bellica ſpolia, ſigilla, & ſimulachrum Gaſtonis, quod vnum reliquum eſt Mediolani apud Veſtales Marthæ. Cecidit Foxius, dum prælio ad Rauennam dimicaret; cum enim ſecundo marte, atq; iuuenili ferocià elatus, incurrit in profligatam hoſtium aciem, deiectus ex equo confoditur, Scipioni Africano ætate, atque animo ſimilis, fortunà diſpar. Incautiùs fata prouocaſſe dicitur, victurus hoſtem, niſi viciſſet. Porrò cum ea toreumata venalia proſtarent (nam maiori ſumptu reſtituebatur Aedes Marthę, in quà Foxius fuerat tumulatus) emit vnum aureis numis ducentis Cardinalis Flaminius Plattus, atque Cæſar Abbas à Patruo ſuo acceptum donauit Ambroſianæ Bibliothecæ. Cæterùm Buſtus ille ſculptor excellens veteres artifices æquaſſe eſt viſus; ſupereſt in Franciſcanà Aede tumulus Ioannis Marci, & Zenonis Biragi ſignis ipſius, ac toreumate nobilis; quamuis complura ſigilla perfregerit incuria hominum parui æſtimantium artem. Nec deeſt elegantia Antinoi ſimulachro, quod collocatum eſt in hortis Vaticanis; & quidem venuſtiſſimus eſſe debuit, quì deperiret Penelopem. Diui Sebaſtiani ſignum ſcalpſit Chriſtophorus Solarius, cognomento Gobbus, Mediolanenſis, atque impoſitum eſt faſtigio, quod lucem in ſubiectam viam inducit, quà ab Archiepiſcopali Palatio itur in Aedem Maximam; illius ectypum illatum eſt in Ambroſianum Muſeum. Et quidem Solarius æqualis fuit Bonaroti, & artificio æquè nobilis; ferunt cum Vaticanæ

Vaſarius vol. 2. parte 3.

De Gaſtone Iacobus Auguſt. Thuanus lib. pr. hiſt. Iouius lib. 2. vitę Leonis X. Turſellinus epitome hiſtor. ad Pontif. Iulij 2. lib. 10.

Ripamontius hiſt. eccleſ. dec. 2. lib. 15.

Volaterranus laudat Gobbum in Anthropologia col. 645., & Vaſarius vol. 2. par. 3.

Aedis toreuma, in quo Virgo demortuum Seruatorem gerit, Mediolanenses Christophoro suo Gobbo ascriberent, noctu nomen suũ incidisseBonarotum in toreumate; tanti vel æstimabat sua, vel Mediolanensem illum sculptorem. Postrema est, eaque proxima Musei foribus statua Palladis ferentis Aegidem, ac galeam; exemplar Romæ in Capitolio est locatum. Horum verò simulachrorum spatia ornantur, alterno ordine, fictilibus signis, quæ pulcherrima fecit Prestinarius, referentia virtutum speciem, & singula sustinentur basi. Varia subinde ceruix pendet, nimirum Laocoontis, Niobes, & Bucephali, tũ lacerti immanes, quales in Romano Moyse cælauit artifex, hermę, brachia, & pedes ad erudiendos sculptores. Signa minorà impendent foribus, alibi caput humano maius, alibi expressam ad imaginẽ D. Caroli signũ, quod ab Io. Andrea Bissio factum Horatius Crucejus *Canonicus* Templi Maximi, vir munificus, & liberalium artium studiosũs dono dedit. Distinguuntur etiam simulachra prægrandibus thecis, queis conclusæ opes artis statuariæ, & ferreis reticulis munitæ fugiunt manùs contemplantium. Alibi signa fictilia plurima Prestinarij, ac typos maiorum statuarum conspicimus, Saturnum vorantem liberos, galeatam cum Marte Palladem, nudam Venerem, Bacchum vuas comprimentem manu, Herculem, qui Romanas ædes familiæ Farnesiæ exornat, innixum clauà, humani item pectoris affectiones, quas finxit egregiè Prestinarius ex argillà. Ibidem nobile marmor spectantes tenet; nam surgit suà sponte lapis in pinnas, ac muros, varioque naturæ ingenio ædes omnes architectatur; ad hæc conchæ vitro inclusæ, lucernæ sepulchrales æneæ, & lituus ex orichalco (quem in tumulo quodam ad fanum Ambrosij repertum memorià proditum est) index certè Pontificij muneris, atque Pon-

De lucernis sepulchralibus eruditè Oct. Ferrarius, Paulus Aresius in symbolis.

Pontificem eum incisis literis docet tumulatum fuisse anno millesimo quinto. Asseruatur itidem fictilis lychnus ignis æterni; eum effossâ vrnâ marmoreâ inuenit Flaminius Pasqualinus, cum Triuultianum Sacellum in Basilicâ Protomartyris excitaretur, tum argentea numismata Romanorum Consulum nomine, ac ore inscripta, quę hominem indicant ante annos bis mille tumulo conditum. A Pasqualino lituum, lychnum, eaq; numismata dono accepimus. Alibi signa fictilia eiusdem Prestinarij se offerunt oculis, & statua iacentis hominis, cuius artifex Solarius, & Virgo à Lesanio Mediolanensi sculptore facta, & magnes ferri tenax: tum typi plures Apostolorum, & exempla Seruatoris Crucifixi, ac gemini toreumatis; quæ omnia mira ars Ioannis Bolognæ elaborauit. Altera theca seruat fideliter præclara opera, & exemplaria artificiorum Annibalis Fontanæ, quem Insubrum Praxitelem iure vocaueris. Et quidem spectamus *archetypa* toreumata, quæ Fontana in argento incidit, ac frontem aræ in Fano Celsianæ Virginis texit; nam ille non modò marmori, verùm crystallo atque auro, opificij sui pulchritudine, pretium attulit. Elegantissimus quoque est geminus aliger, atque eorum *prototypi* sunt, quos Annibal ad Diuini Panis *hierothecam* gerendam fecit ex argento, cum in arâ Templi Maximi colitur. Alij item nixi altero genu Angeli commendant sculptoris artificium, tum Seruator affixus cruci, atque exemplaria Angelorum, quibus frons summa Marianæ Aedis ad Ludouicam Portam exornatur. Cernere est humana membra, fictile Christi simulachrũ funibus obligati, Vitellij Imperatoris vultum, tum vatis cuiusdam signum, quod finxit Ioannes Baptista Volpinus, & vnum toreuma Brambillæ sculptoris, exemplar nimirum operis eximij, quo fornix Mariani sacelli

De Fontana consule Puricellum in dissertatione Nazariana cap. 158.

in Aede primariâ eſt inſignitus: tum *prototypum* Helenæ ferentis crucem, quam Ceranus ſacræ columnæ in regione Ludouicâ vrbis impoſuit; ac Græcâ longè venuſtiorem fecit. Hanc Helenam, & Hirenem fictilem Sebaſtiani vulnera ſanantem à Flaminio Paſqualino accepimus; Sebaſtianus autem cum Hirene eſt Leſanij ſculptoris minimè obſcuri. Porrò Fontana ille Mediolanenſium ſculptorū Princeps conditus eſt in Templo Virginis prope fanum Celſi, immaturâ quidē morte ereptus, verùm immortalitatem nominis ob ſingularem opificij excellentiā cōſecutus. Poſtrema theca ſubijcit oculis fictilia ſimulachra Preſtinarij, Fontanæ præſertim gemina ſigna, atque exemplaria ſimulachrorum Deiparæ, queis aram Virginis ac frontem Templi iuxta Celſi Aedem illuſtrauit; inſigne pariter eſt marmoreum ſigillum militis ademptum Gaſtonis tumulo, & ænea commentitiorum Diuùm; reliqua ſunt exempla nobilium ſignorum, quæ procerum Romanorum ædes nobilitant. In eâdem thecâ conſecrat membranam vnam religio; ea verò ſubſignata eſt à Diuo Carolo, ac Epiſcopis, qui Concilio Prouinciali Quinto interfuerunt; ſubſcripſere hoc ordine: primùm Carolus Cardinalis, & Inſubrum *Metropolita* ſtatuens, ac rata habens quæcunque in acta totius *Synodi* relata, & aſſentientibus Epiſcopis ſancita ſunt: tum verò cæteri Antiſtites, vt quiſque in gerendo Pontificatu erat antiquior: Cæſar Epiſcopus Dertonæ, Hieronymus Laudæ, Petrus Aquarum, Dominicus Brixiæ, Nicolaus Cremonæ, Hieronymus Bergomi, Dominicus Aſtæ, Guarnerius Alexandriæ Statelliorum, Io. Franciſcus Vercellarum, Vincentius Albæ, Franciſcus Albintimelij, Cæſar Sabatiæ, Alexander Caſalis, Alexander Viglebani, Pomponius Cotta Nouariæ. Inter hos eminuit Nicolaus Sfondratus, non modò

generis, ac virtutum claritate, verùm Romani Pontificatus fastigio; iusta quoque persoluerat Carolo, aderantque tum socij feralis pompæ, ac luctus Antistites Alexandriæ, Viglebani, & Castri. Dominicum Bollanum à Brixiensi Præfecturà ad sacros fasces, & infulas vocatum extulit D. Carolus, ac laudatione funebri commendauit; Ioannem Franciscum Bonomium inaugurauerat idem D. Carolus; Cotta verò primus ex Iurisconsultorum Mediolanensium Collegio *Romanæ Rotæ Auditoribus* ascribitur, cum eum honorem Pius Quartus suis ciuibus detulisset. Ibidem spectamus argenteam Seruatoris imaginem, quæ morientis Federici dexteram ad supremam pugnam armauit, Francisci Petrarchæ, & Galeatij Vicecomitis in cupressinà tabellà effigiē à Vincio expressam, cereum item vultum Isabellæ, quam duxit Carolus Quintus, ornatum gemmulis, ac margaritis, icunculas à Cerano, & Figino, aut pictas, aut deformatas, tum imaginem fortunæ altero pede prementis orbem (quod opus est Annibalis Fontanæ) ora Romanorum Cæsarum, tum vultum Seruatoris ex cera, micante subtus Iaspide, & imaginem largitoris Pasqualini, cui pugionem Sfortianæ necis memorem arculà cupressinà conditum debemus; eo Ioannes Andreas Lampugnanus Galeatium Sfortiam Ducem Insubrum in fano Stephani interemit. Micat in eàdem thecà Amethystus ingens, & vultus à Catharinà Cantonà acu pictus; hæc phrygij operis singulare inuentum excogitauit, quod ab inuentrice Cantonà nomen obtinuit. Eàdem arte claruit apud Insubres Peregrina filia architectoris Peregrini; vtraque sanè vincere potuisset Arachnem, & Palladem. Nec pretium deest arculæ, quà sacræ pallæ condebantur ad *Liturgiam* Ioannis Vigesimi secundi Pontificis Maximi; theca enim phrygià arte pulchra est, ac rutilat margaritis. Misit hoc munus

Giussianus in vita D. Caroli lib. 7. cap. 13.

Glussianus lib. 6. cap. pr., & Vghellus tom. 4. Italiæ.

Carolus à Basilica Petri in libro, cui titulus Nouaria Sacra, *& Vghellus to. 4. Italiæ.*

Arlunus in hist. Petrus Crinitus Poematon lib. 2. Iouius lib. 3. elogiorũ, & scriptores rerum Mediol.

De Cantona Lomatius in Idea Picturæ c. vlt., & Morigia lib. pr. hist. cap. vlt. Sociacus lib. 2. 3., & 6. epig.

Celsus de Rosis nissimo or. Lycei Lateranensis lib. 2.

munus Cardinali Basilius Serenius vir literarum, & disciplinæ seuerioris amantissimus, eoque nomine acceptus Federico. Tres verò vultus referentes mortalium animos, cum è corpore profecti, aut numinis aspectu gaudent, aut expiantur flammis, vel æternis ignibus cruciantur, planè delectant intuentes. Singulorum enim studia artifex mirabiliter expressit, siue voluptatem inter sidera gestientis, siue spem patientis expiantes flammas, siue rabiem exæstuantis animi, cum perpetuo igne torretur.

De Bezoar vide Paulum Sherlogum vol. 2. in Cant. vestig. 21. sect. 2. Panciro- lum, Salmuth., & Terzagum in Museo Septal. c. 27., & Gualterum Charletonum.

Ex tabul. Bibl. Ambr. Alegambe in Bib. Soc. Iesu.

Lapis verò Bezoar donum est Didaci Torres, ex Sodalitate Iesu: includitur laminis aureis; in ijs titulus munificentiæ est incisus: *munus Didaci Torres ex vltimà Indià Cardinali transmissum*. Eiusdem verò lapidis arculas alias missitatas ad Federicum, monumento sunt literæ Didaci; nam hic cum esset summà virtute præditus, charissimus erat Borromæo, qui in eius auribus sui animi arcana omnia deposuerat, cum Mediolani restitisset, osculatus etiam discedentis manum; immo postquam magnis muneribus Didacum abeuntem cumulasset, tradidit etiam dono duos & triginta calices argēteos, inauratosq; queis vterentur ad aras Mystæ in Paraquarià Prouincià,

Paraguai.

in quam suæ Societatis viros, mandante Claudio totius Ordinis Antistite, inducere debuerat. Eiusdem fortasse Didaci munificentiæ debemus idolum ligneum in eàdem thecà suspensum; scipio autem est in speciem pugionis, humano ore, ignarus tamen artificij, ac omnino rudis, nisi quòd summa pars est picturata. Huic autem Indi excitauerant aras, incendebant thura: tum positis genibus venerabundi accipiebant oracula, quæ ad animorum, auriumque ludibria fundebantur. Indicat insaniam gentium *epigraphe*, & docet idolum illud ex nouo orbe delatum, loquax ibi, hìc penitus elingue ad fraudes *cacodæmonis* detegendas, & coarguendam

ethni-

ethnicorum inscitiam in eà thecà fuisse suspensum. Porrò hæc omnia signa cum in pinacothecà essent vnà cum tabulis pictis mista promiscuè, substructo conclaui altero, inferenda in sculptorum Museum curaui, ac ordine distributa collocaui singula in basi, argentea tantùm, atque ęnea numismata in thecis alterius musei à me sunt ritè digesta, eæque titulis inscriptæ. Hæc fama renascentis instituti nobis exterorum beneuolentiam captauit. Vix Bibliothecam tractare cœperam, cum Ferdinandus II. Magnus Hetruriæ Dux dono codicem dedit, cui titulus, de periculis rerum naturalium, quæ Florentinorum fecit Academia. Nidos Ambrosianos beauit ea Principis munificentia, non modò ob Academiæ ipsius dignitatem, verùm quia Medicæi Duces, aut restituere, aut occupasse regna facultatum videntur, atque hàc vna literarum republicà gloriari. Purpurà certè suà velare creditur Musas Cardinalis Leopoldus, & Romani muricis fulgore lumina Phœbo deferre, vt in dominà Hetruscorum vrbe florere discant etiam disciplinæ. Cosimus verò III., quem literatorum omnium bono sapientia procreauit, Federici Cardinalis Borromæi institutum æmulari pergit: quippe scientiarum cultores, & viros linguarum omnium doctos ab exteris quoque prouincijs Florentiam euocat, longè plures iam sapientes habiturus, quàm ciues, atque Bibliothecam ingentem cognatam Ambrosianæ adornat ad alenda hæc studia scientiarum. Sanè, cum Mediolani substitit Magnus Dux Cosimus, commendauit maximè magnificentissimum hoc domicilium literarum, quà ædificatione molis, quà Collegarum nostrorum exercitationibus, ac postea summopere in hanc curam, & cogitationem rei librariæ incubuit, collegitque vndique vim magnam lectissimorum codicum ad vltimam prope Thulem profectus, interiore li-

terarum, & ſcriptorum omnium notitià. Quod Principis conſilium adiumento erit exulantibus diſciplinis, & Magni Ducis imperium, inuidente Romà, in veteri Latio, totàque Græcià propagabit. Per idem ferme tempus profanæ ædes, ac ſacra Gregorianæ villæ ſunt reſtitutæ; & quidem Aedicula, quæ D. Gregorio Pontifici Maximo poſita eſt in ſepulchreto, iamdiu clauſa deſiderabat cultores, obnoxia imbribus, ac vocalis auium loquacibus nidis. Reddidit religionem ſedi Carolus Ambroſius à Laude *Canonicus* Templi Maximi, vocato ad rem diuinam quotidie peragendam myſta: Aediculam reſtituit Hieronymus Beccaria eiuſdem Templi *Canonicus*, vt deinceps religiosè coleretur, ac precibus leuarentur eorum manes, quorum corpora ſæuiente peſtilentià illata fuerunt in illud ſepulchretum, quod à Diuo Carolo luſtratum ferunt. Cæterùm dum parentale ſacrum curatur manibus, è viuis excedit Petrus Maria Bizozerus paulò antè ſuffectus in locum Ferrarij. Expectationem ſanè Muſarum decepit; nam cum in Collegio Heluetiorum, ac in Seminario adoleſcentiam politiorum literarum doctrinà formaſſet, magni ingenij ſpecimen dederat. Interea dum fata Collegas Bibliothecæ ſubducunt, ditauit ſcrinia Ioſeph Annonus à Secretis Aedilium, & Decurionum vrbis, vir amabiliſſimà ſuauitate morum, atque pluribus ornamentis decoratus; intulit autem in forulos Ambroſianos *autographum* Vrbani Montij, quod nondum tractauit typographia. Acceſſere ingentes tabulæ, quibus Vrbanus incluſit terras omnes, ac maria: quemadmodum deſcripſerat regiones ſingulas in *autographo*, propoſità terrarum imagine, perſequendo Cæli, ſolique virtutes & vitia, tum incolarum ingenia; *Pirmellus in Athenæo.* quæ ratio ſtudiorum Vrbanum Montium delectauit. Hæc rerum forma, & ſtatus manet in præſens, reuiuiſcen-

ſcentibus in dies literis, quæ crebris Collegarum funeribus intermortuæ videbantur. Artes ingenuas, iniecto ſtudiorum certamine, excitauit Ioannes Thomas Butius Iuriſconſultus, facultatum optimarum patronus, vir auri æquè inimicus, ac ſceleris. Dedit ille in Romano Sapientiæ Gymnaſio operam Franciſco Angelucio Verulanorum Epiſcopo, cum ad Iuriſprudentiam animum appuliſſet; ornatus eius diſciplinæ laureà rem Ambroſianam, cum ſe retuliſſet in Patriam, defendit, atque nomina tarda vrgendo amplificauit. Suo autem ære artes ad certamen accendit; nam ingentes tabulas ab Academicis Ambroſianæ graphidis pingendas curauit, queis facta immortalia Federici Conditoris exprimerentur. Primam tabulã Antonius Buſcha anteſignanus inſtituti elegantiſſimè abſoluit; in eà Federicus cæleſte viaticũ defert D. Philippo Nerio ægrotanti. Enimuerò offert ſe oculis ſtructura ingens: innititur columnis ædificiũ; quemadmodum facilè inuenit ars pingendi, & excitat nullo negotio mirificas moles. Cubiculum Philippi cæleſti lumine coruſcat; expectat ille erectus in cubitum à Federici dexterà Angelicas dapes. Cardinalis Auguſtinus Cuſanus (namque affectatus fuerat Federicum, atque ambo appellabantur vulgò Diui Philippi ſpiritus, & animus) nixus genibus, ac reſiqui ſectatores linteati cæremoniam honeſtant. Subſiſtit ad fores pars ferens vmbellam; & ignes venerationis indices: pars ad imos ſcalarum gradùs redeuntem Federicum opperitur, effuſà interim benignè in egenos pecuniâ. Tabula vbique nitida eſt, læta, colluſtrata. Alteram tabulam exornauit labor Cæſaris de Floribus, & Ambroſij Beſutij; deſcribitur pompa inaugurandi Cardinalis, quæ cæremoniam eam ſequitur, cum à Romano Pontifice peragitur. Sedet ad aram Clemens Octauus (nam is Federicum inaugurauit) Pontificijs

Veruli.

Baccius in vita D. Philippi lib. 4. cap. pr., & Gallonius pag. 399. in eiuſdem vita.

Baccius lib. 5. cap. 10. pag. 116.

cijs vestibus amictus, imponit tiaram ceruicibus Borromæi procumbentis: decorant cæremoniam velati infulà Cardinales, & circunfusi multitudine, cum illa in Vrbe sit infrequens, atque Romani Pontifices in tam longo Mediolanensium Antistitum agmine paucos admodum initiauerint. Elegans tabula est, non modò apparatu ædis, structurà, ac varietate rerum, sed etiam pingendi opificio. Sequitur passibus æquis cæteros Academiæ proceres Andreas Lanzanus, summà expectatione iuuenis; circumfert sub vmbellà per vrbem Federicus reliquos cineres Sancti Calimerij Archiepiscopi, & complurium Diuorum sucollantibus Episcopis, ac per interualla Superùm exuuias gestantibus, postquam Prouincialem *synodum* absoluerant. Occurrit spectanti pompa tota supplicationis, velati sacris amictibus, linteatique mystæ, sublata spectacula ad multitudinem ferendam; alij positis genibus onusta Diuorum cineribus fercula colere, alij submouere confertam turbam; quæ omnia Lanzanus pinxit egregiè, ac bellè excogitauit ad imaginem rerum deformandam. Postrema tabula est Aloysij Scaramuciæ à patrià vrbe cognomento Perusini; tanta est elegantia picturæ, vt etiam *epidemiam* oculis, & animo conciliauerit. Descripsit Federicum, cum grassante lue *Limocomium* adiuit, ac ægrotantium egestatem largè accepit; subit primùm in recessu contemplantium oculos vrbs, tum verò *Limocomij* ipsius interior moles, ac amplæ porticus, quæ molem totam circumeunt. Alibi iam exanimata iacent, sanie, taboque fluentia corpora, alibi nuda, & tosta ferali igne, alibi sublata in lacertos mulier Libitinæ circumferre speciem videtur; humeros demum hominis expectantis stipem, ac iacentis in plaustro ita pinxit Perusinus, vt fortasse Prometheus humana corpora non elegantiùs finxerit. Pestilentia hæc si vulgetur,

vitam

vitam feret tabulis: nec quisquam extimescet tam elegans malum. Interea dum artes optimæ excoluntur, Clemens X. Pontifex Maximus Federicum Borromæum, quem ab Hispanà legatione reuocatum à secretis Status esse iusserat, Romano murice exornat. Triumphauit gaudio Ciuitas, non modò quià Borromæorum Familiam iamdiu commendauit ciuibus pietas, ac magnificētia operum, quibus vrbs Romanarum substructionum miracula exæquat, verùm propter Federici ipsius spectatam tot annorum curriculo virtutem, cognominem, & consanguineam alterius Federici Cardinalis. Itaque accensæ circa domos faces, missilibus flammis rutilare cælum, lætusque tubarum, atque sacrati æris cantus aures animosque ciuilis lætitiæ admonere, clara atque obscura capita purpuram Federico gratulari. Aedes quidem Comitis Antonij quamlibèt amplæ populum, plebemque minimè capiebant, cum singuli propè ciues irent gratulatum. Data sunt confluenti popello per triduum congiaria, ac (quod mandauerat Federicus, cum de accepto murice fratres suos faceret certiores) egestas vrbana, sacrarum Virginum præsertim, liberaliter leuata est. In fanis Diuùm gratiæ Superis actæ; Comites Antonius, & Paulus Aemilius Borromæus in Antoniano Templo eadem officia persoluerunt, quà multiplici simphoniâ, quà æris bellici tonitru: vt religiosus Mars, & Martia religio videretur. Certè res sacra maximâ pompà peracta est; nec impares studijs nobiliores Basilicæ Ambrosiana, Nazariana, & Laurentiana, quòd Federico Cardinali Archiepiscopo essent obæratæ, mystas suos gratulantes ad aras operari iusserunt; veluti fana singula Federicus suo murice decorasset. Cæterùm lætitijs omnibus incessere Conseruatores, & Ambrosiani Collegæ; nam Federicos suos, parentem alterum, alterum Conseruatorem

Brusonius l. 38. hist. belli Italici ad annum 1670.

1671.

rem instituti publicà gratulatione coluerunt. Itaq; nocturnis ignibus circa Bibliothecam, atq; Sepulchri Aedem propositis expugnauimus tenebras: impeditæ facibus fenestræ, ac speculæ domorum intermicabant, quæ Templi, ac Bibliothecæ foro circuniacent. Septimo Idus Ianuarias in Sepulchri delubro gratias egimus Superis solenni carmine, & re diuinà; Federicum commendauit Panegyrico Ioannes Baptista Butius *Theologiæ moralis* Doctor in Seminario, quod à Dionysiani Collegij Canonicà nomen traxit, & citra religionis negligentiam veneres omnes induxit in Templum, sed dicendi; ego verò gaudebam in sinu; nam Butium initiaueram Musarum Sacris, cum facultatis Oratoriæ institutiones Seminariensi adolescentiæ traderem. Cætera subinde sunt executi Conseruatores, quæ gaudium profiterentur; nam Sepulchri aræ argento, atque attalicis vestibus radiabant: tecti verò aulæis parietes, pictisque tabulis, quas impendentes lemnisci, sericæque tæniæ redimirent, veterem pompam reuocare in memoriam ciuium videbantur, cum in eodem Templo Federicus Cardinalis Archiepiscopus Collegium condidit. Sanè delubrum nec suffecit multitudini, nec gaudijs animi. Federici effigies iuxta aram maximam proposita: Clementis verò Pontificis Maximi expressa imago, quòd esset author honoris, sese offerebat venientibus in Aedem, holosericis vittis pictam tabulam ferentibus. Aedis frontem Belgicis aulæis vestiuimus; imminebat foribus Præses Collegij, & Bibliothecæ Diuus Ambrosius; illius verò tabulam stipabant vtrinque Diuus Carolus, & Cardinalis Federicus, alter patronus operis, alter parens; mediam Templi faciem ornauerat gentilitium stemma Borromææ Familiæ, cui subiecta *epigraphe* indicabat gratulationis authores, & lætitiæ argumentum; erat autem hæc sententia:

Col-

Collegium Ambrosianum
In hac Aede institutum
A Federico Cardinali Borromæo Archiepiscopo,
Quòd Clemens Decimus
Federicum Borromæum Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarcham
Romanâ Purpurâ decorauerit,
Gratias immortales Superis agit,
Et suo Conseruatori delatum muricem gratulatur.
Ergo huc ciuis, atque Hospes
Pedem infer, & animos hilares;
In hoc Sepulchro ferale nihil, læta omnia.

Hac ego *epigraphe* incolas, ac peregrinos ad rei diuinæ spectaculum inuitaueram; frontem verò Bibliothecæ, vestibulum, & porticùs Belgicum, sericumque peristroma tegebat, reclusæq; fores multitudinem totam exundantem admisere studio spectandæ molis. Impendebat foribus ingens tabula Alterianis sideribus nitida, cui ferendæ subijcere humeros videbantur Camelus, ac Monoceros Gentis Borromææ: indicabat elogio laudes Federici, quas ego in hanc sententiam fueram complexus.

Gentilitijs tandem Frænis
Fortunam cohibuit Federicus Cardinalis Borromæus.
Ab Iulio Cæsare genitus,
Fortunam, & muricem Cæsaris ferre debuit.
Vt Patrui Magni virtutes referret,
Gentis nobilitas iussit, nomen coegit.
Pluribus honoribus insignitus,
Omnibus egregiè est perfunctus.
Quæsturam Melitensem cum gereret;
Europeæ nobilitatis flore domestica decora redimiuit.

Di-

Diuturnâ in Heluetijs legatione beauit populos,
Quos adiuit;
Nisi ea mora interueniſſet,
Volaſſe videretur ad culmen, non euaſiſſe.
Præfecit Romæ Federicum Alexander;
Nempe Bonos Romæos placuit vrbem regere,
Qui ſeruaſſent.
Profectus ad Hiſpanum Iouem
Iberico Cælo placuit;
Nec difficile fuit à Carolo amari Borromæum.
Reuocatur Federicus à Clemente Romam,
Ad Lauream videlicet, vel ad triumphum.
Gentilitius Monoceros aſſuetus lumini
Spectauit propiùs Alteriana ſidera;
Nec mirum, exeunte anno, feliciter affulſiſſe,
Quando aſtra diem Chriſti natalem comitantur.
Macte animis Federice;
Pontificis Alterij ſtellæ diem ferent:
Et olim Gentilium tuorum annulis
Piſcatoris annulum Roma coniunget.

Creat. Cardinalis 1670. vndecimo Cal. Ianuarias.

Etiam Nouaria vrbs Inſubrum gratulata eſt Federico purpuram; nam nocturnæ faces reuocaſſe diem ſunt viſæ: & in maiori Templo Ioſeph Maria Mirabilia Epiſcopus, tiaræ, doctrinæque lumine clariſſimus, numen precibus, actiſque gratijs eſt veneratus, cum eminerent inter hæc ſtudia ciuium, præſertim Sorinæ familiæ, & *Canonici* Bartholomæi Sorini, qui ſectatus Federicum, iuridicundo in Heluetijs præfuerat, ſeque hoc gaudio cumulatum profitebatur, quo ciues cæteri perfundebantur. Porrò ager Mediolanenſis, cuius plura oppida continentur in poteſtate Borromææ Familiæ, prope gaudio exiliuit; exauditus paſſim martij æris fragor, micuere flam-

mæ testes gaudij; adeòut Verbanus Lacus aquas ignibus ad triumphum maritasse putaretur. Exundauit ea Verbani lætitia in Heluetios; nam Lucernenses, qui Federicum, causâ bene gestæ legationis, Ciuitate suâ donauerant, ex Senatus consulto egerè gratias Superis ob delatum conciui suo muricem, quo nullus antea Lucernensium fuit ornatus. Interfuit cæremoniæ Senatus frequentissimus, propositum sub vmbellâ simulachrum Cardinalis Federici: concinuit solenne gratiarum agendarum carmen Legatus Pontificis Maximi, tum verò bellica tormenta micuerunt lætis ignibus: quo item gaudio exultauerę plura Heluetiorum oppida, Curia in primis, Lucanum, & oppidum Bilintionis. Hæc fuerant omnino tradenda ad perennis lætitiæ monumentum; ea verò ne vana luxuriaret inter cæteras imagines, quæ ambitum Bibliothecę insigniunt, iconem Cardinalis Federici Conseruatoris à Cæsare de Floribus egregiè elaboratam è regione alterius Cardinalis Federici Conditoris collocaui, pictæq; tabulæ carmen subieci, quod propitio Apolline scripseram:

Suizzeri. *Coira, Lugano, Belinzona.*

Murice quæ tyrio Federici vibrat imago,
Non vna est: senior nam Federicus inest.
Ore quidem distat Federicus vterque: senili
Iunior ast eadem pectore corda gerit.

FINIS.

Deo Optimo Maximo,
Deiparæ,
ac SS. Ambrosio, & Carolo
L. H. G.

Frag-

Fragmentum deprомptum ex volumine primo pagina 143., *&* 144. *libri Gallici, qui inscribitur* Voyage d'Italie.

LA Bibliotheque Ambrosienne est vne des plus belles de toute l'Italie, & il n'est pas si difficile de la voir que les autres d'Italie: on y entre sans peine car elle est ouverte à tous venans, on y peut lire tels livres que l'on veut. Saint Charles la commença, & son neveu le Cardinal Frederic Borromée la continua; mais depuis leur mort on l'a fort augmentée par les livres que l'on y a mis de Vincent Pinelli, lesquels ses heritiers ayant chargez dans vn vaisseau pour les porter à Naples, ils furent pris par les corsaires Turcs qui en jetterent vne bonne partie dans la mer pour n'avoir pas rencontré les marchandises qu'ils cherchoient. On en recouvra neantmoins la plusspart à prix d'argent, & on les mit dans cette Bibliotheque. On void tout autour sur le haut des tablettes les portraits des hommes sçavans, chose fort inutile & de grande dépense; car on auroit eu beaucoup de bons livres de l'argent que ces tableaux ont coûté & on auroit mieux connu les Doctes par leurs écrits & dans leurs Livres que par leurs peintures: Loquere vt te videam.

Il y a à costé de cette Bibliotheque vne gallerie des peintures, où il y a plusieurs merveilleux originaux des plus grands Peintres, & quelques rares copies, comme celle des quatre Elemens, dont je vous ay parlé en vous rapportant les raretez que je vis en Piedmont dans la Maison de la Duchesse de Savoye, appellée la Valteline; (*reponenda omnino est hæc vox*, le Valentin, *quod magnificentissimum domicilium descripserat author pag.* 93. *eiusdem voluminis, cum vrbem Taurini commendaret*) mais la plus rare piece de cette Bibliotheque, & peut-estre de toute l'Italie, est le rare Manuscrit d'Alberto Dureo, que l'on conserve fort soigneusement, & duquel on a refusé trois cens livres sterlings.

IN-

INDEX SCRIPTORVM,

Quorum teſtimonio vſi ſumus ad hæc monumenta ſcribenda.

Alter

INDEX RERVM.

Bar-

L

Pe-

An-

FINIS.

